

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEKNİK VE
TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KAYA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ADNAN ARSLAN

BİLECİK, 2024

10637731

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEKNİK VE
TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KAYA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ADNAN ARSLAN

BİLECİK, 2024

10637731

BEYAN

“Abdolvahhâb İsâvî’nin ed-Dîvanu’l-İsbatî Romanının Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinin yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/...../...	

Mustafa KAYA

...../...../2024

İmza

ÖN SÖZ

Arap dili ve belagatı alanı denildiğinde alanla ilgilenlerin genel olarak Kur'an-ı Kerim, Hadis veya şiire yönelimi olduğu ve çalışmaların bu konular üzerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Hiç şüphesiz her çalışma bir emeğin, mesâinin ve bir takım fedakarlıkların meyvesidir. Bütün bunlarla beraber roman üzerine yapılan çalışmalar diğerlerine nazaran daha az olduğu görülmektedir. Az olan şey değerli olsa da ilim dünyasında az ile yetinmek makbul değildir. İlmi zenginliğe sahip olmak ise bir övünç kaynağıdır. Bu yolda ilerlemek üzere adım atmak ve bu boşluğa küçük bir katkı sağlamak adına roman üzerine çalışma yapılması tercih edilmiştir.

Çalışmamızın konusu belirlenirken uzun araştırmalar yapılmış ve başarılı bir roman-yazar arayışına girilmiştir. Araştırmalar sonucunda Cezayir'de roman üzerine birçok ödül kazanmış, akademi dünyasında yoğun ilgi görmüş, üzerine birçok tez ve makale yazılmış ve en son olarak 2020 yılında Uluslararası Arap Romanı Kurgu Ödülünü kazanmış, sonrasında yıldızı daha da parlayan yazar Abdulvahhâb Îsâvî'nin Ed-Dîvanu'l-İsbartî adlı tarihsel anlatıma sahip olan romanı tercih edilmiştir.

Roman üzerine Türkiye'de sadece Ali Yıldız tarafından 'Abdulvahhâb Îsâvî'nin ed-Dîvanu'l-İsbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi' adında bir makale yazılmıştır. Yapılan çalışmayı incelediğimizde roman karakterleri hakkında çok az bilgi verildiği bunun ise karakterleri tanıyıp, olayların sebeplerini daha iyi anlamayı güçleştireceği fark edilmiştir. Olay örgüsünün makalede bölüm bölüm ele alınması okura parçaların birleştirilmesi açısından zorluk yaşatmaktadır. Biz çalışmamızda bu parçaları bağlamlarından koparmadan bir araya getirdik. Makalede temalar ele alınırken makale olması sebebiyle bir çok unsur terk edilmiştir. Bu da roman temasının anlaşılmasını güçleştirmektedir. Makalede tespit edilen bir takım hatalar tezin ilgili yerinde zikredilmiştir. Yaptığımız çalışmada okura sunulması gereken unsurlar örneklerde aşırıya kaçılmadan, alakalar birbirinden kopmadan, uzatma gayreti güdülmeden sunulmaktadır. Çalışmamızı okuyan kişi adeta romanı okumuş kadar roman hakkında bilgi edinecek şekilde tez hazırlanmıştır.

Roman kendisine dışarıdan bakıldığında Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesi işgal sürecinin evveli ve sonrası şeklinde olaylar bir kurgu ile sunulmaktadır. Çalışmamızda da görüleceği üzere içeriğin farklı olduğu görülmektedir. Çalışmamızda alanımızla alakalı olarak bir usul izlenmiş, tarihçilerin alanına giren konularda ise alanımızın dışında olduğu için çalışmayı destekleyecek kadar tarihi olay örgüsü sunulmuştur.

Yüksek lisans eğitimi sürecinde beni motive eden, ilgisini hiçbir zaman eksik etmeyen danışman hocam Doç. Dr. Adnan ARSLAN'a, eğitim sürecinde dersleri vesilesiyle ilmi katkı sunan Dr. İrfan KAYA hocama, eğitim sürecinde beni destekleyen İlçe Müftüm Dr. İbrahim KÖÇ hocama, her daim ilim yolculuğunda yanımda duran aileme bütün içtenliğimle teşekkür ederim.

Mustafa KAYA

2024

ÖZET

ABDULVAHHÂB ÎSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

Abdolvahhâb Îsâvî'nin Ed-Dîvanu'l-İsbartî isimli romanında 1816-1833 yılları arasında Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesi sonrası yaşanan zulümler ve halkın vermiş olduğu mücadele beş karakter tarafından her karaktere bir bölüm ayrılarak, karakterlerin bakış açısından yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Eski Fransız askeri olan Caviar'ın balıkçılık yaparken korsanlar tarafından kaçırılıp köle edilmesi ve bu süre zarfında yaşamış olduğu işkence sebebiyle içinde biriken öfkenin bir meyvesi olarak, yaşadıklarının intikamını almak için çıktığı yolun sonunda Fransa Cezayir'i işgal etmiştir. Bu süre zarfından sonra köle olup işkence çeken Caviar, efendi olup Cezayir halkına işkence etmiştir. Çalışmamızda Abdolvahhâb Îsâvî'nin Ed-Dîvanu'l-İsbartî isimli romanı iki bölümde incelenmiş, birinci kısımda yazarın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği, ikinci kısımda ise romanın teknik unsurları örneklendirilerek ve öne çıkan iki tema alıntılanarak aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransız İşgali, Cezayir, Tarihsel Roman, Abdolvahhâb Îsâvî, Dîvan, Teknik, Tematik.

ABSTRACT

TECHNICAL AND THEMATIC REVIEW OF ABDULVAHHÂB ÎSAVÎ'S NOVEL ED-DÎVANU'L-ÎSBARTÎ

In Abdulvahhâb Îsâvî's novel *Ed-Dîvanu'l-Îsbartî*, the atrocities that took place after the French occupation of Algeria between 1816 and 1833 and the struggle of the people are told by five characters, with a chapter devoted to each character, and the events experienced from the characters' perspectives. As a result of the anger accumulated inside Caviar, a former French soldier, because he was kidnapped and enslaved by pirates while fishing and the torture he experienced during this time, France invaded Algeria at the end of the road he set out to take revenge for what he experienced. After this period, Caviar, who was a slave and tortured, became a master and tortured the Algerian people. In our study, Abdulvahhâb Îsâvî's novel *Ed-Dîvanu'l-Îsbartî* is divided into two parts; in the first part, the author's life, works and literary personality are explained, and in the second part, the technical elements of the novel are exemplified and two prominent themes are cited.

Keywords: French Occupation, Algeria, Historical Novel, Abdulvahhâb Îsâvî.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. Abdolvahhâb İsevî'nin Hayatı	1
2. Edebi Kişiliği	1
3. Eserleri.....	3
3.1. سینما جاکوب = Sinema Cākûb (Jacob'un Sineması)	3
3.2. سییرا دی مویرتی (Sierra De Muerte)	3
3.3. الدوائر والأبواب = Ed-Devâir ve'l-Ebvâb (Daireler ve Kapılar)	5
3.4. سفر أعمال المنسین Sifru A'malu'l Münsiyîne (Unutulanların Eylemleri Kitabı).....	6
3.5. مجاز السرو = Mecâzu's-Servi (Selvi Metaforu).....	7
3.6. حقول الصفصاف = Hukûlu's-Safsâf (Söğüt Tarlaları)	8
3.7. الديوان الإسبرطي = ed-Dîvanu'l-İsbartî (Sparta Divanı)	9

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ

1. Eserin Teknik Yönden İncelenmesi.....	12
1.1. Olay Örgüsü	12
1.1.1. Tarihsel Olay Örgüsü	13
1.1.2. Kurgusal Olay Örgüsü	22
1.2. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	32
1.2.1. Çoğulcu Anlatım Konumu	33
1.3. Karakterler	33
1.3.1. Dupon.....	33

1.3.2. Caviar.....	38
1.3.3. İbn Mayyâr	41
1.3.4. es-Sallavî.....	44
1.3.5. Duca.....	48
1.4. Zaman	51
1.4.1. Nesnel Zaman.....	52
1.4.2. Vaka Zamanı	52
1.4.3. Anlatma Zamanı	53
1.5. Mekân	53
1.5.1. Somut Mekânlar	53
1.5.2. Soyut Mekânlar	55
1.6. Dil ve Üslup Özellikleri.....	55
1.7. Anlatım Teknikleri	57
1.7.1. Tasvir Tekniği	57
1.7.2. Diyalog Tekniği.....	59
1.7.3. İç Diyalog Tekniği.....	60
1.7.4. İç Monolog Tekniği	61
1.7.5. İç Çözümleme Tekniği.....	62
1.7.6. Montaj Tekniği	62
1.7.7. Geriye Dönüş (Flashback) Tekniği.....	63
1.7.8. Zamanda İleri Gitme (Flashforward) Tekniği	64
1.7.9. Romanda Mektuplar	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2. Romanın Tematik Yönden İncelenmesi	66
2.1. Türklere Bakış.....	66
2.1.1. Dupon'un Bakışı.....	66
2.1.2. Caviar'ın Bakışı.....	67
2.1.3. İbn Mayyâr'ın Bakışı	69
2.1.4. Es-Sallavî'nin Bakışı	72
2.1.5. Duca'nın Bakışı	74
2.2. Fransa İşgal Zulfü.....	76

SONUÇ	82
KAYNAKÇA	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Daru'l Mim Baskısı Kapak Resmi.....	9
Şekil 1.2. Daru Maksilyan Kapak Resmi.....	10

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz:	Bakınız
Hız:	Hazreti
Km:	Kilometre
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
Vb:	Ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1. Abdolvahhâb İsevî'nin Hayatı

Yazar, 1985 yılı Mart ayında, Cezayir'in Celfa eyaletinin kuzeyinde bulunan, başkente 242 km. mesafede olan, camiiler şehri olarak da bilinen Hassi Bahbah belediyesinde dünyaya geldi. Yazar, Celfa eyaletinde bulunan Zeyyân Âşur Üniversitesi elektromekanik mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Şu anda Bumerdes ilinde bulunan Abdurrahman bin Humayda kütüphanesinde müdür olarak çalışmaktadır.¹

Yazar, hakkında yapılan yoğun araştırmalara rağmen hayatı hakkında yukarıdaki bilgiler dışında bir ayrıntı bulunamamıştır. Yazarın eserleri üzerine yapılan Arapça birçok yüksek lisans tezi incelenmiş, bu tezlerde yazarın hayatı adına açılan bir bölüm dahi olmadığı görülmüştür. Yazarın 7 tane eseri bulunmaktadır. Bu eserler hakkında tanıtım ve bilgilendirme eserler kısmında sunulacaktır.

2. Edebi Kişiliği

Yazar, Cezayir'in Celfa bölgesinde doğmuştur. Asıl eğitim aldığı alan edebiyat olmasa da ortaya koymuş olduğu eserler ve kazanmış olduğu ödüller onun başarısını göstermektedir. Kendisinin katıldığı bir programda sunucu, Celfa bölgesinden birçok edebiyatçının çıkmasının sebebini sorduğunda, yazar bu durumu şöyle açıklar: 'Celfa bölgesi dil bakımından saflığını koruyan ve farklı toplum grupları ile karışmamış bir ortamdır. Bu doğal ortam mevcut dilin korunmasını sağlamıştır.'² Durum böyle olunca yazarın dil saflığı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat incelememizde romanda bir takım kelimeler tespit edilmiştir ki bunlar arapça olarak yazılmış olan tezlerde, tez yazarları tarafından dahi bilinmediği görülmektedir. Tez yazarı, romanda geçen الجولق ، الله ، المولدش ، المزوار ، الكراغة kelimelerinin manalarını bilmediğini itiraf etmektedir.³

Yazar, tarihe ilgi duymakta ve tarihi romanlar yazmaktadır. Yazar, üzerinde çalıştığımız romanı yazmak için 70 farklı kaynak eser okuduğunu söylemektedir. Okumadan yazılamayacağı aksi taktirde kısa bir süre içinde kişinin kendini tekrar eder bir hale gelineceğini savunmaktadır.⁴

¹ Zahyatü Salimi, Abdurrezzak Kuruş, *İadetü Kıraati't-Tarih ed-Divanu'l-İsbartî li Abdolvahhab İsavi*, Yüksek Lisans Tezi, Camiatü Muhammed Budiyaf, 2021, 80.

² youtube.com, "er-Ravi İsavi Muhammed Abdulvehhab" Erişim: 17.12.2023, <https://www.youtube.com>.

³ Zahyatü Salimi, Abdurrezzak Kuruş, *İadetü Kıraati't-Tarih ed-Divanu'l-İsbartî li Abdolvahhab İsavi*, 56.

⁴afkar.jo, "Hıvar maa'r-Rıvai'l-Cezairiyyi Abdolvahhab İsavi", Erişim: 17.12.23, <http://www.afkar.jo>.

Yazar, yazma işleminde yazanın esere ideolojisini yansıtmasına sıcak bakmamaktadır. Hatta çalıştığımız eserde beş farklı karakterin bakış açısını sunmaktaki amacı objektifliği yansıtma çabasıdır. İdeolojik bir bakışla itham edilmesinin sebebinin okurun bakış açısı olduğunu söylemektedir.⁵ Fakat roman içinde tarihi süreçte yaşanan menfi olayların Türklerle ilişkilendirilmesi olumsuz tepki görmektedir. Hatta yazarın bu ödülü Osmanlı zımnında Türklerin kötülenmesi olarak görülmekte, bazı kuruluşların bu tarz çalışmaları fonlaması olarak kabul edilmektedir.⁶

Yazar, vatansever biri olup, sol görüşe sahip olduğunu söylemektedir. Yabancı tarih yazarlarından etkilendiği görülmektedir. Tarafımızdan böyle anlaşılsa da kendisi bu yazım çabasında tarihin galip gelenler tarafından değil de mağlup olanların bakış açısıyla sunmak olduğunu söylemektedir.⁷

Yazar, yaşı genç olması sebebiyle hakkında çok fazla bilgiye ulaşamamıştır. Üzerine çalışma yaptığımız esere ödül aldıktan sonra yoğun bir ilgi görmüştür. Akademik olarak değerlendirecek Cezayir Üniversitelerinde eser üzerine 15 tane yüksek lisans tezi yazılmıştır. Türkiye’de ise roman hakkında sadece Doç. Dr. Ali Yıldız tarafından bir makale yazılmıştır. Yazarın diğer ödüllü romanları hakkında yazılmış yüksek lisans tezleri de bulunmaktadır.

Yazar, ilk yazdığı eserinden itibaren birçok ödül kazanmıştır. En son 2020 yılında almış olduğu Uluslararası Arap romanı ödülü ile ödülleri taçlandırmıştır. Yazarın aldığı diğer ödüller şu şekildedir:

- a) 2012 yılında ‘Jacob’un Sineması’ eseriyle Cumhurbaşkanlığı Roman Ödülünü,
- b) 2013 yılında ‘Söğüt Tarlaları’ eseriyle Şarkâh Arap Yaratıcılığı Ödülünü,
- c) 2014 yılında Uluslararası Edebiyat ve Genç Yazarlar Kısa Öykü Yarışmasında İkincilik Ödülünü,
- d) 2015 yılında Cezayir’de roman üzerine verilen en üstün ödül olan Asya Cabbâr Ödülünü,
- e) 2017 yılında Arap Tiyatro Otoritesi tarafından düzenlenen yarışmada ‘Babaların Çocuklarına Bıraktıkları’ adlı oyun ile uzun liste,

⁵dohamagazine.qa, ‘‘ Abdulvahhab İsvi İntema İla Cilin La Yahtemmu bi’t-Tarih Kesiran’’ Erişim: 17.12.23, <https://www.dohamagazine.qa>.

⁶ haber7.com, ‘‘BAE’den Osmanlı Düşmanı Romana Ödül’’ Erişim: 17.12.23, <https://www.haber7.com>.

⁷ youm7.com, ‘‘ Abdulvahhab İsvi et-Tarihu’l-Arabi Yansifu’l-Muntasıra ve’l Kitabete ani’l Madi Ru’yeti’l-Hadır’’ Erişim: 17.12.23, <https://www.youm7.com>.

f) 2017 yılında ‘Unutulan Eylemlerin Kitabı’ eseriyle Katara Yayınlanmamış Roman Ödülünü,

g) 2017 yılında ‘Daireler ve Kapılar’ eseriyle Suâdu’s-Sabah Roman Ödülünü,

h) 2020 yılında ‘Sparta Divanı’ eseriyle Uluslararası Arap Roman Kurgu Ödülünü almaya hak kazanmıştır.⁸ Yazarın genç yaşına rağmen aldığı ödüllerden de anlaşılacağı üzere başarılı olduğu görülmektedir. Fakat yıldızı daha yeni parlamaya başlamaktadır.

3. Eserleri

3.1. سينما جاكوب = Sinema Cākûb (Jacob’un Sineması)

Roman 141 sayfadan oluşmaktadır. Roman, Daru Faysara yayınevi tarafından 2013 yılında yayımlanmıştır. Yazar, bu romanı ile Cumhurbaşkanlığı roman yarışmasında birincilik ödülünü kazanmıştır.

Roman altı bölümden oluşmaktadır. Bölümler dönüş, Asur şövalyesi, itiraf, Jacob’un sineması, illüzyon, köprü ve geçiş korkuları isminde başlıklandırılarak bölümlere ayrılmıştır. Roman, Celfa şehrinin güney çölünde bulunan Jacob sinemasından bahsetmektedir. Jacob bu sinemanın sahibi olup Yahudi dinine mensup bir kişidir. Bu sinema salonu, Cezayir, Fransız işgalinden kurtulduktan sonra kapanmıştır. Kültür ve medeniyetin bir eseri olarak sinemanın tabelası yerinde öylece asılı kalmıştı. Bu yapı Celfalı’ların toplanıp eğlendiği ve güzel vakit geçirdiği bir yerdi. Yazar, romanına Celfa şehrinin büyüleyici güzelliğinden soyutlanmasını anlatarak giriş yapmaktadır. Roman bu anlatısına şehrin sahip olduğu güzelliklerini kaybetmesine karşı yaşanan üzüntüyü aktarmasıyla devam etmiştir. Yazar, şehirdeki insanların sosyal ve ekonomik durumlarını, kentte yaşanan değişimleri de okura aktarmaktadır.⁹

Yazar, bu romanıyla okura Cezayir’in işgal edilmesi sonrasında yaşanan kayıplardan bahsetmekte ve Cezayir tarihine büyük önem vermektedir. Fransız işgalinin Cezayir halkına yaşattığı zulmü ve zararı gözler önüne sermektedir.

3.2. سييرا دي مويرتي (Sierra De Muerte)

Yazarın, Sierra De Muerte isimli eseri, er-Râbitatü’l-Vilayetü ve-l’ib dai bivilâyetü’l-Vâdî Yayınevi tarafından 2015 yılında yayınlanmıştır. Romanda, İspanya İç Savaşı’nda (1936-

⁸ Zahyatü Salimi, Abdurrezzak Kuruş, *İadetü Kıraati’t-Tarih ed-Divanu’l-İsbartî li Abdolvahhab İsavi*, 80.

⁹ Lemîs İlîgu, Haddatü Melâk Fellâh, *Cemâliyetü’l-Fedâi fî Rivayeti Sinema Cākûb li Abdolvahhâb İsâvî*, Yüksek Lisans Tezi, Camiatü El-Arabiyye bin Muheydî, 2020; 102.

1939) Sierra De Muerte bölgesinde yaşanan olayları tarihi bir roman şeklinde okura sunmaktadır.

İlk bakışta yazarın, kendi dar yerel bakış açısından uzaklaşarak çağdaş ve küresel bir konuyu seçmiş olduğu düşünülmektedir. Fakat eser okunduğunda bu durumun böyle olmadığı ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın hazırlık provasını olan bu olayın Cezayir'in 300 km. uzağındaki Celfa şehri ile arasındaki alaka sorgulanmadan geçilecek şekilde değildir. Kitabı okuyan kişi çok geçmeden Cezayir yerel tarihinin kalbinde yer aldığını ve aynı zamanda tarih kitaplarının bu şekilde anlatamayacağı pek çok insani ayrıntıyla kendini İspanya İç Savaşı'nın da kalbinde bulacaktır.

Romanda geçen mekân Celfa bölgesinde Aynu Asrar isimli yerdir. Fransa, Cezayir'i işgal ettikten sonra birçok kişi burada gözaltına alınmıştır. General Franco'nun ordusu tarafından yenilgiye uğratılan birçok İspanyol Cumhuriyetçi, zorla buraya gönderildi. Romanda anlatıcı, romanda olayların geçtiği Güney Cezayir kapısındaki bir esir kampında bulunan Hristiyan, komünist, Yahudi ve Müslümanların yaşadıkları sıkıntıları anlatmıştır. Anlatıcı yaşanan olayları uluslararası bir gerçeklikle okura sunmaktadır.

Kaybedilen savaştan dolayı yorgun düşen İspanyol esirlerin gözünden, Celfa bölgesinde yaşayan Cezayirliler anlatılmaktadır. Cezayirli'ler Fransız işgalinden zayıf ve güçsüz düşmelerine rağmen İkinci Dünya Savaşı sırasında İspanyol esirlerin özgürlüklerine kavuşmaları için hapisneden kaçmalarına yardım etmişlerdir.

Her ne kadar konu İspanyol unsurlarının genel olarak olaylarla alakası olsa da, Fransa bölgesel gücü olan ve güvenlikten sorumlu olan Sabahiye şövalyeleri de konuya dahil olmaktadır. Romancı, İspanyol karakter ağzından şövalyeleri şöyle anlatıyor. 'Sabahi şövalyesi atının dizginlerini çekerken bana ıssız çöllerden, çıplak şehirlere akan kanı durdurmak için gelen bir peygamber gibi görünmüştü.' Yazar, bize içinde yaşadığımız savaşlarla yıkılmış dünyayı anlatıyordu.

Romanda geçen Sabahi Ahmet sıradan bir ikincil kahraman değildi. İspanyol esirler ölümle yüzleştğinde onların kaderine yön veren bir karakterdi. Atıyla birlikte esir kampının kapısında dikildi. Ve arkadaşlarına öfkeli bir bakış attı. 'Mahkumların yüzüne silah doğrultan biz değiliz, Bay Graval dedi.' Bu sözler üzerine Graval öne çıksa da engel olmaya cesaret

edemedi. Sabahi Ahmet, öfkeli bir şekilde bağırarak İspanyollar'ın bırakılmasını emretti. Bu şekilde İspanyol esirler kurtulmuştu.¹⁰

Yazar, çalışmamızda incelediğimiz eserde olduğu gibi bu eserde de tarihi olayları ele almaktadır. Bu eserinde daha yakın bir tarihi incelemektedir. Eserin özetinden anlaşılacağı üzere yazar bağımsızlığa ve özgürlüğe değer vermekte, zulme ve esarete karşı durmaktadır. Bu hususta din ve ırk ayrımı yapmamaktadır.

3.3. الدوائر والأبواب = Ed-Devâir ve'l-Ebvâb (Daireler ve Kapılar)

Kitap 239 sayfadandır. 2017 yılında Cezayir'de bulunan Daru Mim yayınevinde, 2018 yılında Kuveyt'te bulunan Daru Suâdu's-Sabah yayınevinde basılmış ve okurlarla buluşmuştur. Yazar, bu romanıyla Suâdu's-Sabah roman ödülünü almaya hak kazanmıştır.

Yazarımız bu romanda genel olarak özgürlüğün değerini, adaletsizliğin ve zulmün çirkinliğini anlatmaktadır. bunların kabul edilemeyeceğini okura sunmaktadır. Bunun yanında Fransız sömürgeciliğinin çirkinliğine de değinmektedir. Romanın ismi gizemini korumakla birlikte birçok öneri ve çağrışımı seslendirmektedir. Yazar, bu olguları çok güzel bir şekilde karakterize ederek okura sunmaktadır.

Romanda yaşanan olaylar genel olarak el-Mezâbî diye tanınan, Ahmet adında karakterin etrafında dönmektedir. Romanda gerçekleşen olayların genelinin yaşandığı mekan Celfa bölgesinin çölleri. El-Lâkamî ve Beni Îdâs isimli karakterlerin sonsuz çölün esrarını çözme çabalarından da bahsetmektedir.

Romanda iki yönlü bir anlatım bulunmaktadır. Bazen el-Mezâbî'nin hayatı, evini ve yurdunu koruma macerası, bazen de çölde çadır kurup bir arayış içerisinde olmaları anlatılmaktadır. Babası her zaman onu akli başında olmaya davet eder ve mantıklı davranmasını telkin ederdi. Karakterin annesinin adı Zehra'dır. Zehra, anne şefkatiyle oğluna kıyamaz, ona hep yardımcı olmaya çalışırdı. Yanlış yolda olduğunu bilse bile bu durum annesinin tavrını değiştirmezdi. el-Mezâbî'nin hayatı hep daireler ve halkalar arasında eklenen olaylarla genişlemektedir.

Bu romanın ana karakterlerinden biri olan ve romanın fikrinin üzerine inşa edildiği kahramanın adı Azuza'dır. Annesi öldükten sonra yalnız başına kalmış ve zor bir hayat

¹⁰ aljazeera.net, 'Sierra De Muerte', Erişim: 12.12.2023, <https://www.aljazeera.net>.

yaşamıştır. Bu karakter tezimize konu olan ve incelemiş olduğumuz romanda ismi geçen Duca karakterine benzemektedir.

el-Mezâbî, fikirlerini kendisinin oluşturduğu ve kendisini içerisini hapsedtiği daireler içinde yaşamaktadır. Azuza ise çevresi ile hep bir mücadele içinde olan kadın kahramandır. Bu mücadelesi ile gerçek bir hayat yaşamaya başlamış ve yaşadığının farkına varmıştır.¹¹

Yazarın bu romanı, tezimize konu olan ed-Divanu'l İsbartî romanı ile benzerlik arz etmektedir. Ed-Divanu'l İsbartî romanın karakteri olan İbn Mayyâr'ın karısının adı da Zehra'dır. Duca gibi dramatik bir hayat öyküsüne sahip olan Azuza isimli bayan karakter vardır. Genel olarak zulme ve Fransız sömürmesine karşı bir mücadele işlenmektedir.

3.4. سفر أعمال المنسین Sifru A'malu'l Münsiyîne (Unutulanların Eylemleri Kitabı)

Yazarın bu eseri 335 sayfadan oluşmaktadır. 2018 yılında Katara Arap romanı ödülünü kazanmıştır. Aynı yıl Katara yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Yazar, romanda bir milyondan fazla şehidin olduğu ülkede, devlet ve toplum için günümüzde yanan bir köz olarak kalan hafıza sorununu işlemektedir. Fedakarlıklarıyla, hayalleriyle ve vaatleriyle kurtuluş savaşı aşaması ile sahneye çıktığı dönem arasındaki ulusal siyasi bir dönem anlatılmaktadır.

Yazar, romanda destanları unutulmuş insanlara iade-i itibar kazandırmak için onların destanlarını simgeleştirmektedir. Bu simgeler her sestene daha yüksek, daha anlaşılır ve daha acıklı bir çağrıdır. Bu simge, şeref meydanında ana karakterlerden biri olan Abbas'ın şehit düşmesidir. Şehidin naaşı bugüne kadar bir uçurumun kenarında sıkışıp kalmış durumda ve onu kurtarmak için resmi bir müdahale beklemektedir. Bu müdahale ülkenin önündeki engeli ortadan kaldıracaktır.

Romanda, silahlı özgürlük mücadelesi destansı bir şekilde detaylarıyla birlikte sunulmaktadır. Sıkıntılar, zaferler bölümler halinde kahramanların hayatlarından kesitlerle birlikte tarihi vakıalar günümüze misafir olmaktadır. Özgürlük şövalyelerinin destanlarını unutmak onlara karşı işlenmiş büyük bir günahıdır.

Şehit olan Abbas'ın bedeni Cezayir'e bağımsızlığı getirenlerin terk ettiği gerçek devrimci değerlerin sembolidir. Yazarın romanlarında sembolik ifadelerle sık sık rastlanmaktadır. 50 yıl geçmesine rağmen hala hiçbir şey söylenmeden onun adına konuşulmaktadır. Bu konuşma sahipleri bağımsızlıktan sonra insanî veya ekonomik düzeyde

¹¹ Şellâbî Yâmine, Muslim Zeynep, *Mukavvîmâtü's-Serdi Fî Rivayeti ed-Devâir ve'l-Ebvâb li Abdolvahhâb İsbâvî*, Yüksek Lisans Tezi, Câmiatü Boyrah, 2020; 65.

bir proje sunamamıştır. Burada idareci ve siyasiler tarafından kahramanlar üzerinden prim yapıldığı ama olumlu icraatlerin ihmal edildiğine işaret edilmektedir.

Romanda herşey bugünden başlayıp geriye doğru gitmekte ve en son başladığı noktaya dönmektedir. Romanda olayları Celfa'lı İsa Farrac'ın görevi devralmasıyla başlamaktadır. Bakan olan arkadaşı el-Nûri'nin, kurtuluş savaşında şehit olan Abbas'ın naaşını almak için operasyon yapma istediğini içeren kurtarma operasyonu mektubu sonrasında İsa'nın çelişkilerle dolu iç dünyasının anlatımıyla başlayıp sonuçlanmaktadır.

Yazar, incelediğimiz romanında olduğu gibi birbirini takip etmeyen ama birbiriyle kesişen ve bir arada var olan iki zaman oluşturmuştur. Bu zamanı oluştururken geri dönüş tekniklerini kullanarak adeta bir yönetmen koltuğuna oturmuştur. Yaylalarda ve ormanlardaki silahlı çatışma sahnelerini görsel bir şölene dönüştürerek gözler önüne sermiştir. Böylelikle anlatılar okurun gözü önünde canlanır bir hale gelmiş, okuyucu okuma eyleminden izleme boyutuna geçmiştir. Anlatımda zaman zaman gerilim yükselirken bazı aşamalarda ise rahatlamalar olmaktadır.

Yazar ile yapılan röportajda bu anlatımı sunabilmek için kahramanların anılarından, günlüklerinden ve onlar hakkında yapılan belgesellerden istifade ettiğini söylemiş, tarih kitaplarında yazanlardan ziyade bu bilgilere değer vermiştir. Bu durum romanın gerçeği yansıtmaya ziyade bir güç katmaktadır.¹²

Yazar, bu romanında ve diğer romanlarında Cezayir halkına ve diğer okurlara tarih bilinci aşılamaktadır. Onun ülkesine karşı derin bir sevgiye sahip olduğu görülmektedir. Cezayir tarihi bilincini sunmaya çalışmakta ve yapılan bir takım yanlışları ise eleştirmektedir. Yazar, bu ideolojisi ile kabul görmüş ve eserleri sebebiyle birçok ödüle hak kazanmıştır.

3.5. مجاز السرو = Mecâzu's-Servi (Selvi Metaforu)

Yazarın bu eseri kısa öykü türüne aittir. 2016 yılında Cezayir'de bulunan Menşuratü Bağdadî yayınevinden, 2020 yılında Cezayir Dar-u Damme ve Ürdün'de bulunan Dar-u Hudud ve Zilâl işbirliğiyle yayınlanmıştır. Kitap 136 sayfadan oluşmakta ve 9 bölüm şeklindedir. Yazarın 3 aylık bir zaman diliminde yazdığı bu eseri, genç edebiyatçı ve yazarlar ödülü olan Yanâbîa en-Nur ödülünü kazanmıştır.¹³

¹² aljazeera.net, 'Sifru A'malu'l Münsiyîne, Erişim: 15.12.2023, <https://www.aljazeera.net>.

¹³ echoroukonline.com, Mecâcu's-Servi Te'buru Nehra Rubîkûn ve Tesîlu Yanâbîa en- Nur, Erişim: 16.12.2023, <https://www.echoroukonline.com>.

Kitap anlatıya kitabında ismi olan selvi metaforu başlığı ile başlar. Soyut ve seçici bir anlatım diline yaklaşan, güncel bir dile sahip olmakla beraber dilin ve yapısının anlamlarındaki abartı, öneri ve çağrışımlarda fazlalığa kaçılmasına rağmen okuyucuya metaforlardaki ayrıntıları sunmaktan geri durmamıştır.

İlk metinde ressam Van Gogh'un zihinsel biyografisi ve resimleriyle anlatmak istediklerini yeniden farklı bir gözle okunması kaleme alınmıştır. Ayrıntılarda sanatçının bakış açısıyla zaferle sonuçlanan bir aşk hikâyesi vardır. Kitabın genel yapısı bu bakış üzere bir sunumla devam etmektedir.

Kapalı bir kapının anahtarlarını arayan bir mistik kahraman sunulmaktadır. Bu anahtarlar belki kahramanın içinde belki de başka yerde olabilir. Hikâyede biri insanın iç âlemine biri dış dünyaya olmak üzere iki yolculuk anlatılmaktadır. Burada okura bazı sualler yönlendirilmekte beden-ruh, varlık-sır, yapı-mana gibi konular üzerine düşünmeye sevk edilmektedir. Eser, bir grup insanın sosyal dünyalarını, yaşamlarını, sıkıntılarını detaylarıyla birlikte ele alarak okura sunmaktadır.

İlk üç hikâye, tahmin edenler, hayal edenler, Rubicon'u geçmek başlıkları şeklinde devam etmekte, gecenin inanılmaz olayları ile anlatım devam edip es-Sayrafi karakterinin yaşamı ile son bulmaktadır. Es-Sayrafi, antika dükkânı işleten bir tüccar olup karısının ölümü ve kızının evi terk etmesi üzerine kendini büyük bir ızdırap içeren hayatın içinde bulmuştur. Bu haleti ruhiyye ile birlikte nesnelerle, eserlerle, insanlarla olan ilişkileri üzerine düşünüp bu konularda ilişkisini açacak bir derinliğe ulaşmıştır. Kahraman üzerinden yoğun bir drama aktarılmaktadır.¹⁴

3.6. **حقل الصفصاف = Hukûlu's-Safsâf (Söğüt Tarlaları)**

Yazarın bu eserine yoğun araştırmalara rağmen ulaşamamıştır. Sadece Wikipedia sitesinde adı geçmektedir. Esere ait hiçbir çalışma bulunmadığından bu isimde bir eserin var olduğunu nakletmekle yetineceğiz.¹⁵

¹⁴elkhabar.ly, Min Mecazi's-Servi İle hakikati'd-demni, Erişim: 16.12.2023, <https://www.elkhabar.ly>.

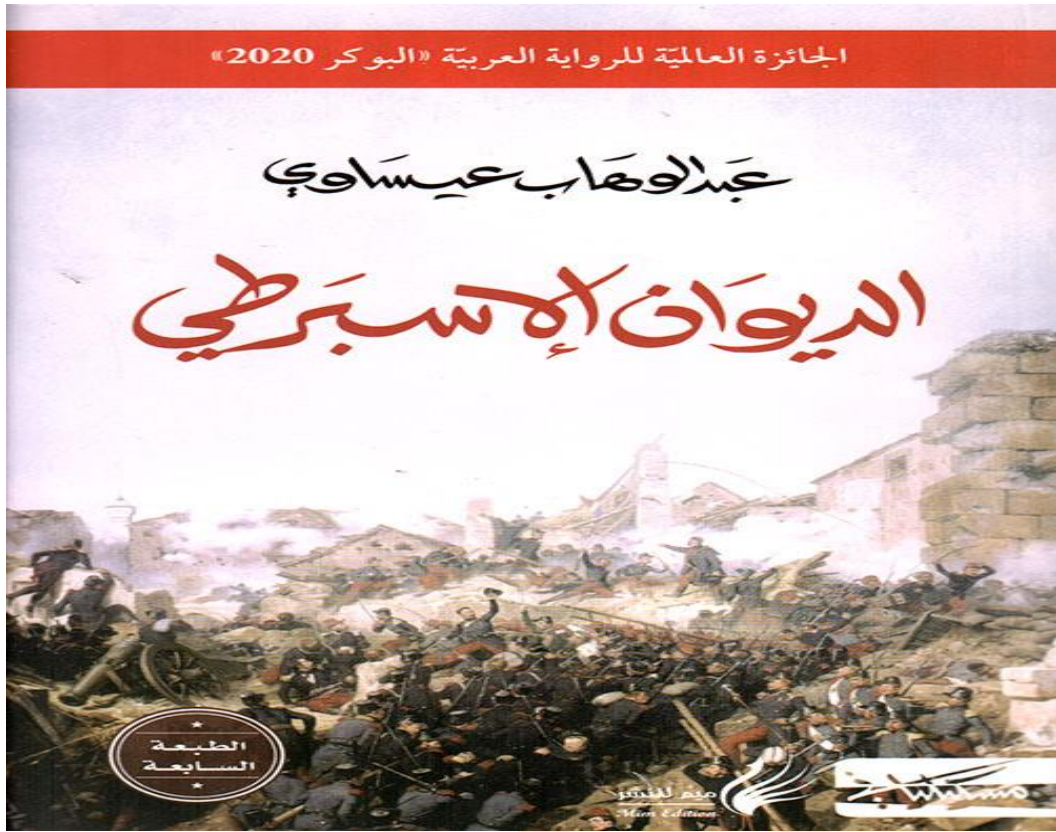
¹⁵ wikipedia.org, “ Abdulvahhâb Îsâvî” Erişim: 12.12.2023, <https://ar.m.wikipedia.org>.

3.7. الديوان الإسبرطي = ed-Dîvanu'l-İsbartî (Sparta Divanı)

Şekil 1.1. Daru'l Mim Baskısı Kapak Resmi

Yukarıda ön kapak resimleri bulunan roman, tezimizin konusu olan ed-Dîvanu'l-İsbartî'ye aittir. Bu baskı Daru'l-Mim tarafından 2018 yılında basılmıştır. Eser Uluslararası Arap romanı kurgu ödülünü almadan önceki baskısıdır. Kapak resminde 'yelpaze olayı' olarak bilenen Cezayir yöneticisi olan Hüseyin Dayı'nın Fransız konsolosa bayram sabahı bayramlaşma esnasında yaşanan tartışmayı resmetmektedir.

Şekil 1.2. Daru Maksilyan Kapak Resmi

Yukarıdaki kapak resmi ise 2020 yılında Daru Maksilyan yayınevi tarafından dokuzuncu baskı olarak basılan romanın resmidir. Bu baskı mezkur ödülü aldıktan sonra yapılmış bir baskıdır. Roman kapağında Fransa'nın Cezayir'i işgalinin resmi görülmektedir.

Roman üzerine çalışma yapıp, özeti sunulduğu için burada tekrara düşmemek adına özet sunulmamıştır. Yukarı görülen iki kapak resmi arasında bariz bir fark gözlerden kaçmamaktadır. Şekil 1.1'de basılan baskıda Cezayir'i savaşa sürükleyen Hüseyin Paşa'nın yelpaze ile vurma olayı resmedilmiştir. Kitabın içeriğinden de anlaşılacağı üzere, roman Türk okuyuculardan yoğun tepki almıştır. Belki de buna binaen şekil 1.2'de bulunan baskının resminde Fransa'nın Cezayir'i işgali resmedilip işgal ön planda sunulmaktadır.

Üzerinde çalışmış olduğumuz bu romanın neden bu isimle isimlendirildiği romanda muğlak kalmaktadır. Dupon, Fransa'nın Cezayir'i işgal etmek için denizde hareket eden bir gemisinin içindeydi. Aynı gemide uzanmış bir halde Caviar bu kitabı okuyordu. Burada Dupon kendi içinden bir takım sorular sorsa da bunlar cevapsız kalmaktadır.¹⁶ Bu

¹⁶ Abdulvahhâb Îsâvî, *Ed-Divanu'l-Îsbartî*, (Cezayir: Daru'l Mim Linneşri, 2018), 184.

romana bu ismin verilış sebebi Ürdün’de Abdul Hameed Shoman Vakfı tarafından yapılan bir söyleşide sunucunun yöneltmiş olduğu soru üzerine daha iyi anlaşılmaktadır. Yazar kendisine yöneltilen bu soruyu řu şekilde cevaplamaktadır:

“Bunu kendime neden böyle isimlendirdiğimi ve bununla neyi kastettiğimi soruyorum. Bu kitap içinde kıssaların, hikayelerin ve duyguların olduğu bir dosyadır. Ama şahsen ben bu kitabın iki yönünün olduğunu düşünüyorum. Öyküsel ve şiirsel olarak iki yönü vardır. Aslında romanın başında Goethe’nin ed-Dîvânu’ş-Şarkî kitabından yaptığım alıntı bu ismi anlatmaktadır. Oryantalizm mefhumu Avrupa genelinde çok değişkindir. Almanların oryantalizm anlayışı İngiliz oryantalizm anlayışından daha sempattiktir. Fransızlar anlayışı ise malumdur. Goethe eserinde doğuyu batıya anlatmıştır. Ben ise değişik bir yöntemle tersini yapıyorum.¹⁷”

Yazarın bu söyleminden anlaşılan batılıların doğuya bakış açısını, doğuluların da batılılara karşı bakış açısını değiştirmek olduğudur. Böylelikle yerleşmiş olan genel kanaat değişecek ve neyin ne olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Bu gaye üzere yazmış olduğu romanını yazar mezkur bu isimle isimlendirmiştir.

¹⁷ youtube.com, “kâtib ve kitâb mea’r-ravâi’l-Cezâirî Abdulvahhâb Îsâvî” Erişim: 19.05.2024, <https://www.youtube.com>.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

1. Eserin Teknik Yönden İncelenmesi

1.1. Olay Örgüsü

Anlatma esasına dayalı edebi türlerin vazgeçilmez ve olmazsa olmaz unsurlarının başında olay örgüsü gelmektedir. Roman da bu türlerin başında gelip olay örgüsü olmadan düşünülmesi mümkün değildir. Olay örgüsü, adeta romanın varoluşunda et ile tırnak mesabesindedir. Yazar, sanatsal hayal gücünü ve eserin estetik değerini büyük oranda olay örgüsü üzerine inşa ederek okuyucuya sunar.

Olay örgüsünün temel taşı olaydır. Hayat içerisinde gerçekleşen her bir eylem bir olaydır. Olay örgüsü karakterlerin anlatılarının bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Yaprığın rüzgârda savrulması, kar yağması, kuşun uçuşması, çocuğun düşmesi, araba kazası vb. bunların her biri birer olaydır.¹⁸

Olay örgüsü içerisinde her bir olayın başka bir olay ile sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde birbirine bağlanması gerekmektedir. Sebep-sonuç ilişkisi olmadan olayların sadece zamansal olarak peş peşe sıralanmış olması olay örgüsü kavramını ortadan kaldırır. Bu durum okuyucuda oluşan merak duygusunu köreltir ve eserin okunabilir olma özelliğini imha eder.¹⁹ Başka bir ifadeyle tarif edecek olursak; olay örgüsü, insanın insanla, insanın toplumla, insanın çevreyle veya kendi benliğiyle girişmiş olduğu mücadelenin tezahür etmesidir.²⁰

Romanımızda olay örgüsünde bahsi geçen bu mücadele türlerinden birçok çeşitliliğin olduğu görülmekte ve bu durum romana zengin bir yapı kazandırmaktadır. Nitekim roman karakterlerinden Caviar'ın bölgede yaşayan toplumla ve özelde ise İbn Mayyâr ile arasında bir ilişki kurulmaktadır. Dupon'un kendi vicdanı ve Caviar ile arasında bir çatışma görülmektedir. İbn Mayyâr'ın işgalcilerle, es-Sallavî'nin ise kendi ideolojisi dışında her şeyle mücadele ve çatışma içerisinde olduğu kurgusal olay örgüsü ve karakterlerin anlatıldığı bölümlerde görülmektedir.

¹⁸ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 82.

¹⁹ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı* (İstanbul: Adam Yayınları, 2001), 128,129.

²⁰ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 84.

Olay örgüsü, tarihsel bir sıra içerisinde olabildiği gibi yazarın tercih ve estetik anlayışına göre zamansal değişiklikler yapılarak da okuyucuya sunulabilir. Olay örgüsünün kronolojik olarak sunulduğu belli başlı yöntemler vardır. Romanda yazar, tek zincirli olay örgüsü²¹ metodunu kullanarak Dupon karakteriyle romana giriş yapmakta ve okuyucunun bütün dikkatini başkarakter üzerinden ana temaya yöneltmektedir.

Bununla birlikte yazar, sondan başlatma tekniğini kullanarak olay örgüsünün sonundan anlatıma başlamakta olup geri dönüş tekniğinin kullanımına da sık sık yer vermektedir. Geri dönüş tekniğinin romanda geniş bir alana sahip olduğu görülmektedir.²²

Yazar, romanda çok zincirli olay örgüsü²³ yöntemini kullanarak birden fazla olayları ve kişileri birbirine birden fazla zincirle bağlamakta ve olaylar detaylanarak çoğalmaktadır. Her ne kadar birçok araştırma da Duca karakteri yan karakter olarak anılıyor olsa da ana karakterler kadar yer kaplamakta, ama olay örgüsüne çok fazla dâhil olmaması da dikkatlerden kaçmamaktadır. Romanda çok zincirli olay örgüsü romanı teknik açıdan zengin kılarsa da yaptığımız okumalarda olayların zihinde bir araya getirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum romanda bazı olayların karakterler tarafından küçük farklılıklarla anlatılması şeklinde tezahür etmekte ve okuyucu tarafından tekrarlar dikkat çekmektedir. Üzerine çalışma yapmış olduğumuz eser tarihsel bir roman olması sebebiyle romanda geçen kurgunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması için tarihsel olay örgüsü hakkında bir bölüm açılmıştır.

1.1.1. Tarihsel Olay Örgüsü

Tarih, Edward Hallet Carr'ın ifadesiyle zikredecek olursak, 'Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogtur.' Tarihçi ise; geçmişin kayda değer unsurlarını gözler önüne seren, insanlardan geçmiş hakkında bilgi almak isteyenlere ışık tutan kişidir.²⁴

Tarihsel roman, tarihin farklı zaman dilimlerinde yaşanmış olayları esas alarak, olayları yaşayan şahısları karakterize edip, onları kuşatan hakiki, vakıaya uygun veya hayal ürünü olan olaylarla anlatının okuyucuya sunulduğu roman türüdür.²⁵

²¹ Yazarın, romanını başkahraman üzerine kurarak okuyucunun dikkatini başkahraman üzerine toplaması ve olay örgüsünü de bu kahramana bağlamasıdır. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 85.

²² Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 193,194.

²³ Asıl olay zincirinin kendi içerisinde birden fazla dallara ayrılmasıdır. İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 86.

²⁴ Yakup Çelik, *Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki Tarihi Romanda Kişiler*, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (Yaz 2002): 50.

²⁵ Çelik, *Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki Tarihi Romanda Kişiler*,53.

Bu roman türü, Napolyon'un yenilmiş olduğu 19. Yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Bu türün ilk örneği olarak 1814 yılında yayınlanmış olan Walter Scott'un Waverley romanı örnek olarak gösterilebilir. Walter Scott öncesinde yazılmış olan tarihsel romanlarda tarih unsuru tam manasıyla işlenmiş değildir.²⁶

Gerçeklik (realizm) tüm sanatlarda olduğu gibi edebi bir tür olan romanı da en çok niteleyen kavram olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte eserin gerçekliği yazara, okura ve hâlihazırda içinde bulunulan zamana ve yaygın ideolojik ve siyasi görüşlere göre değişkenlik göstermekle birlikte tespitin tam manasıyla nasıl olacağı cevapsız kalmış bir meseledir.²⁷

Bununla birlikte çalışmamızda sunduğumuz kurgusal olay örgüsünün anlaşılmasına bir basamak olacak olan tarihsel olay örgüsü, objektif ve farklı bakış açılarıyla araştırılıp sunulmuş ve romanın anlaşılmasına destek olmuştur.

Bütün bunlarla birlikte yazarın okura tarihi gerçeklerle tamamen uyumlu bir eser sunma zorunluluğu olmayıp, okurun ön kabulle birlikte eseri okuması ve bununla keyif alması eserin başarısını gösterdiğini hatırdan çıkarmamak gerekir. Burada romanın geriye doğru başlangıç noktası olan Waterloo Savaşı ile romanın bitiş tarihi olan 1833 senesi arası tarihi olay örgüsü sunulacaktır.

Waterloo Muharebesi veya Waterloo Savaşı; 16-18 Haziran 1815 tarihleri arasında cereyan etmiştir. Savaş, İngiltere ve Prusya devletleri aralarında ittifak kurmasıyla Fransa'ya karşı gerçekleşmiştir. Savaşın gerçekleştiği yer ise Belçika'nın Waterloo kasabası yakınlarıdır.

İngiliz ordusuyla karşılaşan Napolyon, üstün görünürken süvari birliklerinin yanlış bir manevrası sonrasında hemen hemen savaşı İngilizlerin lehine çevirdi, daha sonra Prusyalıların yetişmesi ile Fransızları bozguna uğrattı ve savaş neredeyse Fransız ordusunun tamamının imhası ya da esaretiyle sonuçlandı. Savaş sonrasında Napolyon, Saint Helena adasına sürgüne gönderildi ve orada 1821 yılında öldü.²⁸

Hızır Reis (Barbaros Hayrettin Paşa) kardeşleri İlyas ve Oruç Reisler, Avrupalı korsanların saldırılarına karşı mücadele etmekteydiler. Hızır Reis ve kardeşleri Cezayir yakınlarındaki Cerbe Adası'nı ele geçirerek üs hâline getirdiler. Yavuz Sultan Selim'den aldığı yardımla İspanya işgalindeki Cezayir'i 1516'da ele geçirerek burada bir yönetim kurdular. Kanuni Sultan Süleyman dünyaca ünlü bir denizci olan ve Barbaros Hayrettin Paşa adını alan

²⁶ György Lucaks, Tarihsel Roman, (Ankara: Epos Yayınları, 2018), 15.

²⁷ Zekiye Antakyalıoğlu, Roman Kuramına Giriş (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021), 43.

²⁸ Çağdaş Yüksel, *Etkileri Çok Büyük Olan İki Savunma Savaşı Hakkında Bir Değerlendirme: Waterloo Ve Sakarya Savaşı*, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, 701.

Hızır Reis'i İstanbul'a davet etti. Donanmasıyla İstanbul'a gelen Barbaros Hayrettin Paşa, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kaptanıderyalık (deniz kuvvetleri komutanlığı) ve Cezayir Beylerbeyi görevine getirildi (1534). Böylelikle Cezayir, Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altına girmişti. Cezayir'in Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında yönetildiği süreçler Beylerbeyiler devri (1518-1587), Paşalar devri (1587-1659), Ağalar Devri (1659-1671), Dayılar Devri (1671-1830) şeklinde olmuştur.²⁹

Dayı Ahmet Paşa (Yönetim: 1805-1808) , Napolyon ile aralarında yaşanan anlaşmazlık sonucu diğer devletlere tanınan imtiyazların Fransa'ya tanınmaması kararını aldı. Bunun üzerine Napolyon, İngilizlerin bölgedeki yükselişlerini engellemek için Cezayir'i işgal etmek üzere donanma bakanını görevlendirmiştir. 1808 yılında Fransız İstihkâm Subayı olan Boutin 2 ay süren casusluk araştırmasıyla işgalin nasıl gerçekleşeceği hakkında bir rapor hazırladı. Bu rapor askeri ve siyasi eksiklikler sebebiyle 22 yıl sonra uygulanmak üzere çekmecelerde uykuya bırakıldı.³⁰

Viyana kongresinde İngiltere'nin desteğiyle korsanlığın kaldırılmasına karar verildi. İngiliz Lord Exmouth, Cezayirli yetkililere ellerinde bulunan savaş tutuklularının bırakılması istediğini iletir. Cezayir, bu isteğe padişahın da onayı ile olumlu cevap verdi. Bu gelişmeler halk tarafından olumlu karşılanmadı. Sert tepkiler ve ayaklanmalar gerçekleşti. Konsoloslar tartaklandı. İngiltere devleti bu durumu bir hakaret addederek Cezayir'e bir donanma gönderdi. Donanma Cezayir kıyılarından 9 gün boyunca şehri bombalamıştır. Bu bombalama karşısında Cezayir dayısı olan Ömer Paşa, anlaşmak zorunda kalarak esirlerin serbest bırakılmasını ve savaş tazminatı ödenmesini kabul etti. Yaşanan bu olumsuzluklar Ömer Paşa'nın sonunu getirdi. Yeniçeriler tarafından saldırıya uğrayıp öldürülmüştür. Sonrasında en büyük rakibi olan Hacı Hafız Ali Hoca dayılık makamına gelse de 2 sene sonra veba sebebiyle vefat etmiş ve yerine Hüseyin Paşa geçmiştir.³¹

Cezayir'in işgalinin asıl sebebinin Avrupa'nın girişmiş olduğu sömürgecilik yarışı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu temayı esas aldıktan sonra diğer olayları üzerine bina etmek daha isabetli olacaktır. Sömürgecilik yarışında en önde giden iki devlet İngiltere ve Fransa idi. İngiltere bu yarışta en önde gitmesini kabul etmeyen Napolyon sürekli bir çalışma ve savaş hazırlığı içerisindeydi. Osmanlı devletinin kendi iç sorunları ile uğraşması sebebiyle kendine tabii olan diğer ülkelere müdahale edemeyecek bir halde olduğu sömürgeci devletler

²⁹ tarihbilimi.net, "Cezayir'in Osmanlı Devletine Katılması" Erişim: 19.12.2023, <https://www.tarihbilimi.net>.

³⁰ Selda Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017, 66.

³¹ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 68.69.70.

tarafından bilinmekteydi. Napolyon, bunun üzerine Mısır'ı işgal etmek için bir sefer düzenlemiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu sefer ona adım adım ve temkinli hareket etmesi gerektiğini öğretmiştir. Bunun üzerini işgal planlarını Cezayir'e doğru yönlendirmiştir.³²

Fransa, buğday ihtiyacını Cezayir'den ithalat yaparak karşılamaktaydı. Fransa hükümeti mali bir sıkıntı içerisine girmişti. Ekonomik problemler sonrasında buğday ithalatı iki Yahudi tüccar kanalıyla yapılmaya başlandı. Bu tüccarlardan biri olan Jacob Bacri 1797 yılında Fransa hükümetinden borcunu ödemesini istemişti. Fakat Fransa'nın bu borcu ödemesi kolay görünmüyordu. Fransa'nın tüccara olan borcu 2 milyon frank kadardı. Fransa bu borcu ödememek için bu tüccarların Fransa'nın düşmanı olan İngilizler ile ticaret yapmalarını bahane göstermiştir. Tüccarlar bu borcu tahsil etmek için bir takım yöntemler aramıştır. Fransa'nın hariciye vekilliği görevi ile ilgilenen Talleyrand ile görüşmüş ve onu bu borcun tahsili ile ilgilenmesi hususunda ikna etmişlerdir. Bunun yanında Hüseyin Dayı'nın da bu tüccarlardan 800.000 bin frank alacağı vardı. Tüccarlar bu ödemeyi ancak Fransa'nın onlara ödeme yapmasından sonra gerçekleştirebileceğini izahat ettiler. Hüseyin Dayı bu meseleye dâhil olup Fransa'ya alacakların talebi hususunda mektuplar yazmıştır. Fransa ilk başlarda borcu ödemeyi kabul etse de Mısır seferi sonrasında işler değişmiştir. Fransa, Cezayir'e olan borcunu ödememiştir. Bu süreç 10 yıl kadar bu hal üzere devam etmiştir. Yahudi tüccarlar, Hüseyin Dayı'ya güvenmekte ve onun aracılığı ile bu borcu tahsil edeceklerine inanmaktaydılar. Aradan geçen bu süre zarfında hiçbir sonuç alınamamasına Hüseyin Dayı çok sinirlenmişti. Fransa'nın Cezayir Konsolosu olan Pierre Deval'in onu aldattığını düşünmeye başlamıştı. Bacri'nin konsolos çalışanına borç tahsilini sağlaması için rüşvet verdiği bilgisini alan Dayı daha çok öfkelenmiştir. Bu süre zarfında Fransa'nın borcu 18 milyon franga yükselmişti. Fransa ise borcunu ödememek için buğdayın bozuk olduğunu ve miktarın eksik olduğunu iddia ederek borcunu 7 milyon franga düşürmüştür. Hüseyin Dayı, borcu alabilmek için birçok mektup yazsa da mektuplarına cevap bile alamamıştır.³³

Adet üzere bayram günlerinde sarayda konsoloslar toplanır ve Cezayir yöneticisi olan kişinin ev sahipliğinde kutlama ve tebrikleşme icra edilirdi. 29 Nisan 1827 tarihinde Fransız Konsolosu, Dayı'yı Ramazan Bayramı tebriği için ziyaret etti. Görüşme esnasında Pierre Deval türkçe bildiği için Dayı ile tercüman vasıtası olmaksızın muhatap oldu. Hüseyin Paşa, Deval'e İngiltere'nin Fransa'ya savaş ilanı hadisesini sordu. Deval ise bu haberin bir yanlış anlaşılardan ve karışıklıktan kaynaklandığını böyle bir durumun olmadığını söyledi. Dayı,

³² Tuncay Karakaçan, Cezayir'de Fransız İşgali 1830-1871, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004, 9,10.

³³ Karakaçan, Cezayir'de Fransız İşgali 1830-1871, 16,17.

Deval'e Fransa'nın İngiltere'nin her istediğine olumlu cevap verdiğini fakat kendisinin bir ricasının dahi yerine getirmediğini söyledi. Konsolos, Dayı ile diyalogu esnasında kaçamak cevaplar veriyordu. Hüseyin Dayı, Fransa hükümetinin yazdığı mektuba niçin cevap vermediğini sordu. En son bu soru üzerine Deval'ın kaba yapısı ve daha önce yaşananlarla birlikte Hüseyin Dayı'ya Fransız Kralı'nın Cezayir Dayısının mektubuna cevap yazacak kadar alçalmayacağı şeklinde tahkir içerikli sözler söyledi. Bu olay üzerine sinirlenen Dayı elindeki yelpaze ile Konsolosun yüzüne birkaç kez vurarak onu huzurundan kovdu.

Konsolos Deval bu olay sonrasında Cezayir'de bazı kimseler ile görüşüp yaşanan olayı anlatsa da kendisine bir destekçi bulamadı. Bunun üzerine Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup yazarak mektubun sonunda maruz kaldığı hakarete karşılık gereken önem verilmeyecekse kendisinin geri çağrılmasını talep etti. Bu mektup Fransa Bakanlar Meclisinde büyük bir tepki ile karşılandı. Dayı'nın bu hareketi sebebiyle özür dilemesinin gerekliliği sonucuna varılmıştır. Dayıdan tazminat almak ve onu abluka altına almak üzere hazırlanan donanma filosu Haziran'ın ilk günlerinde Toulon'dan hareket ederek 11 Haziran 1927'de Cezayir'e ulaştı. Konsolos, gemi ile Cezayir'i terk etti.³⁴

Fransa hükümeti, yaşanan bu olay sonrasında 12 Haziran'da Hüseyin Dayı'nın özür dilemesini, Fransız bayraklı gemilere karşı korsan saldırıları yapılmaması, ticaret mallarına saygı duyulması ve Osmanlı tarafından Fransa'ya uygulanan ticari imtiyazların Cezayir'de uygulanması gibi bir takım taleplerde bulunmuştur. Hüseyin Dayı, Fransa Hükümetinin bu isteklerini reddetmiştir. Bu gerilim üzerine Fransız donanması Cezayir sahillerini abluka altına almıştır.³⁵

Bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti, İngiltere'nin de isteği üzerine Tahir Paşa'yı bu krizin çözümü için Fransa tarafına gönderdi. Tahir Paşa, gemisiyle birlikte Fransızlar tarafından alıkonularak Toulon'a götürüldü. Osmanlı, Cezayir'in Fransa ile yaşayacağı savaşta güçlü durumda olduğu kanaati sebebiyle fiilen savaşa dâhil olmak istemiyordu. Aslında Navarin'de İngiliz, Fransız ve Rus devletinin gemilerinden oluşan donanmanın Osmanlı donanmasını yakması sebebiyle yardım gönderecek bir güce sahip değildi.

Osmanlı'nın içinde bulunduğu bu durum Fransa için bir avantaj sağlamaktaydı. Fakat buna rağmen Fransa Cezayir'i hemen işgal etmedi. 1830 yılında Fransa'da bir takım

³⁴ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 158,159.

³⁵ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 160.

olumsuzluklar yaşanmaktaydı. Fransa Hükümeti halkın dikkatini başka yöne çekmek ve yeniden bir saygınlık kazanmak istiyordu.³⁶

Fransız yetkili Polignac, yelpaze olayından sonra işgal için yoğun bir çaba içerisine girmiş ve birçok icraatta bulunmuştu. Fransa'nın Cezayir'e karşı yapacağı bu savaş hamlesi Avrupa devletlerini endişelendirmekteydi. Fransa ise bu seferi uygarlık ve dini gayeler için yapılan bir sefer olarak lanse ediyordu. Fransa, 4 Şubat 1830 tarihinde Hristiyanları temsilen Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerini sonlandırma, Hristiyanları köle olma tehlikesinden kurtarma, deniz seferlerinin güvenliğini sağlama, Hristiyanlık ve medeniyete hizmet etme niyetiyle hareket ettiğini Avrupa'ya ilan etmiştir.

Fransa'nın bu bildirisi yayımlandıktan sonra birçok devletten olumlu tepkilerle karşılık bulmuştur. İspanya ve İtalya devletleri Fransa'ya desteklerini açıklamıştır. İngiliz yetkililer, Fransa'nın bu hareket için çok büyük bir donanma hazırlaması üzerine yapılan bildiriye inanmamıştır. Bu durumun anlatıldığı gibi son bulmayacağını tahmin etmişlerdir.³⁷

14 Haziran 1830 tarihinde General Bourmont komutası altında büyük bir donanma filosu ve 37.000 kişiden oluşan askeri birlik gönderdi. Hâlihazırda bulunan askeri güce katılan bu birlikle 5 Temmuz 1830 tarihinde Cezayir'i işgal etti.³⁸

Yapılan bu antlaşma, Fransız ordusu şehrin müstahkem yerleri ve kamu mallarını teslim alacak, Cezayirlilerin dinlerine ve örflerine saygı gösterilecek, hiçbir asker camilere girmeyecek, Dayı ve Türkler, istedikleri yere gitmek hususunda serbest olmak üzere şehri terk edecek şeklindeydi. Bazı Türk subaylar teslim olmayıp savaşmayı istese de Dayı, daha fazla kan dökülmemesi için askerleri antlaşmaya ikna etmiştir.³⁹

Askerler şehre girdikten sonra şehre zarar vermeye başladılar. Kır evlerini yıkmaya başladılar. Odun tedariki için evlerin çatılarını ve meyve ağaçlarını kestiler. Binaların mermerleri, havuzlar, heykel süslemeler, sırf zevk için yıkıldı. Su kemerleri de bu yıkımdan nasibini almış, bu yıkım ordunun susuz kalmasına sebep olmuştu. Ağustos ayna gelindiğinde, Cezayir yıkıntı şehri haline gelmişti. Tarihçi Edmond Pelissier, bu durum hakkında şöyle demiştir: 'Dünyanın en medeni halkının Cezayirlilere Vandalizm örneği sunduğunu görmek

³⁶ Kahraman, Kemal. "Cezayir, Osmanlı Dönemi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

³⁷ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 140.

³⁸ Kahraman, "Cezayir, Osmanlı Dönemi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

³⁹ Karakaçan, Cezayir'de Fransız İşgali 1830-1871, 32.

üzüntü verici bir manzaraydı.⁴⁰ Burada Fransa'nın en medeni halk oluşu üzere kalam etmeye gerek kalmamıştır.

Fransız komutan Bourmont, Fransa'nın Cezayir'de altı ay kalacağını ve Cezayir'in hâlihazırda Osmanlı'ya ait olduğunu söyleyerek halkın güvenini kazanmaya ve olası tehlikeleri engellemeye çalışmıştır. Daha sonrasında durumun böyle olmadığı ortaya çıkmış ve halka türlü türlü zulümler yapılmıştır.

Bourmont'un işgal sonrası yaptığı ilk icraatı Fransız yetkililerden oluşan bir hükümet komisyonu kurmak oldu. Yerli memurlar yönetimde görev alabilmek için her türlü çabayı sarf etseler de hiçbir şekilde olumlu veya olumsuz bir cevap bile verilmeden yok sayıldılar. Eski memurların görevlerini icra edememeleri büyük bir kargaşaya sebep olmuştur. Asayiş sağlanamamakta ve hırsızlık vakaları hızla artmaktaydı. Mağdur olanlar ise hep yerli halk oluyordu. Bourmont, şehri yönetirken hep güzel söylemlerde bulunsa da varılan noktada şehre korku, terör, zorbalık ve yıkım hâkim olmuştu.

Fransız kralı 10. Charles'in devrilmesiyle birlikte şehrin yönetimine Korgeneral Kont Clauzel atandı. İlk iş olarak kendisinin Kral Louis tarafından göreve getirildiğini ilan etmek oldu. Fransız askerlerinin Afrika'da yapmış oldukları yıkım sebebiyle çıkan söylentileri bastırmak amacıyla olayları araştırması için düzmece bir komisyon tayin etti. Bu komisyon araştırmaları sonucunda birkaç münferid olayın olduğunu faillerinin ise yaptıklarından pişman olduğunu ilan ederek suçlamalara karşı yanıt vermiş oldu.⁴¹

General Clauzel daha önce yapılan anlaşma şartlarını yok sayarak Hüseyin Dayı'nın, Beylerin ve şehirden giden Türklerin mülklerini ve Mekke ve Medine'ye ait mülkleri istimlak etmiştir. Sonrasında ise camilere ait malların, gelirlerinin cemaatle ilgili olan malların idaresini yönetime devretmiştir. Bu kararlar bu eserlerin yıkımı için alınmıştır. Bu karara istinaden camiler kapatıldı veya başka amaçlarla kullanıldı. Jameh Kachawa Camisi kiliseye çevrilmiştir. Yoksullar için kurulmuş olan vakıf ve zaviyelere el konulmuş, umuma ait olan tuvaletler bile halkın kullanımından engellenip özel şahıslara mülk edindirilmiştir.

Bu olaylar yaşanırken Beyler arasında gücü elde etme savaşları başladı. Titeri Beyi Mustafa, kendisini Cezayir'in hükümdarı ilan etmek için hazırlıklar yapmıştır. Kendini destekleyen haznedar ve ağa seçmiş, kendi adına para basmıştır. Bu doğıltutuda şiddet eylemleri yapmıştır. Oran ve Konstantin beylerini kendisine katılması için nota göndermiştir. General

⁴⁰ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 192.

⁴¹ Selda Kayapınar, Fransa'nın Cezayir'de İlk Dönem İşgal Uygulamaları, Yeni Türkiye Dergisi, 97 (2017): 532,533.

Clauzel, Titeri Beyi Mustafa'ya müdahale etmek için Mediah'a doğru askeri sefer düzenlemiştir. Belihâ halkı Fransız ordusunun bölgeye yaklaşması üzerine dağlara kaçmışlardır. General Clauzel, bu seferi düzenlerken geride kalan 600 kişilik Fransız garnizonu Belidalıların desteğiyle tamamen imha edilmiştir. General geri döndüğünde bu olaylara karşılık erkek, kadın, çocuk ayrımı yapmadan halkı katletmiştir. Hatta bebek ve çocukların bedenlerinin ikiye parçalanmış olduğu aktarılmaktadır. Bu katliamdan kaçan halk mağaralara çekilmiştir. General, evli erkeklerin teslim olması halinde geri kalanların evlerine döneceğini bildirmiş, erkeklerin teslim olmasının akabinde mağaraya sığınan bin kadar kadın ve çocuk, Fransız askerlerinin mağaralara duman ve ateş vermesiyle içeridekiler ateşten yanarak veya dumandan boğularak ölmüştür.⁴²

Fransız hükümeti, işgalden evvel onlara Cezayir halkını Türklerin zulmünden kurtarmayı vaad ediyordu. İşgal sonrası birçok anlaşma imzalanırsa da hiçbirine riayet edilmemişti. Cezayirlilerin mallarına el konulmuş, soykırım yapılmış, yağma ve yıkım bütün Cezayir'i ve halkı etkilemişti. Bütün bunların sonunda Cezayirlilerin Hristiyan olmaları istenmekteydi. Le Courier Français Gazetesi bu sırrı ifşa etse de hiçbir bakanlık bu durumu umursamamıştır.⁴³

General Clauzel, 5 Şubat 1831 tarihinde Fransa'ya geri çağırılmış, yerine ise General Berthzene atanmıştır. General göreve başladıktan sonra, Afrika ordusunun görevinin işgal tümeni olmaya evrildiğini ilan etmiştir. General, yönetimi esnasında halkın öfkesine sebep olacak şekilde davranmaktan kaçınarak hareket etmiştir. Halkın silah kullanımını yasaklamış, aksi şekilde davrananı ölümle cezalandırmıştır. Evleri ve mülkleri elinden alınan halka altı aylık kira ödenmesine karar vermiştir. Halk bu paranın dışında başka hiçbir şekilde bir ödeme alamamıştır.⁴⁴

Yönetimler değiştikçe gidişat daha kötü bir hal alıyordu. Halk daha çok fakirleşiyor, sokak köşelerinde dilenen insanlar zuhur ediyordu. Mutlu ve huzurlu bir aile ortamında yaşayıp yetişen genç kızlar açlık ve sefalet sebebiyle fuhuşa sürüklenmekteydi. İşgal kuvvetlerinin kurmuş olduğu genelevlerde çalıştırılıyorlardı.⁴⁵

Fransız yönetimi, Bab Eloued ilçesinin kapısının dışında 6 adet rüzgâr değirmeni kurmuştu. Makinelerin yönetimi ise Fransız istihkâm subayları tarafından yapılmaktaydı. Bu

⁴² Kayapınar, Fransa'nın Cezayir'de İlk Dönem İşgal Uygulamaları, 534,535.

⁴³ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 215.

⁴⁴ Kayapınar, Fransa'nın Cezayir'de İlk Dönem İşgal Uygulamaları, 536.

⁴⁵ Kayapınar, Fransa'nın Cezayir'de İlk Dönem İşgal Uygulamaları, 540.

değirmenin inşasında tepkilere rağmen Müslüman mezarlıklarının taşları kullanılmıştır. Aynı zamanda Fransızlar mezarlıklardan ölülerin kemiklerini çıkartıp gemilerle Marsilya'ya göndermekteydi. Bu kemiklerin arasında yeni ölmüş olup saç ve sakalı derisinde duran cesetler bulunmaktaydı. Tıp Doktoru olan Bay Segaud'nun bir mektubunda şu ifadeler yer almaktadır:

Hayvansal karbon üretiminde kullanılan kemikler arasında insan türüne ait olanların da bulunduğunu resmi kanaldan öğrenmiş bulunmaktayım. Cezayir'den gelen ve kemik taşıyan top gemisi la Bonne Josephine 'de insan iskeletine ait pek çok kemik tespit ettim. Erişkin sınıfına giren, topraktan kısa bir zaman önce çıkarılmış kafatası, dirsek ve uyluk kemiklerine rastladım, etleri hala üzerindeydi. Böyle bir şeye hoşgörü gösterilmemeliydi. Halka ölüler için biraz daha saygı gösterilmesi yaşayanların daha az küçümsenmesini sağlar belki. Kentimizdeki şeker rafinelerinin varlığı, imalatına insan bedeninin karıştığı bir maddeye gösterilmeye başlanan tiksinti ile tehlikeye düşmezdi.⁴⁶

Fransızların, sadece Müslümanlara değil kendi ölülerine de aynı şekilde değer vermedikleri tarihi verilerle bilinmektedir. Waterloo savaşında ölen 20000 askerin cesetleri bulunamamış ve ne olduğu kesin bilinmemekle birlikte şeker rafinesi fabrikalarında kullanıldığı tahmin edilmektedir. Arşivlerde Waterloo kasabasının beş km. yakınında şeker fabrikası bulunduğu ve toplu mezarların yağmalandığına dair belgeler bulunmaktadır. Bu bilgi ve belgeler medeniyet tellallığı yapan Fransa'yı tarihiyle yüzleşmeye ve hesaplaşmaya davet etmektedir.⁴⁷

General Berthezene'den sonra yerine Rovigo Dükü General Savary gelmiştir. İlk icraatı bahçelerde ve evlerde antika eşya arama izni vermek olmuştur. Bu bir nebze sağlam kalan bahçe ve evlerin daha fazla kazılıp kullanılmaz hale gelmesine sebep olmuştur. Rovigo dükü yapmış olduğu birçok olumsuz icraatın yanında halka karşı şiddetin oranını da arttırmıştı. Ferhat Bin Said, Konstantin Beyi ile mücadelesinde sadece Arapların desteğiyle muvaffak olamayacağını anlayınca Fransızlardan destek almaya karar verdi. Rovigo Dükü ile birlikte ittifak kurarak gün ağarırken Ouffias'ların tepesine bindiler ve neye uğradığını anlayamayan topluluğu kadın, erkek, çocuk yaşlı demeden katlettiler. Fransız askerler süngülerin ucunda kesik başlar taşıdılar ve bu durum korkunç bir kutlamaya dönüşmüştür. Bu katliamlar halk tarafından ayaklanmalarla karşılık bulsa da Fransız işgalciler bu ayaklanmaları bastırmıştır.⁴⁸

⁴⁶ Kayapınar, Fransa'nın Cezayir'de İlk Dönem İşgal Uygulamaları, 541.

⁴⁷ ntv.com.tr, ''Waterloo Savaşında'nda ölen askerlerin cesetlerine ne oldu? 200 yıl sonra gizem çözüldü'' Erişim: 07.01.2024, <https://www.ntv.com.tr>.

⁴⁸ Kayapınar, Cezayir'in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi, 239,240.

Fransız ordusu işgal için Cezayir sahillerine ilk çıkartma yaptığında Kadiri tarikatı şeyhi Muhyiddin Cezairi ve oğlu Emir Abdulkadir'in güçlü direnişleri ile karşı karşıya kalmıştır. Sonraki süreçte birçok lider bulunmasına rağmen insanlar kendilerine Şeyh Muhyiddin'in lider olmasını istemiş, Şeyh bu isteği yaşlı olması sebebiyle kabul etmemiştir. Oğlu ise bu görevi üstlenmiş ve genel manada kabulle karşılanmıştır. Abdulkadir Cezairi, hac esnasında Ziyauddin Halil eş-Şehrûzi ile görüşmüş ve fikirlerinden etkilenerek Fransızlara karşı mücadeleyi başlatmıştır. Abdulkadir Cezairi, Fas Sultanından silah ve siyasi destek sözü almış, çevre kabilelerden beraber savaşacak insanları etrafında toplamıştır. Fransız güçlerine karşı yürüttüğü mücadele sonucu 1834'te Desmichles, 1837 yılında ise Tafna antlaşması sağlanarak otoritesini kuvvetlendirmiştir.

Fransız işgalciler 1839 da tek taraflı olarak Tafna anlaşmasını bozup Emir Abdulkadir'e savaş açtılar. Emir Abdulkadir, Fransa'nın güçlü olduğu bölgelerde kaçmayı zayıf olduğu bölgelerde taarruz etmeyi tercih etmiştir. Bu mücadelelerin sonunda Fas Kralına sığınmıştır. Mısır veya Suriye'ye gitmesine izin verilmesi üzerine Oran Vilayeti Komutanı General Louis'e teslim olmuştur. 1848 yılında yaşanan devrimlerle oluşan karmaşık yapı onun durumunu sıkıntılı bir hale çevirdi. Beş yıl boyunca Fransa'da esir olarak kalmıştır. 3. Napolyon iktidara gelince onu serbest bırakmış, salıverilince Paris, İstanbul ve Bursa'ya gitmiş, en son Şam'a geçip hayatının geri kalan kısmını burada geçirmiştir.⁴⁹

Bu kısımda tarihi vesikalarda birçok detaylar bulunmaktadır. Yazının gereksiz uzamaması ve okuyucuya bıkkınlık vermeden, romanla uyumlu noktaları da almaya dikkat ederek tarihsel olay örgüsü oluşturulmuştur. Tarihsel kurgudan da anlaşılacağı üzere romanın kurgusu ile tarihte yaşamış olan karakterler arasında benzerlikler bulunsa da birebir uyum olmadığı görülmektedir.

1.1.2. Kurgusal Olay Örgüsü

Kurgu, gerçek dünyada var olan bir bilgiden hareket ederek kişi veya kişiler tarafından oluşturulan, bir durumun veya olayın yapma, yapıntı ve yalanlanmasıdır.⁵⁰ Kurgunun ayakları her ne kadar gerçek dünyaya bassa da yazarın onu zihin dünyasının katkısıyla yeni bir dünyaya taşıması ve bu gerçekliğe bir estetik katması onun başarısını ortaya koymaktadır. Yazar, romanında kullanmış olduğu kurgusal olay örgüsüyle okura çok farklı bir pencere açmaktadır.

⁴⁹ Yasemin Varlıoğlu Menemen, Cezayir'de İslami Hareketler ve İslami Selamet Cephesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2023, 33.

⁵⁰ Aytaş Ören, *Edebiyatta Kurgusal Gerçeklik*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (RTEÜ Journal of Social Sciences) 2: 156.

Roman 5 ana kısımdan oluşmaktadır. Her kısım altında sırasıyla Dupon, Caviar, İbn Mayyâr, es-Sallavî ve Duca karakterleri bulunup olayları kendi bakış açılarıyla bazen genel yapı ve karakterlerle kesişerek bazen de diğer olay ve karakterlerden soyutlanarak anlatım yapılmaktadır.

Romanda olay örgüsü ileri doğru giderken karakterlerin yapmış olduğu anlatılarda sık sık geri dönüşler vardır. Caviar, tabur komutanı olduğu Waterloo Savaşında, İngilizler bir taktik olarak tepe arkasına çekildi. Bunun bir tuzak olduğunun farkına varmayan Fransız askerleri onların peşinden gittiler. Fakat tepeyi geçer geçmez karşılarında İngiliz ve Prusya askerlerini gördüler. Neye uğradıklarına şaşırıp aralarında bir çatışma başlayınca Caviar ayağından vuruldu. Kaçan askerlerin üzerinden geçmesiyle bayıldı. Ayılınca askerlerin yardımıyla bir ata bindirilerek oradan kaçıp Paris'e döndü. Sonrasında Napolyon'un İngilizlere teslim olup sürgün edilmesi üzerine kendi kendine uzun hesaplaşmadan sonra askerliği bırakıp ringa balıkçılığı yapmaya karar verdi.⁵¹ Askerliği bırakıp balıkçılığa başlayalı on ay olmuştu. Balık avı için limandan ayrıldılar.⁵² Gemi yolculuk halinde iken Türk korsanlar gemiyi basıp orada bulunan her şeye el koydular. Korsanlar gemideki yolcularla birlikte gemiyi Cezayir'e getirirler. Limana yaklaşınca gemideki yolcuları gemiden indirip ayaklarını zincirleyerek hapse götürdüler.⁵³ Hapse girdikten sonra her gün ayakları zincirli olarak koğuşlarından çıkarılıp taş kırdırma ve onları taşıtmak için bir taş ocağına gidip geldiler.⁵⁴ Caviar, zor ve ağır koşullar altında çalışmaktan, dar, kötü, pis ve farelerin olduğu bir koğuştaki kalmaktan kısa süre içerisinde hastalandı.⁵⁵

Bir süre sonra çalışırken limanda İngiliz gemilerini gördü. İngiliz gemisi onları içinde bulundukları kölelik ve esir hayatından kurtarmak için gelmişti. Bu onların ilk gelişi değildi. Daha önceki gelişleri her ne kadar başarısız olsa da onlara yapılan muameleyi yumuşatmıştı.

Bir gün yine taş ocağında çalışırken gardiyanlar ona çok ağır bir taşı taşıttırdılar. Üç adım gidemeden taşı ayağına düşürdü ve ayak parmağı koptu. Hastanede tedavi görürken İsveç Konsolosu onunla görüşmek için gardiyanlara rüşvet verdi. Onu ziyarete geldiğinde yanında yeni elbise, ayakkabı ve bir miktar yiyecek getirdi.⁵⁶

⁵¹ Abdulvahhâb Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, (Cezayir: Daru'l Mim Linneşri, 2018), 32,33.

⁵² Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 38.

⁵³ Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 40, 41.

⁵⁴ Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 110.

⁵⁵ Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 114.

⁵⁶ Îsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 119-120.

Süreç içerisinde ağır şartlar altında çalışmaktan vücudunda fiziksel değişimler meydana geldi. O bu durumu şöyle anlatıyor: “ Ayaklarım kavisli bir hale döndü. Göğsüm kabardı. Suyun yansımasındaki yüzümü tanıyamadım. Sesim sanki derin bir kuyudan geliyordu.” Bu hallerden yaşamış olduğu değişim anlaşıyordu.⁵⁷

Bir Ağustos sabahı limandan top sesleri duyuldu. Limana birçok İngiliz gemisi demir atmıştı. Şehir bombalanıyordu. Ertesi gün esirleri serbest bırakmaları şartıyla İngilizler bombalamayı durdurdu. Esirler kayıklara bindirilip gemilerle taşındı. Oradan ülkelerine gittiler.⁵⁸

Esirler kayıklara binip gemilere doğru giderken Caviar geride kalmayı tercih etti. Çünkü alması gereken bir intikam vardı. Esir olduğu günlerde çektiği acıların bedelini ödetmek istiyordu. İsveç konsolosunun evinde kalmaya başladı. Bir süre sonra aralarında bir dostluk oluştu.⁵⁹

Caviar, orada kaldığı süre zarfında uzaktan uzağa Cezayirlileri inceliyordu. Daha fazla bilgi edinmesi gerekliydi. Konsolostan rahat hareket edebilmek için bir izin belgesi çıkarmasını istedi. Konsolos, Caviar’ın izin belgesini casusluk yapmak için istediğini öğrenince daha önce Napolyon’un görevlendirdiği casustan kalma bilgi, belge ve haritaları onları geliştirmek, ekleme yapmak ve kusursuz hale getirmek şartıyla teslim etti. İzin belgesi için de resmi işlemleri başlattı.⁶⁰ O günden sonra şehri işgal edip çektiği işkencelerin intikamını almak için canla başla çalışmaya karar verdi.⁶¹

Bir binek edinerek şehrin her yerinde gezinmeye başladı. Dağları, tepeleri, yolları, limanı, ormanlık bölgeleri ve bedevi kabilelerini geziyordu. Elindeki bilgi ve belgeler, gözlem ve incelemelerine binaen hesaplamalar yaparak adım adım işgal planı yapıyordu.⁶² Durmadan, dinlenmeden, doğru düzgün beslenip uyku uyumadan çalışıyor ve sonunda hastalanıp yatağa düşüyordu. Uzun bir süre hastalanıp yatağa mahkûm olmuştu. Eski gücünü toplaması kolay olmadı.⁶³

İsveç konsolosu, günler sonra çok üzgün bir şekilde Caviar’ın karşısına çıkmıştı. Onun bu hali hayra alamet değildi. Haberi vermekte zorlansa da Napolyon’un öldüğünü Caviar’a

⁵⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 122.

⁵⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 122-125

⁵⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 125.

⁶⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 198-199.

⁶¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 195.

⁶² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 200-201.

⁶³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 202-203.

söylemişti. Caviar bu haber karşısında çok üzülmüştü. Waterloo savaşında onunla birlikte savaşmıştı. Onu kendine örnek almış ve onun yolundan gitmeye karar vermişti. Bir süre sonra konsolos evden ayrıldı.

Caviar, bir gün bahçeyi seyrederken bahçıvanın oturup çalışmadığını görmüştü. Bu bahçıvan Duca'nın babası idi. Yakın zamanda oğlunun ölümüyle çok değişmiş ve hastalanmıştı. Duca, babasının bu halini görünce hemen yanına geldi. Caviar, bahçeye inip bahçıvana çalışması için Fransızca bir şeyler söyleyerek bağıırıyordu. Adam sıkıntısını anlatmaya çalışsa da buna muvaffak olamamıştı.. Caviar, bağıırmaları sonucu bahçıvan harekete geçmeyince ona vurmaya başladı. Duca, bunun üzerine feryat figan bağıırdı.. Caviar, bu olay üzerine onları kovmaya karar verdi. Duca, babasını malzemelerin olduğu bir odaya taşımıştı. Çok zaman geçmeden babası vefat etti.⁶⁴

Önce annesini sonra kardeşini kaybeden Duca artık yapayalnız kalmıştı. Çiftlikten ayrıldı. Daha sonra acı dolu bir hayata yelken açmıştı. Bir sığıntı gibi orada burada yatmaktaydı. Birilerinin verdiği birkaç parça eşya ile karnını doyurarak gününü geçiriyordu.. En son düğün şarkıcılığına başladı. Zorla kaçıırılıp haftalarca tecavüz edildikten sonra, İbn Mayyâr onu kurtarana kadar zorla genelevde çalıştırılmıştı.

Caviar'ın baba-kızı kovmasına gerek kalmamıştı. Baba ölmüş, kız da çekip gitmişti. Caviar, çok çalışıp intikamını almak istiyordu. İntikam ateşi ile yanıyordu. Tek düşüncesi esirlik zamanında ona yapılan işkencelerin intikamını almaktı.⁶⁵ Konsolos geri döndüğünde artık Caviar çalışmalarını bitirmiş ve detayları konsolos ile konuşmaya başlamıştı. Paris'e gidip yöneticileri savaşa nasıl ikna edeceklerinin planını yapmaya başladılar.⁶⁶

Konsolos, Fransa'dan alacağı olan iki Yahudi'nin borcunu tahsil işini Paşa'nın üstlendiğini biliyordu. Bayram günlerinde bütün konsoloslar Paşa'nın sarayında toplanıp Paşa ile bayramlaşırdı. İsveç konsolosu erkenden gidip Paşa ile borç meselesini konuşup Paşa'yı manipule etmişti. Paşa, Fransız Konsolosuna borç meselesini hatırlatınca aralarında bir gerilim oluştu. Fransız konsolosu, Paşa'ya tahkir içerikli sözler söyleyince Paşa çok sinirlenmiş ve elindeki yelpaze ile ona vurup saraydan kovmuştu.⁶⁷

Paşa ile konsolos arasında yaşanan gerginliğin üzerinden üç hafta geçmişti. Fransa, bu olaya Caviar'ın beklediği tepkiyi vermemişti. Sonrasında Fransız gemisi limana gelip demir

⁶⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 266.

⁶⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 267.

⁶⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 268.

⁶⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 270.

attı. Fransa konsolosu gelip gemiye bindi. Kralın elçisi, Cezayir'in önde gelenlerinin gelip konsolostan özür dilemelerini istedi. Ama bu isteğine olumlu bir cevap alamadı.

Bu işin sonu iyi olmayacaktı. Fransız vatandaşları ülkelerine dönmeye başladılar. Birkaç gün sonra Caviar'de çantasını hazırlayıp Paris'e gitmek üzere yola çıktı.⁶⁸Caviar, Paris'e gelince savaş bakanı ile saatlerce görüşme yaptı. Yapmış olduğu gözlem, plan ve bilgileri ona aktarıyordu. Verdiği ve sahip olduğu bilgiler sebebiyle kampanya açısından önemli bir yere sahip olmuştu.⁶⁹

Caviar, Veliht ve subaylarla görüşmeler yaptı. Milletvekillerinin de desteğini almıştı. Böylece savaş kararı alındı. Caviar, bu başarısından dolayı mutlu olmuş, kendi ile gurur duyuyordu. İntikamını almak için yapmış olduğu plan başarılı bir şekilde hayat bulmaya başlamıştı.

1830 yılı Nisan ayında savaş hazırlıkları başlamıştı. Le Semaphore de Mersailles muhabiri olan Dupon, savaş kampanyası muhabirlerinden biriydi. Toulon, askerlerle dolarken halk coşkuyla onları destekliyor, onlara tezahürat yapıyordu. Gemiler limanı doldurmuş, herkes gelecek emirleri bekliyordu. Dupon, gemilerdeki kaptanları ziyaret ediyor, onları gözlemliyordu. Onlarla röportaj yapıp haber değeri teşkil eden bilgileri bir araya topluyordu. Bir ay olmuştu. Hala harekete geçilmemişti. Askerler toparlanıyor, yeni gelen gemiler limanı dolduruyordu.⁷⁰

Dupon, halk ile savaşın neden yapıldığına dair kısa söyleşiler yapıyordu. Onlardan siyasilerin söylemiş olduğu sözleri cevap olarak alıyordu. Fransa'nın şerefini korumak için bu savaş yapılacaktı. Çünkü konsolosa yapılan saygısızlık Fransa devleti ve milletine yapılmış bir saygısızlıktı. Bunun hesabı sorulmalıydı.⁷¹

Mayıs'ın ikinci haftası oldu. Askerler için gemiye binme emri verildi. Askerlerin gemiye binme ve eşyaların taşınma işlemleri tamamlandıktan sonra gemiye hareket emri verildi.⁷²

Komutanlar, Arapların Türkler tarafından zulüm altında olduklarını, onların Arapları bu zulümden kurtaracaklarını bu sebeple şehri teslim alırken güçlü bir direnişle karşılaşmayacaklarını düşünüyorlardı.⁷³ Dupon, yolculuk boyunca etrafı gözlemliyor,

⁶⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 272-274.

⁶⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 337-338.

⁷⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 95-100.

⁷¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 103.

⁷² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 106.

⁷³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 107.

gözlemlerini not alarak kayda geçiyordu. Caviar ile sohbet edip onu tanımaya, savaşın seyrinin nasıl olacağını anlamaya çalışıyordu.⁷⁴

Deniz yolculuğunun ikinci gününde bir Osmanlı gemisi görüldü. Amiral, Caviar ve Dupon başka bir gemiye geçerek üç Osmanlı subayı ile görüştü. Paşa, Osmanlı'nın barış isteğini ilettiler. Ama olumlu bir yanıt alamadılar. Böylece gemilerine binerek geri döndüler.⁷⁵

Gemiler, Balama denilen yere varınca demir attılar. Diğer gemilerle buluşup birlikte hareket etmek için beklemeye başladılar.⁷⁶ Gemiler bekleyiş halinde iken Caviar, 1816-1830 yılları arasında notlarından oluşturarak bir araya getirdiği *ed-Divanu'l-İsbartî* adındaki kitabı çıkartıp okumaya başladı. Dupon, kitabın içeriğini merak etse de hakkında bir bilgi edinemedi.

Haziran'ın ikinci haftası olmuştu. Gemiler Cezayir kıyılarına yaklaşmış ve bombalama başlamıştı. Bombalar patladıkça ortalık toz duman altında kalıyordu. Turi Şike kalesi bu bombalamadan ağır hasar aldı. Çünkü bunun için bir hazırlıkları yoktu.⁷⁷

Bombalama yeterli görüldükten sonra askerler kayıklarla kıyıya çıktılar. Caviar'ın vermiş olduğu direktifler doğrultusunda yerleşerek, hendekler kazdılar. Caviar, aşama aşama nasıl hareket edileceğini subaylara anlatıyordu. Vermiş olduğu bilgiler başarılı olabilmeleri için çok önemliydi.⁷⁸

Cezayirliler, süvari birlikleriyle işgal kuvvetlerini durdurmak için saldırılar düzenliyordu. Ama Fransız topları onlara ağır kayıplar veriyordu. İsabet alan asker ve hayvanlar paramparça oluyordu. Dupon, gördüğü bu manzara karşısında dehşete kapılırken, Caviar, amacına adım adım yaklaşıyor olmanın keyfini yaşıyordu.⁷⁹ Cezayirliler süvari birlikleri ile dirense de başarılı bir sonuç elde edemediler. Akabinde Fransız askerleri kaleyi ele geçirdi.⁸⁰

Çatışmalar günlerce devam etti. Araziler insan cesetleri ile dolmuştu. Dupon, bu manzara karşısında üzüntülü idi. Caviar ise ölümler arasında geziyor, sanki ölenleri sayarak zaferin boyutunu zihninde hesaplıyordu. İntikamını yavaş yavaş almaya başlamıştı. Ama daha yeni başlıyordu. Sonra yanında duran Dupon'a şöyle dedi:

⁷⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 172-173.

⁷⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 175-177.

⁷⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 184.

⁷⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 245.

⁷⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 246-247.

⁷⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 248.

⁸⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 248.

“Napolyon bizimle gurur duyacak. Onun, Mısır’daki kaybından sonra onu ruhunu yeniden Afrika’da bulacağız.” Dupon ise hoşnutsuzluğunu şöyle dile getiriyordu: “Kan nehriyle gurur duyabilirsin. Tanrı, Afrika’yı terk edip onu Napolyon’a bıraktı.”⁸¹

Napolyon, Mısır’a sefer düzenlemiş fakat başarısız olmuştu. Aynı amaca hizmet eden Fransız yetkililer Cezayir’i işgal etmiş, onun hayalini sürdürmüştü. Dupon, yaşananlardan dolayı tanrının bu duruma razı olmayacağını söylemekteydi. Haziran’ın son haftası olmuştu. Dupon gördükleri karşısında hiç huzurlu değildi. Daha fazla kan dökülmemesini temenni ederek şöyle diyordu:

Daha fazla kan dökülmemesi için dua ediyorum. Umarın şehri mukavemet göstermeden teslim ederler. Daha önce olanların tekrarlanmasından korkuyorum. Eğer bu olursa, savaş kampanyasını yürüttüğüm için kendimi asla affetmeyeceğim. Yaşadıklarımın dolaylı samimi bir tövbe etmek gerekiyor. Komutan Amidi’nin askerlerle şakalaştığını görüyorum. 15 yaşındaki bu genci savaşa zorlayan ne idi.⁸²

Bu sözleri Dupon’un girişmiş olduğu bu işin sonucunda yaşamış olduğu pişmanlığın bir kısmını bize gösteriyordu. Cezayirli askerler vur kaç yapıyor, bundan dolayı Fransızlar hafif kayıplar veriyordu. Bu durum onların ilerlemelerini yavaşlatıyordu.

Temmuz’un ilk haftasıydı. Cezayirli yöneticiler anlaşarak şehri teslim etmeye karar verdiler. Anlaşma da temsilci olarak Meymûn, İbn Mayyâr ve Hazrecî seçildi. Şehri teslim şartları ile birlikte Fransız komutanın çadırına gittiler.⁸³

İbn Mayyâr, toplantı esnasında halkın menfaatine olan bazı girişimlerde bulundu. Bu durum komutanın hoşuna gitmedi. Temsilcilerin hepsini gönderdi. Daha sonrasında Meymûn ve Hazrecî’yi çağırıp anlaşmak için hazinenin anahtarlarını ve Paşa’nın kellesini istedi. Paşa’nın sürgün edilmesi ve hazine anahtarlarının teslim edilmesi üzerine anlaştılar.⁸⁴

Antlaşma sonrası işgalci askerler şehirde keşif yapmaya başladılar. Türk ve Arap savaşçılardan hiç kimse yoktu. Osmanlı bayrağı bulunduğu yerden indirilip Fransız bayrağı çekildi. Askerler sarayı yağmalamaya başladılar.⁸⁵ Fransız komutanı, Paşa’nın sarayına yerleşti. Şehri oradan yönetecekti. Dupon buraya güzel niyetlerle gelmişti. Ama şuan içinde bulundukları durum hiç hoş değildi.

⁸¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 253-254.

⁸² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 245.

⁸³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 258.

⁸⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 258.

⁸⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 259.

Dupon, İbn Mayyâr'ın temsilci heyetinde olması sebebiyle kafasındaki bazı sorulara cevap verebileceğini düşündüğü için onunla görüşmek istemişti. Daha sonra onu bulup görüşünce mevcut durumu değiştiremeyeceğini anladı. İşgal tamamlanmıştı. Caviar, amacına ulaşmış, Dupon'un burada işi kalmamıştı. Caviar, Dupon'a geri dönmesi gerektiğini telkin ediyordu.⁸⁶ İşgal zulmü başlamıştı. Bu aynı zamanda İbn Mayyâr'ın mücadelesinin başlaması demekti. Caviar, İbn Mayyâr'ın bahçesine el koydu. Sonrasında birçok mescit, zaviye ve vakıf malları yağmalanıp kışlaya çevrildi. Veyahut yıkılıp yol genişletilme çalışması yapıldı.⁸⁷

Maltalılar, mezarlıklara gelip kemikleri çıkarıyor, onları çantalara doldurup gemilere yüklüyorlardı. Gemiler, bu kemikleri şeker fabrikasında beyazlatıcı olarak kullanılmak üzere Fransa'ya götürüyordu. İşgalciler yağmalamanın boyutunu bu seviyeye kadar taşımıştı.

İbn Mayyâr, bu zulme karşı mücadele ediyordu. Dük, şehir yöneticisi, Caviar ve subaylarla görüşüyor, dilekçeler yazıyordu. Es-Sallavî, onun bu çabalarının sonuçsuz kalmasıyla onun yanından ayrıлып müstakil hareket etmeye başladı.⁸⁸

İlerleyen zamanda işgalci askerler şehirde istediği gibi tasarruflarda bulunmaya başladı. İbn Mayyâr, hep bunun karşısında durup mücadele etse de olumlu bir sonuç alamıyordu. Yöneticiler değişince içerisinde bir umut ışığı yanıyor, fakat girişimleri sonunda bu ışık sönüyordu. En son dilekçelerini krala sunmak için Paris'e gitmeye karar verdi.⁸⁹

Dupon, Fransa'ya döndükten sonra hep yaşananları düşünüp vicdan azabı çekti. Bir gün gazeteye gidince gazete müdürü onu çağırdı. Yanında bir doktor vardı. Gemilerle kemik taşındığı Dupon'a söylenince buna inanamadı.

Bu işi incelemek için doktor görevlendirilmişti. Birlikte limana gittiler. Gemiye binip sandıkları kontrol ettiler. Sandıkların içinden insan kemikleri çıktı.⁹⁰ Dupon, gördüklerini gazetede yayınladı. İnsanlar gazeteyi okuyunca merakla limana doğru koştular. Yetkililer gelip gemiyi inceledi. Fakat bir işlem yapmadılar. Dupon, daha sonra doktorla bir kafede buluşup kahve içtiler. Bu durumu nasıl çözebileceği hususunda fikir alışverişi yaptılar. Bu durum çözümü imkânsız gibi görünüyordu. Çünkü kimsenin umurunda değildi.⁹¹

Dupon, bu meseleler üzerine uzun uzun düşündü. En sonunda bununla mücadele etmek üzere Cezayir'e gitmeye karar verdi. Hazırlıklarını tamamlayıp yolculuğa başladı. Dupon,

⁸⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 260.

⁸⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 50.

⁸⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 51.

⁸⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 60-61.

⁹⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 20-21.

⁹¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 25.

yolculuğu bitip Cezayir’e gelince İbn Mayyâr ile görüşüp kemikler hakkında gazetede yazdığı haberi gösterdi. İbn Mayyâr, gazeteyi defalarca okudu. İçinde bir şeylerin değişeceği inancı kuvvetlenmeye başlamıştı.⁹²

İbn Mayyâr, yolculuk için yapılması gereken hazırlıklarını tamamlamıştı. Dilekçelerini krala sunmak üzere Paris yolculuğu böylece başladı.⁹³ İbn Mayyâr, yolculuk boyunca eskiden olan biteni, nasıl bu hale geldiklerini, ne gibi hatalar yaptıklarını düşünüyordu. Marsilya limanına varınca oradan bir araca binerek otele gitti.⁹⁴ İbn Mayyâr, otele gidip yerleşip, bir süre dinlendikten sonra otelden çıkarak İstanbul konsolosu ile görüşmeye gitti.

İbn Mayyâr, konsolos ile görüştüğünde Osmanlı’nın onları neden terk ettiğini sordu. Konsolos ise Osmanlı’nın zor durumda olduğunu, iç ve dış problemlerle uğraştığını, artık eskisi kadar güçlü olmadığından Avrupa’ya söz geçiremediğini anlattı.

İbn Mayyâr, konsolostan onun için kraldan randevu almasını istedi. Konsolos ise bunun yerine krala yakın bir siyasetçiden randevu alacağını, sonrasında kendini bilgilendireceğini söyledi.⁹⁵ Aradan günler geçmişti. Konsolostan bir haber yoktu. Tam umutları tükenmeye başlarken randevu alındığına dair haber İbn Mayyâr’a ulaştı. Dilekçelerini ve belgelerini düzenleyip randevu yerine gitti. Randevu alınan siyasetçinin evinde görüştüler. Adam dilekçeleri inceledi. Okuduklarından sonra şaşırarak şöyle dedi: “Eğer bunlar doğru ise buna müdahale etmemiz gerekli”. İbn Mayyâr, dilekçeleri teslim etti. Kendisi için daha önce dilekçeleri kitap haline getirmişti. Burada yapmayı planladığı görüşmeyi yaptıktan sonra Cezayir’e geri dönmek üzere harekete geçti.⁹⁶

İbn Mayyâr, Paris’ten dönünce bir süre Mahrusa sokaklarında dolaştı. Etrafı inceledi. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Kahveye gitti. Orada Dupon ile olan biteni konuştu. Sonra türbeyi ziyaret etti. Eski güzel günlerin hayalini kurdu. Bir süre sonra evine geçti.⁹⁷ Kapıyı çaldı. Eşi kapıyı açıp karşısında İbn Mayyâr’ı görünce çok mutlu oldu. Paris mücadelesinden hanımına bahsetti. Es-Sallavî’nin yaralı olarak evlerinde saklandığını öğrenince onun yanına geçip, onunla konuştu.⁹⁸

⁹² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 61.

⁹³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 62.

⁹⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 143.

⁹⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 280-284.

⁹⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 284-287.

⁹⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 345-347.

⁹⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 348-349.

İbn Mayyâr, günler sonra sokakta gezerken postacı ile karşılaşır, postacı ona Fransa'daki İstanbul Konsolosu'ndan gelen mektubu teslim eder. Mektupta komisyonun gelip dilekçelerdeki iddaları araştıracağı haberi vardı. Bu durum İbn Mayyâr'ı heyecanlandırdı. Belki bu komisyon onların bazı sıkıntılarının izale edilmesini sağlayabilirdi.

Bir zaman sonra araştırma heyeti gelmişti. İbn Mayyâr, onların karşısında konuşacaklarını tasarlamaya başladı. Belgeleri ve kitap haline getirdiği dilekçeleri yanına alarak heyetin huzuruna çıkmak üzere harekete geçti.

Heyetin huzurunda olan biteni bütün etkileyiciliğini kullanarak anlattı. Sözlerini sonlandırırken kitap haline getirdiği dilekçeleri yetkililere uzattı. Caviar, dilekçeleri alıp odanın bir köşesinde yakmaya başladı. Komisyon görevlileri bu duruma herhangi bir tepki vermiyordu. İbn Mayyâr, bu manzara karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşadı. Bütün enerjisi bir anda çekildi. Zar zor yürüyerek odadan çıktı. Onun bu halini gören Caviar içten içe seviniyordu.⁹⁹

Evine gidip odasına çekildi. Hiç birşey konuşmuyor ve hiç birşey yemiyordu. Hasta olup günlerce yatakta yattı.¹⁰⁰ Bir asker elinde evrak ile kapıya gelip evrağı teslim etti. İbn Mayyâr, evrağı okuyunca hakkında sürgün kararı çıktığını öğrenmişti. Hazırlıklarını yapıp dostlarıyla vedalaştı. Eşiyile birlikte kalbi buruk bir şekilde İstanbul'a gitmek üzere gemiye binip limandan ayrıldılar.¹⁰¹

Kurgusal olay örgüsü burada son bulurken, Sallavî ve Duca karakterleri olay örgüsüne pek dahil olmamaktadır. Es-Sallavî, geri dönüş anlatımları yaparak Osmanlı'nın Cezayir'i hakimiyeti altına almasıyla zulmün başladığını ve Fransızlarla birlikte devam ettiğini anlatmaktadır.

Es-Sallavî karakteri için anlatılan bölümde Türklerin zulmü, kötü kimseler olduğu ve onun her zaman Türk ve Fransız işgaline karşı çıktığı görülmektedir. Es-Sallavî karakter anlatımıyla romana aksiyon sağlamakta, sürekli olarak bir kaçma, kovalama ve vurkaç yaptığı görülmektedir.

Duca karakteri fakir bir ailede yaşamaktadır. Hastalık sebebiyle önce annesini sonra kardeşini en son babasını kaybetmektedir. Sonrasında hayatına mutsuz, umutsuz ve yalnız olarak devam etmektedir. Bir süre düğün şarkıcılığı yaptıktan sonra zorla alıkonulup haftalarca tecavüz edilmiş, İbn Mayyâr onu kurtarıp evinde bakıncaya kadar zorla genelevde

⁹⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 354-355.

¹⁰⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 355.

¹⁰¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 357.

çalıştırılmıştır. Duca karakteri romana dram, duygusallık ve aşk unsurları katmakta, drama ağır basıp okuyucuyu derinden etkileyecek şekildedir.

1.2. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Çevremizde gördüğümüz varlıkların ve karşılaştığımız olayların bulunduğu konuma ve ruh halimize göre farklı bir değer ve anlam ifade eder. Sevdiği birini kaybeden bir kimse, içinde bulunduğu ruh haliyle güzel kokan bir çiçeğe ve romantik bir ay ışığına karşı tepkisi ne olabilir? Şehirde doğup büyüyen bir kimse ile köy hayatının zorluklarını yaşayarak büyüyen gencin köy yaşantısına bakışı aynı değildir. Kumarbaz bir kişi kumar oynarken kazanma ihtimalini yarı yarıya görürken bir matematikçi ise kazanma ihtimalini uzak görür.¹⁰²Olaylar, kişiler, konumlar, ruh hali vb. gibi birçok etkenle değişkenlik gösterebilir. İşte bu durum bakış açısının farklılığından kaynaklanır.

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.¹⁰³

Yazar, okura sunmak istediği düşünceye veya esere vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcı kadrosu oluşturmak zorundadır. Anlatıcı, romanda geçen vakıaları, şahısları, davranışları, fikri, kalbi ve hayali durumları, çevreyi, zaman ve mekânı okuyucuya sunma gibi önemli bir görevi üstlenir.

Anlatıcı, romanın dünyasına ait kurgusal bir kişidir. Yazar, düşüncesini anlatıcı ile okura aktırırken olaylara belli bir anlayış ve bakış açısıyla yaklaşır. Buna anlatım konumu denir. Anlatım konumu ve bakış açısı birbiriyle bir bütünü oluşturmaktadır.¹⁰⁴

Edebi türden biri olan romanda bazı anlatım konumu çeşitleri vardır. Hâkim bakış açılı üçüncü tekil anlatıcı, kahraman bakış açılı birinci tekil anlatıcı veya müşahit bakış açılı anlatıcı türleri romanlarda sık sık kullanılsa da modern okuyucu kitlesi bu tarzları artık beğenmemekte ve sıkıcı bulmaktadır.¹⁰⁵Yazarlar da bunu fark ettiğinden yeni tekniklere başvurmaktadır. Bunlardan bir tanesi de çoğulcu bakış açısı anlatım yöntemidir. İncelediğimiz eserde ise yalnızca çoğulcu anlatım konumu metodu kullanılmaktadır.

¹⁰² Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 82.

¹⁰³ Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 84.

¹⁰⁴ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 104,105.

¹⁰⁵ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 110.

1.2.1. Çoğulcu Anlatım Konumu

Roman karakterlerinin kendi kendilerini müstakıl bir anlatıyla sunması ve kendilerini ifade ettikleri bir anlatım konumudur. Bu durum tekdüze bir anlatının önüne geçmekte ve zengin bir anlatımla okuyucunun dikkatini celp etmektedir.¹⁰⁶ Bu durum okuyucuyu etkilemekte daha başarılıdır. İncelediğimiz romanda ise 5 ana kısım bulunup sırasıyla yaşanan olaylar her bir kahramanın bakış açısından anlatılmaktadır. Romanda beş karakter anlatıma katılmakta ve eseri zenginleştirmektedir.

1.3. Karakterler

Karakterler, hikâye, roman ve tiyatrodaki okuyucu ve izleyiciye sunulan olayları var eden ve onları yaşayan insan veya insani bir tasvire dönüştürülmüş varlıklardır. Karakterler insanlardan oluşsa da nadir olarak insan dışında romanda yer alan karakterler olmuştur.¹⁰⁷

Roman ve diğer anlatı sanatlarında karakterler hem aksiyona hayat verir, hem olayları anlatır, hem vakıayı canlandırır.¹⁰⁸ Adeta anlatı binasını adım adım, tuğla tuğla inşa eden bir işçi gibidir.

Karakterlerin esere katkısı ne kadar büyük olsa da bazen yazarın düşünce dünyasındaki tasarısına göre bazı açılardan ihmale uğrayabilirler. Nitekim yazarımız, eserde karakterlerin fiziki özelliklerinden bahsetmemektedir. Bununla birlikte yazarın karakterleri değil de olayları ve düşünceyi ön plana çıkarma gayreti olduğu görülmektedir. Roman karakterlerinin birçok açıdan tasnifi olsa da biz bunu açıklamayı karakterlerin anlatımının sonunda yapmayı uygun gördük.

1.3.1. Dupon

Dupon, Fransız bir gazetecidir. Zaten gazeteci olması roman boyunca ön planda olan bir vasfı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu bize anlatan birçok bilgi olmakla birlikte şu sözleri bize mesleği hakkında bilgi veren örneklerden bir tanesidir:

“Gazete binasına geç geldim. Daha emin bir şekilde içeri girdim. Bütün gazete baskılarını geri mi çektiniz? Sözlerim insanları limana toplamadı mı? Bu ruh ile ofisime yokuşlardan geldim.”¹⁰⁹

Kemik yüklü geminin limana geleceğini ilan edip, insanların tepkisini çekmek için bunu gazetede yazmıştı. Ama gazete baskıları geri çekilmişti. Fransa’nın Cezayir’i işgal

¹⁰⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 115,116.

¹⁰⁷ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 89.

¹⁰⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 65.

¹⁰⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 27.

kampanyasında gazetesi, Dupon'u savaş muhabiri olarak görevlendirmişti. Bu durum Dupon'un şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Gazetecilik görevimden dolayı savaş muhabiri olarak Cezayir’e yolculuk yapmak için Le Nacur gemisine bindim.”¹¹⁰

Bu yolculukta haber niteliği taşıyan her şeyi kayıt altına alacak sonrasında çalıştığı gazetede yayınlıyacaktı. Hatta geminin kaptanı anbean gelişmelerden Dupon'u haberdar ederek ona görevini yapmak hususunda böylece yardımcı oluyordu: “Defterine not al Dupon, Cezayir yolculuğumuz şimdi başladı.”¹¹¹Dupon, zamanlamaya dikkat ederek gelişmeleri ve ilerlemeleri kayıt altına alıyordu.

Dupon'un Fransız olması hasebiyle Hristiyan olması tahmin edilebilir. Ama o sıradan bir Hristiyan gibi de değildir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Hristiyanlığın sevgi söylemi üzerine vurgular bulunmaktadır. Başlangıç itibarıyla ve örnek olması bakımından şu sözü Hristiyan olduğuna işaret etmektedir: “Şeref sizinleedir ey bakire!”

Bu sözyle Hz. Meryem'i kastetmektedir. Dupon, bu mücadeleye dini ve güzel duygularla girişmişti. Cezayir halkını Türk zulmünden kurtaracaklarına inanıyordu. İşgalden sonra durumun böyle olmadığını anladı. Pişmanlığını şu şekilde dile getirmekte idi:

“Rab kendi adının yüceltilmesi için kan dökülmesini istemez.”¹¹²

Dupon, bir gazeteci olup merhamet sahibi bir kimseydi. Savaşın asıl gayesinden habersiz görünüyordu. Türklerin Cezayir halkına zulmettiklerini ve buna haklarının olmadığını, insanların eşit olduğunu savunarak şöyle diyordu:

“ Biz inanıyoruz ki rab insanları beyaz veya siyah diye ayırmaz. Ama biz Fransızlar öyle değiliz.”¹¹³

Dupon, İncil'in barışçıl öğretilerinden haberdar olup yaşananları sorguluyordu. Fransızların başlangıçta olan niyetleri sonradan değişmişti. Biz diyerek kendini de bu günaha sebep olduğu için vebalde hissetmektedir. Dupon, Hz. İsa'ya kuvvetli bir iman ile bağlıydı. Kendini onun havarilerinden biri olarak görüyordu. Buna dair hayaller kurmakta idi. Hayalini ise şu şekilde aktarmaktadır:

¹¹⁰ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 99.

¹¹¹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 106.

¹¹² İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 176.

¹¹³ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 186.

“Zeytin tarlasında yanlarına oturacağım. Onlarla şarap ve ekmeği paylaşacağım. Belki de onlar bana uzaktan eşlik edecek. Burada istediğimi söyleyebilirim. Çünkü eminim ki söyledığım onların taşıdığından asla farklı olmayacak.”¹¹⁴

Dupon, bu sözleriyle birçok şeyi anlatmakta idi. Zeytin bahçeleri ile barış içinde olmayı, ekmeği paylaşmakla sosyal eşitliği ve sosyal dayanışmayı, serbestçe konuşmakla da hep Hz. İsa’nın öğretisi üzerine olduğu ve onu dillendirdiğini ima etmektedir. Dupon, dini inançları sebebiyle barışı isterdi. Bu duygu ve düşünceyle hareket ederdi. Bütün savaşların durmasını ve kan akmamasını temenni ederdi. Bu sözleri yaşananlar sebebiyle içinde hissetmiş olduğu duyguyu bize göstermiştir.

“Keşke onlar bu ayrılığı, ihtilafı bitirse. Kan akmasından nefret ediyorum.”¹¹⁵

Dupon, savaşın durmasını ve insanların ölmemesi gerektiğini savunurdu. Dupon, dini ve vicdani duygularla hareket ediyordu. Fakat bu savaşın içinde olanlar öyle değildi. Bu durum şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Mal, çevrende gördüğün bu insanların ilahıdır. Kaptanlar, denizciler, askerler, aynı şekilde balıkçılar hepsi bu şehirde olan paylarını almaya çalışıyorlar. Tanrı’nın adını yüceltmek değil, onları Paşa’nın sakladığı altın sandıkları aldattı.”¹¹⁶

Dupon, insanların bu harekete yüce duygu ve niyetlerle değil, mal kazanma gayesi ile katıldıklarını söylemektedir. Aynı şekilde insanlar bu işgal hareketini konsolosa yapılan hakarete cevap verip, ülkelerinin şerefi için yaptıklarını söylemekteydi. Ama durum hiç öyle görünmüyordu. Dupon, romanda felsefi söylemlerde bulunmakta, şu sözleri onun kültürünü ve olaylara bakış açısının farklılığını ortaya koymaktadır:

“Hayatta tecrübesi çok olan insanın tevazu, hikmet ve netliği daha fazla olur.”¹¹⁷

Bu sözleriyle aynı zamanda bir kişinin zaman içerisinde tecrübeleriyle elde ettiği bilginin değerliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte çevresinde vakıf olduğu şeylere de bakış açısı değişmişti. Le Berofas gemisine bindiğinde onun büyüklüğünden etkilenerek şöyle demiştir.

¹¹⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 172.

¹¹⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 176.

¹¹⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 183.

¹¹⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 185.

“İnsan ilk görüşte bir şeylere hayran kalınca onu aşması mümkün olmaz. Zihninde takılı kalır, sonrasında karakterinin bir parçası haline dönüşür. Yaşadığı ve gördüğü şeyler sonrasında insanların dünyaya bakış açısının ne boyutta olduğunu bize şu şekilde aktarmaktadır:

“Dünya alay konusu oldu. Alay etmedik hiç bir şey bırakmadık. Ölüm, hayat, Allah, Şeytan, ruh ve beden.”¹¹⁸

Dupon, bu düşüncelerinin yanında dini inancı gereği sahip olduğu bir merhamete sahipti. Bu anlatı adeta bir misyonerlik çalışmasına benzemektedir. Şu sözleri de onun merhametinin boyutunu ortaya koymaktadır.

“Biz Osmanlı’nın onlara yaptığı zulmün aksine bu Araplara özgürlük ve nuru taşıyacağız.”¹¹⁹ Savaş kampanyası hakkında ondan başka böyle düşünen yoktu. İlerleyen zaman zarfında nasıl bir günahın parçası olduğunu anlamıştı.

Dupon, barışçıl tabiata sahip bir kişiydi. Cezayirlilere karşı içinde bir sevgi beslemektedir. İnsanların kanının dökülmesini istemezdi. Savaşın durmasını isterdi. Bu duygularını dostu Caviar’ın hayalinden söyletmektedir.

“Şayet Caviar beni görse benimle dalga geçer ve bana şöyle derdi. Seni buraya gelmeye mecbur eden nedir? Sonrasında, sen bir duvarın yıkıldığını veya bir insanın öldüğünü görmekten kaçırıyorsun.”¹²⁰

Dupon, kalbi yumuşak biri idi. Cezayirlilere karşı merhamet duyguları taşıyordu. Bundan dolayı sadece Caviar tarafından değil başkaları tarafından da eleştirilere maruz kalıyordu. Marsilya’ da doktor ile görüştüktan sonra eskiden Dük Rovigo’nun ona söylediğini hatırladı. Doktor ona şöyle demişti:

“Ey Dupon! Sen de bu doğulular gibi davranır oldun. Onlar gibi duygulanıyorsun. Senin onlara karışman sana hastalık bulaştırdı. Şimdi seni onların birçok huyuna benzer görüyorum. Seni bu barbarların tarafında olmaya zorlayan nedir?”¹²¹

Dupon’un onlara merhamet besliyor olması birçok kişi tarafından anlaşılmıyordu. Romanın anlatımı boyunca Dupon’un barışçıl yapısı görülmektedir. Gidişatın düzelmesini istiyordu. Bir gün kahveye gitti. Orada bir gazeteci ile tanıştı. Gazeteci ile konuşunca

¹¹⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 28.

¹¹⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 250.

¹²⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 257.

¹²¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 26.

gazetecinin farklı görüşlere sahip olduğunu anladı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti. Dupon şöyle dedi:

-Efendim henüz kimliğinizi paylaşmadınız.

-İsmail'i mi tanımak istersin yoksa Thomas'ı mı?

-Bir fark var mı?

-Evet, eskiden fark vardı. Ama artık fark yok.

-Nasıl?

-Ben Hristiyan Thomas'tım. Sonra Hristiyanlıktan çıkmadan Müslüman oldum.

-Ama neden bütün bu çaba?

-Bu hayatın tamamında doğu ve batı kimliğimin arasındaki köprüyü birleştirmek istedim.

-Sözleriniz bana çok kapalı geldi. Bay İsmail ya da Thomas.

-Bay Dupon, benim İsmail veya Thomas olmam, hatta Hristiyan veya Müslüman olmam önemli değil. Önemli olan sizin yanınızda insan olmam.

-Bu hoşunuza gider mi?

-Evet. Bay Thomas, bu durum hoşuma gitti.

-Şimdi Marsilya'ya gittikten sonra sizi bu şehre geri getiren şey nedir?

-Bunu nasıl biliyorsun?

-Senelerden beri bu şehirde herşeyi biliriz.

-Fakat siz kimsiniz?

-Biz insanlığın kutsallığını geri getirecek olanız.¹²²

Bu konuşmalardan sonra Dupon'a bir gazete verdi. Dupon gazeteyi okuyunca bu kişinin Aziz Simon'un takipçisi olduğunu anladı. Gazeteyi tekrar tekrar okudu ve Aziz Simon'un görüşlerine hayran kaldı. Dupon, bu görüşlerin zulüm gören halk için bir kurtuluş yolu olduğuna kanaat getirmişti. Burada sosyalizm savunusu görülmektedir. Hep birlikte çalışma ve kârın ortak olarak paylaşılması gerektiğinden bahsediyordu.¹²³ İbn Mayyâr, sürgün edildikten sonra Dupon Cezayir'de kalmış ve onu limandan yolcu etmişti.¹²⁴ Thomas, Dupon'a bazı şeylerin değişmesi için zamana gerek olduğunu söylemişti. Belki de Dupon yeni benimsemiş olduğu Aziz Simon görüşleri doğrultusunda bu zulüm ile mücadele edecekti.¹²⁵

¹²² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 323.

¹²³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 324.

¹²⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 357.

¹²⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 330.

Yazarın anlatımında Dupon karakteri barışçıl bir Hristiyan birey olarak gösterilmektedir. Bu anlatı okuyucuya toz pempe bir din algısı sunmaktadır. Hristiyanlık dinine de övgü ve teşvik yapmaktadır. Hâlbuki tahrif edilmiş olan Matta İncil’inde Hz. İsa’nın ağzından şöyle denilmektedir: ‘Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben babayla oğulun, anneyle kızın, gelinle kaynananın arasına ayrılık sokmaya geldim.’¹²⁶ Bu sözler üzerine Dupon’un mu İncil öğretisi üzere olduğunu yoksa Caviar’ın mı bu öğreti üzere olduğunu sorgulamak lazımdır. Müslümanlığın barış dini olmasına rağmen Müslüman olan Türkler romanda zulmeden kimseler olarak anlatılmaktadır.

Dupon karakteri incelendiğinde yuvarlak kahraman tanımı ile örtüştüğü görülmektedir. Yuvarlak kahraman tanımında geçen psikolojik ve karakteristik açıdan derin ve zengin olma vasfını taşımaktadır. Romanın başından sonuna kadar zihinsel ve ruhsal gelişim ve değişim göstermektedir.¹²⁷

Başlangıçta dost olduğu Caviar ile en sonda düşman olduğu, Hristiyan bir inanca sahipken Hristiyanlık ve Müslümanlık arası bir düşünceye kapılması karakterin zihni ve ruhi değişimini bize sunmaktadır. Romana ve anlatıma Dupon’un başlaması ve en dehşet verici tabloyu daha romanın başında okuyucuya sunması onun başkahraman, oyun kurucu veya Souriau’nun tabiriyle onun tematik güç olduğunu gösterir.¹²⁸

1.3.2. Caviar

Caviar, Napolyon Bonapart ile birlikte Waterloo Savaşına katılmış bir asker olup kendisi bir tabur komutanıdır. Waterloo savaşı hezimetini sonrasında askerliği bırakıp ringa balıkçılığı yapmaya başlamış ve yine bir gün balık avı için denize açıldığında Türk korsanlar tarafından kaçırılarak köle yapılmıştır. Bu durumu işgal sonrası eski günleri hatırlarken şöylece anmaktadır:

“ Ben, bana yetecek kadar yenilgi tattım. Waterloo savaşında sırtımı kırdım. Benden öğrenen Türkler tarafından esir alındım. Ben tabur komutanı iken beni köle yaptılar.”¹²⁹

Caviar’ın bütün bu öfkesinin başlangıç noktası burası idi. Her şeyin müsebbibi, dönüm noktası olan olay burada başlamaktadır. Caviar, esaret hayatından sonra intikam ateşiyle yanıp duruyordu. Bu duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

¹²⁶ Kutsal Kitap: İncil (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2020), Mat.10.34-35.

¹²⁷ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 91.

¹²⁸ Hüseyin Gümüş, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 153.

¹²⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 31.

“Burada Moor’ların (Güney Afrikalı) ayaklarına prangalar vurmayı ne kadar çok özlüyorum. Onları zor işlerde, mermer ocaklarında, burunları mermer tozuyla dolana kadar çalıştırmak istiyorum. Güneş onların yüzlerini yakar. Gemileri temizlerler. Sırtlarına koyarak gemideki malları aşağıya indirirler. Onlara bir tane kara somun ekmekten başka bir şeyi asla vermeyeceğim. Kaldıkları odalar karanlık, idrarla ve farelerle dolu olacak. Böylece esir ve köle olmanın acısını hissetsinler.”¹³⁰

Bu hayali onun öfkesinin boyutunu gözler önüne sermekteydi. Caviar, esirlik hayatı ve sonrasında uzun süre bölgede araştırma yapmıştı. Bütün bu gördükleri sebebiyle Türklerden ve Araplardan nefret etmekte onlardan kötü vasıflarla bahsetmekteydi. Türklerin açgözlü olduğunu, Arapların ise amaçlarını elde etmek hususunda kullandıkları en kestirme yolun aldatma olduğunu, şahsi menfaatlerini her şeyin üstünde tuttuklarını, onların zayıf karakterli kimseler olduğunu söylemekteydi.¹³¹

Caviar, Hristiyan olsa da Dupon gibi bir sevgi ve barış diline sahip değildi. Bununla birlikte esirliği zamanında onu kiliseye çağırdıklarında bu davete cevap vermemişti. Ona göre, zayıf anlarda Tanrı’ya iman etmek saçmalıktan başka bir şey değildi. Hakiki mümin güçlü olduğu zamanlarda Tanrı’ya iman ederdi.¹³²

İngiliz gemileri şehri bombalayıp esirlerin salınmasını sağladılar. Caviar, bunu yeterli görmüyordu. İsveç konsolosuna İngilizlerin başladığı işi neden bitirmediklerini soruyordu. Caviar’a göre şehri işgal etmek için ele geçmeyecek bir fırsattı.¹³³ Bu ve benzeri durumlarda Caviar’ın nefreti ortaya çıkıyordu. Caviar, Napolyon’a hayrandı. Onun yolundan gitmeye çalışıyordu. Ona olan hayranlığını şu sözlerle anlatmaktaydı:

“Avrupa onun gibi birini doğuracak mı? Bu saçma varsayıma inanmıyorum. Bazı insanların yeri doldurulamaz. Yunan destanlarındaki yarı tanrılar gibi. Çevrelerinde olanlardan binlerce ağaç dikmeden ölmezler.”¹³⁴

Caviar, Napolyon hakkında böyle düşünürken, kendini onun diktiği ağaçlardan biri olarak addediyordu. Caviar, İsveç Konsolosunun çiftliğinde çalışanları izlerken Afrikalı ve Arap halkları hakkında düşüncelerini şöyle dile getiriyor.

¹³⁰ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 35.

¹³¹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 33.

¹³² İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 115.

¹³³ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 125.

¹³⁴ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 190.

“Onlar tembelliğe çok meyillidir. Sırtlarında kırbaç olmadan çalışmazlar. Onların maslahatlarının gerçekleşmesi için Avrupalı bir lider gerekli. Onların hayatları ancak böylece kolaylaşır. Hayatları hayvanlarınkinden çok farklı değil.”¹³⁵

Caviar’ın bu düşüncelerinde düşmanlığın dışında bu insanlara karşı bir tahkir duygusu da vardı. Duca’nın hasta babasına vurması da onda insafın olmadığını göstermektedir. Duca, Caviar’ın merhametsiz biri olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“ Babam sanki günah işlemiş gibi iki büküm duruyordu. Babamın yanında dururken Caviar’ın öfkesinin daha da artacağını beklemiyordum. Sonra elini yüzüne uzattı ve onu düşene kadar tokatladı.”¹³⁶

Caviar, bu tarz eylemleriyle içindeki intikam ve nefret duygusunu dışa vuruyordu. Caviar, bu duygularını hep zayıf insanlara karşı göstermeyi bir marifet olarak biliyordu. Caviar, İbn Mayyâr’ın araştırma komisyonu karşısındaki kendinden emin, kızgın bakışlı, yüksek sesli halini gördüğünde hayalinde onu kırbaçlayacakmış gibi bir korku oluşmuştu. Hatta en son onu itekleyerek kendisinden uzaklaştırdı.¹³⁷

Bu duygularla birlikte Caviar, bir subay olmasına rağmen bu sıradan insanlardan çok korkuyordu. Bu korkusunu şu şekilde dile getiriyordu.

“ Çiftçiler beni konsolostan daha fazla korkutuyor. Bana karşı taşıdıkları kötülükleri biliyordum.”¹³⁸

Caviar, onlara karşı hep kötü duygular beslediği için onların da kötü duygular taşıdığını vehmediyordu. Uzun yıllar zor şartlar altında yaşamış olması onun psikolojisini bozmuştu. Caviar ve İsveç Konsolosu’nun uzun uzun diyaloglarından bu savaşın başlamasında başrol oynayan kişinin Caviar olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁹

Genel olarak Caviar karakterine bakıldığında bu işgalin müsebbibi, bölge halkına karşı kin, nefret ve intikam duyguları taşıyan ve onlara eziyetten zevk alan, romanın en kötü karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹³⁵ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 263.

¹³⁶ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 232.

¹³⁷ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 342-343.

¹³⁸ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 265.

¹³⁹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 268-269.

Caviar karakterinin, düz kahraman veya kart karakter tanımına uygun olduğu görülmektedir. Düz karakterin tanımında yer alan belirgin özelliklere sahip olma ve zamanın geçmesi ve olayların yaşanmasına rağmen fikrî ve vasfî bir değişim göstermemesidir.¹⁴⁰

Caviar, romanın başından sonuna kadar hep intikam vasfı ile öne çıkmaktadır. Bu bazen insanları küçük görme, bazen kötü muamele, bazen de onlara hakaret ile ortaya çıkmaktadır. Okur, romanı okuyup bitirdiğinde şöyle bir düşününce Caviar'ı intikam duygusu ile hareket eden ve intikam almak için her şeyi yapan hatta bu uğurda savaş çıkarmaktan dahi geri durmayan biri olarak hatırlamaktadır.

Diğer kahramanlar tarafından düşman görülen ve kendisi de onlara düşman olan bu karakter hasım kahraman tanımına uygun bir karakterdir.¹⁴¹ Kendisi, tematik güç sahibi olan Dupon'u işgale karşı mücadelesinde engellemekte, İbn Mayyâr'a ise düşmanlık etmekten zevk almaktadır.

1.3.3. İbn Mayyâr

İbn Mayyâr, itibar sahibi, halkın menfaatini savunan ve bunun için mücadele eden, Paşa'nın yanında önemi olan bir kimsedir. Kendisi Faslı olup, Cezayir'de yaşamakta, nüfuzlu kişilerden sayılıp Paşa tarafından istişare edilmeye layık görülmektedir. Dupon, şehri teslim etmek için gelenler arasında onu görünce şöyle söyler:

“İbn Mayyâr, bana Paşa'nın müsteşarı gibi geldi, o Faslıların önde gelenlerindendi.”¹⁴²

İbn Mayyâr'ın kendisi hakkında “Paşa beni istişare için çağırırdı.” Sözü de bu durumu teyit etmektedir. Buradan Paşa'nın İbn Mayyâr'a değer verdiği ve güvendiği de ortaya çıkar. Onun samimi, vatan sevgisiyle dolu olduğunu bilir ve onu takdir ederdi. Bu duygular karşılıklı idi. İbn Mayyâr da daha ziyade duyguları Paşa'ya beslemektedir. Paşa'ya taşıdığı duyguları şöyle dile getirir:

“Paşa her zaman bize karşı iyiydi.”

İbn Mayyâr, bu sözüyle tüm halkı kastetmekteydi. Bu söylem ile aynı zamanda Osmanlı'nın Cezayir'deki yönetimini kabul ettiği ve desteklediği anlaşılır.¹⁴³ Bu saygı, sevgi ve güvenin sonucu olarak Paşa, İbn Mayyâr'dan ateşkes anlaşması için gidecekler arasında onun da olmasını ister. Onu şu sözleriyle görevlendirmiştir:

¹⁴⁰ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 90.

¹⁴¹ Gümüş, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, 153.

¹⁴² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 257.

¹⁴³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 53.

“Yarın senin de askeri karargâha gidip benimle onlar arasında elçi olmanı istiyorum.”

Paşa’nın İbn Mayyâr’ı bu görevle göndermesi ona siyasi meselelerde de güvendiğini göstermektedir.¹⁴⁴ İbn Mayyâr, bu vasıflarının yanında aynı zamanda mütedeyyin bir kişiliğe sahipti. Şu sözleri bu vasfını bize anlatmaktadır:

“Kalkıp abdest alıp namaz kıldım. Rabbimin beni bu yolculuğumda başarılı kılması için uzun uzun dua ettim.”

Diğer karakterlerde iman ve dine dair farklı tezahürler olsa da İbn Mayyâr, imanı kuvvetli bir kimseydi. İmana dair sözlerinde bu durum şu şekildedir:

“ Allah her zaman bizimledir. Hatta süslemelerimizde dahi buna işaret eden unsurlar vardır. Kendimize yapmayı mübah gördüğümüz hatalarımızdan dolayı ondan bağışlanma dileriz. Her zaman onun adını yüce tutarız. Ve onun nebisinin ismini güzel işlemeli hatlarla evimize ve mescidimize asarız.”¹⁴⁵

Bu sözleriyle hayatının her alanında en azından isimleri ile dahi olsa dine dair alametlerin her zaman karşılarında, hayatın bir parçası olarak bulunmaktaydı. İbn Mayyâr’ın sahip olduğu bu iman ona mücadelesi boyunca güç verirdi. Bütün olumsuzlara karşı imanıyla direnirdi.

İbn Mayyâr’ın dilekçelerinde sunmuş olduğu ve öne çıkan konulardan birisi de romanın girişinde Dupon’un tespit edip gazetede yazdığı Fransız ‘Bonn Josephine’ gemisinin Cezayir’den taşıdığı insan kemikleridir. Bu durum Fransızların yağmalamak hususunda sınır tanımadıklarının göstergesidir. Romanda bunun vurgusunun yapıldığı gözlerden kaçmamaktadır. İbn Mayyâr’ın şu sözleri bu durumu anlatır:

“Şehrin batı kapısından girip yokuşlarından inerek mezarlıklarımıza geliyorlar. Gündüz gözüyle kabirlerimizi kazıyorlar. Yaşlı ve çocuklarımızdan kalan kemikleri araştırıyorlar. Onları çantalarla limana taşıyorlar.”¹⁴⁶

Bu sözler sömürgecinin boyutunu okuyucuya sunmaktadır. İbn Mayyâr’ın işgalcilere karşı hep bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. Bitmez tükenmez bir mücadele gücüne sahiptir. Dilekçelerinde Mahrusa halkına yapılan baskı, zulüm ve zorbalık dile getirilmekte

¹⁴⁴ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 139.

¹⁴⁵ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 275.

¹⁴⁶ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 51.

anlaşma şartlarına uyulmamasının ortaya çıkardığı yıkım gözler önüne şu sözler ile serilmektedir:

“Dilekçeleri etrafıma saçmaya başladım. Mahrusa halkının şikâyetleri önümde canlanıyordu. Türk kadınlar sürgün edilen kocalarının geri dönmesini, çocuklar babalarını, tüccarlar ellerinden alınan mal ve dükkânları, şeyhler boşaltılan mescit ve vakıfları istiyorlardı.”¹⁴⁷

Bu sözlerden İbn Mayyâr’ın mücadelesinin boyutu görülmektedir. İbn Mayyâr, bıkmadan, usanmadan dilekçeleri Fransız yöneticilere sunardı. Onların gönüllerinde bir merhamet bilincinin diri kalmış olmasını temenni ederdi. İçinde bulundukları durum düşmanlarından merhamet dilenecek kadar acıklıydı. Başka bir yerde İbn Mayyâr mücadelesini şöyle vasıflamaktadır:

“Şikâyetimi duyacak olana seslenmekten geri durmadım. Kendisine şikâyetimi iletmediğim bakan kalmadı. Belki gönüllerinde bir şey canlanır da bana geri dönerler. Şu kadar var ki anlamıyorlar.”¹⁴⁸

Yaşananlar ne kadar dramatik olursa olsun, yetkililerin kalbinde bu yaşananlara rağmen bir etki olmuyordu. İbn Mayyâr, başka bir yerde ise düklere şikâyetlerini yazdığından ve yüzlerce dilekçe gönderdiğinden bahsetmektedir.¹⁴⁹

İbn Mayyâr, bütün bu gayret ve çabasıyla Mahrusa halkının sesi olmaya ve işgal zulmüne dur demeye gayret ediyordu. Buna rağmen belediye meclis üyesiyken işgalcilere yardım etmekle itham olunuyordu. Dilekçeleri yazmaya devam ederken yakını olan kimseler onu Fransızlara çalışmakla suçladı. Meclis üyeliğinden kovulduğunu görünce de sevindiler.¹⁵⁰

İbn Mayyâr, işgalcilerle mücadele ederken kendi yakınlarından zulüm görüyordu. Bütün bunlar onun mücadelesine engel olamıyordu. Aradan geçen zaman onun mücadele gücünden hiç bir şey eksiltmemişti. Bu durumu şöyle dile getirir:

“Üç yıl geçti. Dilekçeleri yazıyorum. Bir faydası olmasa da gönderiyorum.”¹⁵¹

Bir şeylerin olumlu sonuç vermemesi onu bu mücadeleden vazgeçirmiyordu. Şehri yöneten işgalci değişince içinde bir ihtimal doğuyor ve o ihtimalin peşinden gidiyordu.

¹⁴⁷ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 133.

¹⁴⁸ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 48.

¹⁴⁹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 51.

¹⁵⁰ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 49.

¹⁵¹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 51.

Bormount'un göreve geçmesiyle dilekçeleri yeniden yazmaya ve görüp duyduğu ve tespit ettiği sorunları dilekçesinde sunmaya hazırlandı. Dilekçelerini sunarken şunları söyledi:

“Bu dilekçeler bütün detayları içeriyor. Kardeşlik, eşitlik ve hürriyet için devrimi başlatan bu milletin onurunun sizi duygulandıracağını umarak önünüze bırakıyorum.”¹⁵²

İbn Mayyâr, bu çaba ve gayretinin Cezayir'e eski günlerini getireceğine inanarak kendi kendine şöyle söylemektedir. “Fakat sen dilekçelerinle Benî Osman'ın gidişinden sonra bu şehre şan ve şeref getireceğini inanıyorsun.”¹⁵³ Sahip olduğu bu inançla Mahrusa'nın yeniden ahalisinin olacağına görevli subaya kesin bir inançla göstermekte ve şu sözleriyle haykırmaktadır: “Mahrusa sadece bizim, yani onun ahalisinin olacak.”¹⁵⁴

Fransız işgalcilerin yaptıkları ile Cezayir'e sahip olamayacaklarını ve onları korkutamayacaklarını şöyle dile getirir: “Ateşle insanların imanını değiştiremeyeceksiniz. Sizden uzun süre şüphe duysalar da kalpleri hep doğruya bağlı kalacak.”¹⁵⁵

İbn Mayyâr, üç senelik süre zarfında hep Fransız işgalcilerine karşı Cezayir halkının haklarını savundu. En sonunda bütün hayalleri ve planları İstanbul'a sürgün olmakla son buldu. Zaten Mahrusa'da geriye çocukluk hayallerinden başka hiçbir şey kalmamıştı.¹⁵⁶

İbn Mayyâr karakterinin, yüceltilmiş tip tanımına uygun olduğu görülmektedir. Yazar, bu karakter tarafından doğru bulduğu, kabul ettiği değer, eylem, duygu ve düşünceleri yansıtmaktadır.¹⁵⁷ İbn Mayyâr, karakteri okuyucuya dini değerleri, milli duyguları, vatan sevgisini, mücadele ruhunu sunmaktadır. Hiçbir zaman tükenmek bilmeyen enerjisi ile mücadele etmektedir. Yazar, belki de bu karakter üzerinden okuyucuya mücadele ruhunun nasıl olması gerektiğini göstermek ve işlemek istemektedir.

1.3.4. es-Sallavî

Es-Sallavî, Cezayirli bir genç olup roman boyunca Cezayir'in bağımsızlığı için mücadele eden herhangi bir devletin Cezayir üzerindeki hâkimiyetini kabul etmeyen bir karakterdir. Bu mücadelesi boyunca hep kaçıp saklanmak zorunda kalmıştır. Kaçmak zorunda kalınca doğup büyüdüğü yerlere özlem duymaktadır. Bu özlemini şöyle dile getirmektedir:

¹⁵² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 49.

¹⁵³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 49.

¹⁵⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 128.

¹⁵⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 346.

¹⁵⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 357.

¹⁵⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 151.

“Sallavî mahallesini özledim. Bir an onların arasından geçtim. Mayyâr ve Sallavî mahallelerinden artık eser yoktu.”¹⁵⁸

Es-Sallavî, Fransız askerlerinden kaçarken mahallesinden geçer, Cezayir’in birçok yeri gibi orası da çok değişmiştir. Es-Sallavî, bu mücadele içerisinde halkın geri kalan kısmının bu şehir için mücadele etmemesi onu üzüyordu. Bu üzüntüsü şu sözlerinden anlaşılmaktadır.

“Hamma, Ey Hamma! Kabul etsen de etmesen de dün korunan Mahrusa bugün korunmayacak.”¹⁵⁹

Cezayir halkı bağımsızlık için mücadele etmiyordu. Yenilgiyi kabul etmiş bir haldeydiler. İradelerinin bir milletten başka bir millete geçmesi es-Sallavî’yi kahrediyordu. Bu ne zamana kadar böyle devam edecekti. Şu sözlerle bu duygusunu dile getiriyordu.

“Kalbim, tanıyıp, bildiğim dışında bir Mahrusa’yı düşünmeye imkân vermiyor.”¹⁶⁰

Es-Sallavî’nin bu mücadelesinin yanında Osmanlı’ya karşı olan nefreti, onun anlattığı zulüm vakıaları ile desteklenmektedir. Es-Sallavî, Osmanlı’nın uzun yıllar önce Cezayir Emiri’nin yardım istediği üzerine gelip orayı işgal ettiklerini, emiri öldürüp yerine geçtiklerini, halkına eziyet ettiklerini, sevdiği kadın olan Duca’ya zorla tecavüz edip onu genelevde çalıştırdıklarını, Duca’nın insan olmaktan çıkarak erkeklerin ortak malı olduğunu anlatmaktadır.¹⁶¹

Es-Sallavî’nin yakın dostu olan İbn Mayyâr ona bir takım nasihatlar bulunsa da Türkler konusunda onu ikna edemiyordu. Es-Sallavî, İbn Mayyâr’ın kendisine şöyle dediğini anlatır:

“Sen küçük ey Hamma! Her hakikat söylenmez. Bazı yalanlar hayatı kolaylaştırır.”

Bu sözler es-Sallavî’yi ikna etmiyordu. Özellikle de İbn Mayyâr, Paşa’nın yakın dostuyken Türklerle alakalı söylediklerine inanmıyordu. İbn Mayyâr’ın şahit olduğu hakikatleri gizlediği kanaatindeydi.¹⁶² Es-Sallavî, herhangi bir işi, geliri veya mesleği olmayan bir kimseydi. O vermiş olduğu mücadelesi ile ön plana çıkıyordu. Onun tek derdi, hiçbir ülkenin tahakkümü altında olmayan bir Cezayir’di. Şu sözleri bu halini destekler nitelikteydi:

¹⁵⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 365.

¹⁵⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 67.

¹⁶⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 152.

¹⁶¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 68

¹⁶² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 65

“Diğer gençlerden farklı olmak beni mutlu ediyor. Onlar yalnızca tüccarlık yaparlar, siyasi işlerin birçoğunu umursamazlardı.”¹⁶³

Es-Sallavî'nin bu sözlerinden onun dünyaya dair bir kaygısı olmadığı ve ideolojisinin peşinden koştuğu anlaşılmaktadır. Es-Sallavî, vatanını çok seviyor ve onun için can vermeyi istiyordu. Bu yolda ölmeyi arzu ettiğini şöyle açıklamaktadır:

“Uzağa, tepelere kaçıp gitmek istedim. Şehrin duvarlarında durayım ya da ordunun üzerine atılayım. Bedenimi mermi doldursun. Barut yaksın.”¹⁶⁴

Es-Sallavî'nin bu sözlerinden bu uğurda herşeyden vazgeçmiş bir ruh haline sahip olduğu görülmektedir. es-Sallavî, halkın geri kalmışlığını, ilme değer vermemelerini de tenkit etmektedir. Mahrusa'ya gelen yabancı doktorları gözlemler, onlara kulak verirdi. Onların hastalıklar için ilaç araştırdıklarını anlardı. Mahrusa halkı ise hastalığa karşı ilaç aramak yerine dua ederlerdi. Mahrusa'nın daha fazla altına veya köle olmaya ihtiyacının olmadığını, hasta olduğunda doktor bulamadıktan sonra altının bir manası olmadığını insanlara anlatır, fakat insanlar ise alaycı bir şekilde gülüp geçerdi.¹⁶⁵

Ahmet Yıldız, roman hakkında yazmış olduğu makalede bu kısmı anlatırken şehre araştırma için gelen Avrupalıları es-Sallavî'nin gezdirdiğini söylemektedir.¹⁶⁶ Romanda ise es-Sallavî bu durumu şöyle aktarmaktadır:

‘Ellerinde daha önce görmediğim aletler taşıyorlardı. Bazılarını bildiğim diller konuşuyorlardı. Bazıları diğerlerinden ayrılıyordu. Onları hotele kadar takip ettim. Onlara uzak olmayan bir yerde olurdum. Bir hastalığı iyileştirecek ilaçtan bahsettiklerini işittim.’¹⁶⁷

Makalede es-Sallavî'nin onları dolaştırdığından bahsedilmiş olsa da bu iş es-Sallavî'nin karakterine pek uygun olmamakla birlikte romandan yapmış olduğumuz alıntıda da es-Sallavî'nin onları gezdirmediği anlaşılmaktadır.

İbn Mayyâr, Paris'te olduğu günlerde gece dışarda eğlenip kahkahalar atan kadın ve erkekleri duyunca bu ortamın es-Sallavî'ye uygun olduğunu düşündü. Çünkü İbn Mayyâr, es-Sallavî'yi şöyle vasıflıyordu:

¹⁶³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 52.

¹⁶⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 153

¹⁶⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 361

¹⁶⁶ Ahmet Yıldız, Abdolvahhâb 'İsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbatî isimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (Yaz 2021): 80.

¹⁶⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 361.

“es-Sallavî, bu gibi mekânlarda yaşayabilir. Dünya zevklerine meyilli olduğu kadar dine meyilli değildir. Sürekli günah işleyen bir insan olmayı tecrübe etmeyi ister. Bu zevklere dalmışken günahın farkına da varmaz. Hanları dolaşır. Geneleve gider. O kadınlara olan sevgisi Mahrusa halkına olan sevgisinden fazladır.”¹⁶⁸

İbn Mayyâr’ın bu anlatısından es-Sallavî’nin dindar olmayıp nefsanî arzuları peşinden koşan bir kişi olduğu görülmektedir. es-Sallavî, roman boyunca hep bir koşuşturma, kaçma, kovalama ile geçmektedir. Hatta bu durum onu seven Duca tarafından anlaşılmaz bir halde olduğu şöylece dile getirilir:

“es-Sallavî, hayatında sürekli koşuşturmayı neden bir görev haline getiriyor. Osmanlı zamanında da Fransız işgali zamanında da durum aynıydı.”¹⁶⁹

Es-Sallavî, zaman zaman Mahrusa’nın sokaklarını, mahallelerini gezerdi. Genelevin bulunduğu yere uğradı. Duca’yı ve diğer kadınları burada zorla çalıştırdıkları için oradaki görevlilerin hepsini öldürmek istiyordu. İbn Mayyâr, bu görevlileri öldürmenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini ona anlatsa da onu ikna edemiyordu.¹⁷⁰

Yine bir gece böyle gezinirken arkasından ayak sesleri duydu. Ses yaklaşmaya başlayınca yolunu değiştirdi. Hızlıca yürürken takip edildiğinin farkında idi. Bir kuytuya saklanıp orada kendisini takip eden kişiyi yakaladı. Onu boğmağa yeltendi. Fakat aralarında geçen diyalogdan sonra Fransa’nın Cezayir’i işgali zamanında birlikte savaştığı kimselerden olduğunu öğrendi. Bu kişi onu işgale karşı mücadele eden emirin yanında savaşmak üzere yanlarına davet etti. Daha sonra görüşmek üzere oradan ayrıldılar.¹⁷¹

Es-Sallavî’nin bu belirsiz yaşam tarzı sebebiyle sevgilisi Duca’nın ona olan tavrı değişmişti. En son görüşmelerinden sonra canı sıkılmıştı. Es-Sallavî, genelevin olduğu mahalleye gitti. Bu gece Duca’nın geneleve düşmesine sebep olan ve orada onu zorla çalıştıran kişiyi öldürmeye karar verdi.¹⁷²

Gece gizlice adamın yanına yaklaştı. Bıçağını çıkartıp adamı bıçakladı. Sonra oradan kaçtı. Askerler bu durumu farkedince uzun süre es-Sallavî’yi kovaladılar. Arkasından ateş

¹⁶⁸ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 279.

¹⁶⁹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 86.

¹⁷⁰ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 289.

¹⁷¹ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 291-292.

¹⁷² İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbatî*, 294.

açılınca es-Sallavî yaralandı. Daha önce gece onu takip eden arkadaşının yardımı ile İbn Mayyâr'ın evine giderek saklandı.¹⁷³

Burada İbn Mayyâr'ın eşi Sadiye ve sevgilisi Duca tarafından tedavi edildi. İbn Mayyâr'ın evinde iyileşene kadar saklandı. İyileşmesi ise günlerce sürdü. İyileştikten sonra gizlice emirin adamları ile buluşup, buradan kaçıp onlara katılmak üzere randevulaştılar. Duca, İbn Mayyâr ve eşi ondan kalmasını istese de es-Sallavi onların bu teklifini kabul etmedi. Rehber olarak gelen kişi ile buluşarak kaçış serüvenini başlatmış oldu. Serüvenin sonunun başarıya ulaşip ulaşmadığı ise belirsiz kalmıştır.¹⁷⁴

Es-Sallavî, roman boyunca hep bir koşuşturma içerisindeydi. Cezayir'in bağımsız olmasını istiyordu. Ve bunun önünde olan her şeye karşıydı. Bağımsızlık mücadelesi için herşeyi bir kenara bırakarak yaşıyordu.

Es-Sallavî karakteri, roman içerisinde aksiyonu bize sunsa da kendisi tam manasıyla bir başkahraman değildir. Bununla birlikte yan karakter olmaktan daha fazlasını bize sunmaktadır. Roman içinde karakterin yaşamış olduğu aksiyon çok kayda değer değildir. Belki de yazarın karakteri bu şekilde oluşturmada bu tarz bir mücadeleyi tasvip etmeme düşüncesi yatmaktadır.

1.3.5. Duca

Duca, Cezayirli genç bir bayandır. Romanda Duca karakteri, olaylara dâhil olmamakta, kendisi olan biteni dışarıdan izlemektedir. Daha ziyade yaşamış olduğu acı hayatı ön plana çıkmaktadır. Duca, eskiden ailesiyle birlikte mutlu bir hayat sürüyordu. Babası ailesine ilgi alaka gösterir, onlara hediyeler alırdı. Ansızın annesi hastalandı ve daha ne olduğunu anlayamadan annesi vefat etti.¹⁷⁵

Annesinin ölümü ile Duca için zorlu bir hayatın kapıları kırılmıştı. Dram dolu hayatı romanda baştan sona devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda Duca karakterinin aslında yüzyıllarca işgalciler tarafından çalınan ve işgal edilen vatani temsil ettiği sonucuna varılmaktadır.¹⁷⁶

¹⁷³ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 295-296.

¹⁷⁴ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 370-371

¹⁷⁵ İsavî, *Ed-Divanu 'l-İsbartî*, 158.

¹⁷⁶ Hecar Talup, *Cemaliyyatü't- Tefasılı Fi Rivayeti Ed-Divanu 'l-İsbartî Li Abdulvahhâb İsavî*, 47.

Annesinin vefatından sonra babası çok değişmişti. Yalnız, sessiz biri olmuştu. Bir süre sonra erkek kardeşi hastalandı. Babası sürekli ilaçlar getirip bu ilaçlarla onu tedavi etmeye çalışsa da çocuğun durumunda bir düzelme olmuyordu.¹⁷⁷

Duca'nın babası uzun süre oğlunun tedavisi için çabalasa da bu çaba bir fayda vermedi. En sonunda durumu iyice ağırlaştı. Çok geçmeden vefat etti. Onu annesinin mezarının yanına defnettiler.¹⁷⁸ Annesini ve kardeşini kaybetmiş olsalar da hayata devam etmeye çalışıyorlardı. Ama onlar için tasarlanan drama bununla son bulmuyordu.

Duca'nın hayatta babasından başka kimsesi kalmamıştı. Eski güzel günler geride kalmıştı. Zaman zaman o günleri hatırlardı. Babası Konsolos'un çiftliğinde çalışıyordu. Babası bu acılardan sonra yarım adam gibi olmuştu. Duca'nın babası yaşadığı üzüntülü olaylar sebebiyle hastalanmıştı. Duca ise hasta babası ile ilgileniyordu. Hastalığı sebebiyle güçlüğüle ayakta duruyordu.

Babası abdest alıp namazını kıldı. Sonrasında ağaçlara suyolu açmak için bahçeye geçti. Güçsüzlüğü son seviyeye ulaşmıştı. Yerinden hareket edemiyordu. Caviar, gelip babasına bağırıp çağırdıktan sonra onu tokatladi. Duca, engel olmak için çılgık atıp babasının üzerine kapandı. Hasta babasını barakada günlerce baktıktan sonra babasının öldüğünü farkettiler. Babasının defin işlerinden sonra çiftliği terk edip Mahrusa'ya gitti.

Duca'nın ailesinden geriye hiç kimse kalmamıştı. Yalnız, desteksiz ve güçsüz bir haldeydi. Başına geleceklerden habersiz olarak yeni bir yola girmişti. Mahrusa'ya gelince bir adam onu alıp evine götürdü. İlk bakışta bu adam iyi birine benziyordu. Abdest alıp namaz kılıyordu. Duca, evi temizleyip çocuklara bakıyor ve evin hanımına işlerinde yardım ediyordu. Bir ay sonra ev sahibi adam değişti. Onu taciz etmeye başladı. Evin hanımı bu durumu fark edince Duca'yı evden gönderdi.¹⁷⁹

Evden kovulduktan sonra tüccarların hanının bulunduğu yerde temizlik işleri yapmaya başladı. Geceleri burada kullanılmayan bir dükkânda kalıyordu. Oradaki durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Yaşlı dükkân sahiplerinin dükkânının önünü temizlerdim. Onlar şarkımın sesini duymayı sevdikleri kadar temizliğime dikkat etmezlerdi. Beni çağırıp elma verir ve bir şarkı

¹⁷⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 155.

¹⁷⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 165.

¹⁷⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 159-160.

söylememi isterlerdi. Yaşlılar sesime hayrandı. Boşlukta sesim yükselince dükkânlarını bırakıp tutkuyla beni dinlerlerdi.”¹⁸⁰

Duca’nın bu anlattıklarından çok güzel şarkı söyleyip dinleyenleri kendine hayran bıraktığı anlaşılmaktadır. Sonrasında bu güzel sesi onun başına bela olacaktı. Zamanla bu güzel sesi fark edilince bir adam onu alıp, düğünlerde şarkı söyleyen Meryem adında bir kadının yanına götürdü. Meryem adındaki kadının düğünlerde şarkı söyleyen grubuna katılarak, şarkı söylemeye başladı.¹⁸¹

Bir süre sonra bir Türk liderin kızı öldürüldü. Meryem’in de bu işle alakası olduğu düşünülmüyordu. Meryem, şarkıcı grubuyla çalışmaya ara verdi. Uzun bir aradan sonra tekrar çalışmaya başladılar.¹⁸² Duca, sıkıntılı geçen süreçlerden sonra tam rahata kavuştuğunu düşünmeye başlarken, imtihanlarla dolu hayatında yeni bir musibetle karşılaşacaktı. Birgün bir Türk onlara iş teklifinde bulundu. Meryem, işi kabul etti ama kendi gitmeyip ısrarla Duca’yı kendi yerine gönderdi. Gittiği evde sabah olana kadar şarkı söylediler. Onlar evden çıkarken bazı adamlar onları yakalayıp tecavüz edip hapsedtiler. Bu durum haftalarca sürdü. Bu süreçten sonra zorla genelevde çalıştırıldı.¹⁸³

Duca karakteri üzerinden anlatılan dram okuyucuyu etkilemek hususunda başarıya ulaşmış olacak ki yazar, artık karakter üzerinden bu dramın dozunu azaltmaya başlıyor. Ve onun için kurtuluşun kapısını açıyordu. Duca, genelevde çalışmaya başladıktan sonra es-Sallavî’yi gördü. Es-Sallavi, diğer erkekler gibi değildi. Duca, onun hakkındaki izlenimi şöyle ifade etmekteydi:

“Bu iş, sürekli olarak erkeklerle oynanan bir oyun gibiydi. Es-Sallavi, bundan istisna idi. O, kadınlara diğer Cezayirli veya Türk erkeklerin baktığı gibi bakmazdı.”¹⁸⁴

Kadınların çoğu Sallavî’yi tanır, ondan övgü ile bahsederlerdi. Bu durumdan Duca da etkilenmişti. “O günlerde Sallavi’yi tanıdım. Genelevdeki bütün kadınlardan yüz çeviriyor ve onları savunuyordu.”¹⁸⁵ Duca, bu çaresizlik içerisinde onu bir kahraman gibi görmeye başlamıştı. Es-Sallavî ise onu daha önce bir düğünde görmüş, o zaman içinde bir sevgi tohumu yeşermişti.

¹⁸⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 236.

¹⁸¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 237.

¹⁸² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 239,240.

¹⁸³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 241,242.

¹⁸⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 88,89.

¹⁸⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 78.

Uzun bir süre burada çalıştırıldıktan sonra İbn Mayyâr onu oradan çıkarıp evine getirdi.¹⁸⁶ Geri kalan hayatını, İbn Mayyâr eşiyle birlikte ülkeden sürgün edilene kadar onların evinde geçirdi.¹⁸⁷

Duca, karakteri olay örgüsüne çok dâhil olmamakla birlikte yaşadığı sıkıntıları ve es-Sallavî ile aralarında geçen sevgiyi anlatmaktadır. Acılı hayatının anlatımı ile romana dramatik bir unsur katmak hususunda başarılı gözükmemektedir. Duca, karakteri roman üzerine yazılan tezlerde yardımcı karakter olarak değerlendirilmektedir. Ama en az diğer karakterler kadar romanda bir yere sahiptir.

Duca karakteri Cezayir'i sembolize etmektedir. Yazar, bu durumu kendisi ile yapılan ropörtajda ifade etmektedir. Fakat ana temada Fransa'nın Cezayir'i işgalini konu alan romanda Türklerin daha zalim olduğu lanse edilmektedir. Tarihsel olay örgüsünde olayların yazarın kurguladığı gibi olmadığı görülmektedir. Her ne kadar İbn Mayyâr karakteri Osmanlı'ya karşı sevgi ve saygı beslese de diğer aktarılan olumsuzluklar insan zihninde daha fazla yer işgal etmektedir.

Roman karakterleri genel olarak değerlendirildiğinde, romanda fikirler, bakış açısı ve olaylar ön planda olduğu karakterlerin ise geride kaldığı görülmektedir. Karakterlerin fiziksel özellikleri ve yaşları hakkında bir bilgi verilmemektedir. Bu eksiklik okuyucuya karakterleri zihninde resmetmesine engel olmakta ve etkileyciliği azaltmaktadır. Belki de bununla okuyucuyu karakterlerden çok romanın ana temasına yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmamızda karakterleri roman tekniği açısından bir tanım altında sokmak zor olsa da karakterlerin sunumu ve çeşitliliği romana zengin bir yapı kazandırmaktadır.

1.4. Zaman

Yaşadığımız dünyada zaman ne kadar önemli ise anlatı sanatlarında da zaman o kadar önemlidir. Olaylar başlangıcı, gelişmesi ve bitişi zamana bağlı olarak gerçekleşmektedir. Günler, aylar, yıllar geçtikçe romanda değişimler gerçekleşir. Zaman olgusundan uzaklaşıldıkça roman gerçekliğini o ölçüde kaybeder.¹⁸⁸ Romanda, nesnel zaman, vaka zamanı ve anlatma zamanı olarak üç zamandan söz edilmektedir.¹⁸⁹ Biz bu taksimi aşağıda açıklayacağız.

¹⁸⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 161.

¹⁸⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 348.

¹⁸⁸ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 96.

¹⁸⁹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 129.

1.4.1. Nesnel Zaman

Romanda nesnel zaman, romana göre gerçek olan ve ön planda olan zaman birimidir. Birinci Dünya savaşının anlatıldığı bir romanda nesnel zaman 1914 yılının birkaç yıl evveli ve sonrasındır.¹⁹⁰ Bu itibarla değerlendirildiğinde romanda, Dupon tarafından anlatıma başlarken okura bulunduğu zaman hakkında bilgi vermektedir.

“Napolyon’un ölümünün üzerinden on iki, Cezayir’in düşmesinin üzerinden üç yıl geçti.¹⁹¹”

Napolyon, 5 Mayıs 1821 yılında öldü. Cezayir ise 1830 yılında işgal edildi. Bu bilgiler anlatılan zamanın 1833 yılı olduğunu göstermektedir. Caviar ise kendi anlatısında geriye dönük ilk zaman birimi olarak bize Waterloo savaşını işaret etmektedir.¹⁹² Waterloo savaşı ise İngilizler ile Fransızlar arasında 1815 yılında gerçekleşmiştir.¹⁹³ Caviar, bir sene sonra esir düşüp Cezayir’e getirilmiştir. Bu bilgiler ışığında romanda anlatılan nesnel zamanın 1816-1833 yılları arasında olduğu görülmektedir.

1.4.2. Vaka Zamanı

Olaylar ve bunları yaşayarak bize sunan kahramanlar adeta bir zaman nehrinde akıp giderler. Bu nehir durmadan aktığı için onun suyunda iki defa yıkanılmaz.¹⁹⁴ Romanda olayların başlama noktası ile bitiş noktası arasında geçen zamana vaka zamanı denir.¹⁹⁵ Vaka zamanı okura sunulurken, atlama, özetleme, aynen aktarma, genişleme ve geri dönüş tekniği gibi bazı teknikler kullanılır.¹⁹⁶ Biz bu başlık altında romanda geçmekte olan teknikleri örneklendireceğiz.

Dupon, romanın başlangıcında Napolyon’un ölümünün üzerinden oniki, Cezayir’in işgalinin üzerinden ise üç yıl geçtiğini bize bildirmektedir.¹⁹⁷ Dupon’un bu anlatımı ile atlama tekniği uygulanıp onbeş yıllık bir zaman birimi iki cümle ile anlatılmaktadır. İbn Mayyâr, Meymûn ile karşılaşmasını anlatırken özetleme tekniğinin kullanıldığı görülmektedir.

Uzun yıllar sonra Mayyâr çarşısında Meymûn’u görünce tanıdım. Satıcılardan buğday topluyordu. Onun Marsilya’ya gittiğini duydum. İki sene sonra döndü. Bazen onu

¹⁹⁰ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 130.

¹⁹¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 13.

¹⁹² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 32.

¹⁹³ Yüksel, *Etkileri Çok Büyük Olan İki Savunma Savaşı Hakkında Bir Değerlendirme: Waterloo Ve Sakarya Savaşı*, 701.

¹⁹⁴ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 96.

¹⁹⁵ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 96.

¹⁹⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 131., Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 96.

¹⁹⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 13.

Yahudi buğday tüccarları ile beraber görürdüm. Son yıllarda işgale karşı direniş bitmişti. Geçim kaynakları artmış, çekirge istilasına sebebi ile buğday azalmıştı. Liman ile yeşil ovalar arasında sürekli bir hareketlilik vardı. Ellerine geçirdikleri herşeyi dışarıya satıyorlardı. Meymûn, şehirde günlerce görülmedi. Sonra tekrar ortaya çıktı.¹⁹⁸

İbn Mayyâr, bazen yıllarca yaşanan bazen aylar süren bazen de günler süren bir dizi olayı birkaç cümlede anlatarak özetlemektedir. Bu şekilde özetleme tekniği ile uzun zamanda gerçekleşen olaylar okura birkaç cümle kullanılarak kolay bir şekilde aktarılmaktadır.

1.4.3. Anlatma Zamanı

Tiyatro müstesna, roman ve hikâye gibi anlatıya dayalı eserlerde olayların anlatıcı tarafından gözlemlenip, öğrenilip veya yaşayıp içselleştirilerek kendi görüş, düşünce ve anlayışına göre okuyucuya naklettiği zamandır. Anlatma zamanı ile vaka zamanı birbirinden farklıdır. Bir olay önce yaşanır, şahıslar o olaya tanık olur, ancak olaylar olduktan sonra anlatım gerçekleşir.¹⁹⁹

İncelediğimiz romanda olaylar 19. Yüzyılın başlarında başlayıp, yaklaşık 17 yıl içinde gerçekleşen olaylar anlatılmaktadır. Kitabın ilk baskısı ise 2018 yılında olup yazılma süresiyle birlikte yaklaşık olarak anlatım zamanı 2017 yılıdır. Böylelikle vaka zamanı ile anlatma zamanı arasında iki asır kadar bir fark olduğu ortadadır.

1.5. Mekân

Roman, bir terkipten oluşur. Bu terkinin vazgeçilmez parçalarından biri de mekândır. Gerçek veya hayal ürünü de olsa da bir mekân gereklidir. Çünkü mekân olayların yaşandığı ortamın tanıtılması, kahramanların çizilmesi, toplum yapısının görülmesi ve mevcut atmosferin yaratılması gibi görevleri yerine getirir. Bazen bunlardan birini yaparken bazen birkaçını birden gerçekleştirebilir.²⁰⁰

Romanda mekânlar, somut mekânlar ve soyut mekânlar olarak ikiye ayrılır:²⁰¹

1.5.1. Somut Mekânlar

Roman karakterlerinin gerçek hayatta olduğu gibi içinde bulunup yaşayarak, günlük faaliyetlerini gerçekleştirdiği mekânlardır. Bu mekân türü ise açık mekân ve kapalı mekân

¹⁹⁸ İsavî, *Ed-Dıvanu'l-İsbatî*, 58.

¹⁹⁹ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 98.

²⁰⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 103.

²⁰¹ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 136.

şeklinde ikiye ayrılır. Açık mekânlara, köy, kasaba, şehir, ülke, ova, deniz, dağ örnek olarak verilirken, kapalı mekânlara ise ev, oda, daire, işyeri örnek olarak verilebilir.²⁰²

Somut mekânın kapalı olan kısmına Caviar'ın hapishaneyi anlatmasını nakletmek onun çektiği sıkıntının ve içinde taşıdığı nefretin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Caviar, hapishanede ken içinde bulunduğu zorlu şartları şu şekilde anlatmaktadır:

Koğuşun karanlığında ayağımdaki prangaları hissediyordum. Bir yandan prangalar bir yandan karanlık koğuşun boyutundan habersizdim. Ne kadar dar olduğunu sadece tahmin ediyordum. İnsan bedenlerinden yayılan pis koku ve idrar kokuları içeriyi dolduruyordu. Koğuşta kalan diğer insan bedenleri beni sıkıştırıyor, göğsüme baskı yapıyordu. Koğuş daraldıkça daralıyordu. Kaç köle üzerime tünedi. Kaç tanesi beni tekmeledi. Sayısını bilemez oldum. Bacağımı hareket ettirdiğimde ya da prangaya bastırdığımda içimden çığlık atıyordum. Sanki ayağımdaki pranga küçülüyordu. Dönmeye çalışıyordum. Ama dönecek bir yer yok. Soğuk her yerden içeri sızıyordu. Gözlerim karanlıkta geziniyordu. Bu durumdan bir çıkış yolu bulamıyordum. Güneşin yeni bir güne doğmasını diliyordum. En azından belki güneş ışığını görebilirim.²⁰³

Caviar, burada hem hapishane koğuşunu vasfetmekte hem de yaşamış olduğu ıstırabı aktarmaktadır. Burada bu mekân bu ıstırabın yansıtılması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Dupon gazetecilik mesleğini icra etmek için savaş gemilerinden biri ile Cezayir'e doğru hareket etmekteydi. Gemiler belirlenen plan dairesinde denizde ilerliyordu. İhtimaller göz önünde bulundurularak temkinli davranılıyordu. Beklenen zaman gelmişti. Fransız gemileri şehre saldırmak için iyice yaklaşmıştı. Cezayir'e gözle görülecek kadar yaklaşmışlardı. Dupon'un Cezayir'e bakarak gördüğü manzarayı anlatması açık mekâna örnek olarak verilebilir:

Şehri çevreleyen garip bir sur gördüm. Minareler semada parlıyordu. Binalar düzenli ve saf saf dizilmiş bir haldeydi. Üzerlerinde çok sayıda kubbeleri bulunmaktaydı. Buradan sokakların düzenli olduğu anlaşılabilirdi. Surların dışında ise sık ağaçlıklı ormanlar mevcuttu. Fenerleri etrafı aydınlatan saraylar bulunmaktaydı. Gözlerimi ovuşturdum ve gördüklerime inanamadım. Bize anlatılan şehir bu mu? Korkulacak manzara bu mu?²⁰⁴

²⁰² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 136,137.

²⁰³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 111.

²⁰⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 187.

Dupon, gördüğü manzara karşısında hayran kalmıştı. Burada korkulacak bir şey göremiyordu. Neden buraya savaşmak için geldiklerine anlam veremedi. Bu manzara da anlatılan dışında bir şeyler olduğu gözden kaçmayacak kadar aşikârdı.

1.5.2. Soyut Mekânlar

Romanlarda bazen gerçek dünyada benzerleri bulunan somut mekanların yerine gerçekte var olmayan ve yazar tarafından oluşturulan ütöpik, fantastik, metafizik ve duyusal mekanlar bulunmaktadır. İncelediğimiz eserde bunu örnek teşkil edecek bir mekân bulunmamaktadır.²⁰⁵

1.6. Dil ve Üslup Özellikleri

Roman dili, yazarın edebi bir görüşle, kendine has şahsi tasarruflarıyla oluşturduğu bir dildir. Yazar, sıradan dil unsurlarını canlandırarak harekete geçirir. Yani adeta onu yeni baştan yaratır. Yazar, dile sunduğu katkıyla birlikte kullanılan dili, kurgulanan bir yapıya çevirir. Yapmış olduğu kurgu dili ise onun dil hususundaki başarısını ortaya koyar.²⁰⁶ Burada romanda kullanılan dil unsurlarını örneklendirerek sunacağız.

Yazar, Cezayir yöresine ait bir takım kelimeler kullanmaktadır. Yöresel kelimeler kullanmanın bir çok amacı vardır. Bu kelimeler romanın gerçekçiliğini arttırıp dil zenginliğini ortaya koyar ve romanı tekdüze olmaktan çıkarıp yöresel motiflerle süsler.²⁰⁷

Yazar, İbn Mayyâr'ın karısı olan Sadiye'den bahsederken onu لآلة lafzı ile anlatır.²⁰⁸ Bu lafız Cezayir lehçesinde kullanılan bir lafız olup 'saygıdeğer, değerli, hanımefendi' manalarına gelmektedir.²⁰⁹ Okuyucuya romanın şahıslarının Cezayirli olduğu gerçeğini iyiden iyiye hissettirmektedir. Duca'nın genelevde başından geçenleri anlattığı yerlerde sık sık مزوار lafzı geçmektedir.²¹⁰ Bu şahıs es-Sallavî tarafından öldürülene kadar romanda anılmaktadır.

Bu lafız sözlükte aramalar sonucu bulunamamış, yöresel bir lafız olmamakla birlikte argo olduğu ve eski zamanlarda kullanılan bir lafız olduğu kanaatine varılmıştır. Yazar, bu kelimeyi genelevden sorumlu, kadınlardan malum işin ücretini toplayan ve toplumda hakir görülen kişi olarak tarif etmektedir.²¹¹ Roman üzerine yazılmış olan bir tezde bu kelime

²⁰⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 138,139.

²⁰⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 259.

²⁰⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 262.

²⁰⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 62.

²⁰⁹ Sadiye Bade, *Suretu'l-Mutemerrudi ve Delaletuhe fi Rivayeti ed-Divanu'l-İsbatî li abdilvehhab İsavî*, 70,71.

²¹⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 78.

²¹¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 55.

yukarıdaki tanıma ilaveten sabah ve akşam şehrin güvenliğinden sorumlu ve bekçi yardımcısı şeklinde tanımlanmaktadır.²¹²

Yazar, Sîdî Abdurrahman es-Sealibi'nin türbesinin İbn Mayyâr tarafından ziyaret edildiğini anlatmaktadır.²¹³ Sîdî Abdurrahman es-Sealibi, (875/1471) Ebu Zeyd es-Sealibi adıyla tanınmaktadır. Kendisi tefsir, hadis ve fıkıh âlimi olup el-Cevahiru'l-Hisan tefsiri meşhurdur.²¹⁴

Sîdî Abdurrahman es-Sealibi, romanda simge bir karakterdir.²¹⁵ Yazar, bu zatın vasıfları sebebiyle onu romanına bir simge olarak almıştır. Bu salih zat insanlar tarafından ziyaret edilen manevi teselli vesilesi olan ve ruhaniyeti ile istiane yapılan bir kişidir.

Yazar, romanında dil açısından örneklendirme teşkil edecek avam kullanımı, küfürlü lafız kullanımı gibi dil kullanımı yapmamıştır. Romanın dili fasih olup aynı manada olan farklı lafızların kullanımına dikkat edilerek tekrardan kaçınılmış ve zengin bir sözcük yapısı oluşmuştur.

Üslup, bir kişinin kendine has duygu, düşünce ve hayallerini kendine özgü bir şekilde yazılı veya sözlü olarak ifade ediş şeklidir. Üslup, başka bir tanımla 'yazar eserini nasıl anlatıyor veya aktarıyor.' sorusuna verilen cevaptır.²¹⁶ Bununla birlikte yazarların değişik düşünce ve duygu yapılarıyla üslup çeşitleri çoğalır ve çeşitlenir. Biz burada bunların bazılarını örnekler vereceğiz.

Dramatik üslup, eserde karakterin kendisiyle, çevresiyle tabiatla veya diğer insanlarla aralarında geçen üzücü olayların aktarılmasıdır.²¹⁷ Duca'nın önce annesini, sonra kardeşini kaybetmesi, babasının hastalanması ve bir süre sonra ölmesi, evsiz barksız kalıp bir yerlerde sığıntı gibi yaşaması, sonrasında haftalarca tecavüze uğrayıp zorla genelevde çalıştırılması dramatik üslup ile anlatıma örnektir.

Hiciv üslubu, bir kişinin düşüncü, hal ve hareketini, eylem ve söylemini, yaşam tarzını, toplumun yanlış görülen örf ve âdetini, sosyal, siyasal ve dini yaşantısını eleştirel bir tavır ve küçümser sözlerle dile getirerek tepkisini ortaya koymasidir.²¹⁸ Caviar karakteri tarafından

²¹² Sadiye Bade, *Suretu'l-Mutemerrudi ve Delaletuhe fi Rivayeti ed-Divanu'l-İsbartî li abdilvehhab İsâvî*, 70,71.

²¹³ İsâvî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 54.

²¹⁴ Mehmet Suat Mertoğlu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2009) C.36, 239.

²¹⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 264.

²¹⁶ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 275.

²¹⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 277.

²¹⁸ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 282.

romanın birçok bölümünde alaycı bir anlatım ile hiciv üslubunun kullanıldığı görülmektedir. Bu üsluba örnek olabilecek anlatımlardan biri de şu şekildedir:

Kadınlar daima değersizdi. Özellikle Mağribi mahallerinde yaşayanlar. Evlerinden çıkmalarına izin verilmezdi. Kendilerini bir bez yığının sarmadan evden çıkamazlardı. Onlardan bazılarını kahveler mahallesine doğru deniz yolunda erkeklerle birlikte görüyordum. Erkeklerin gözlerinden korkar gibi boş barakaları seçiyordu. Bu Mağribiler kadınlarına karşı ne kadar güçlü ve Türk yöneticilerine karşı ise korkarlar.²¹⁹

Caviar'ın bu paragrafta Mağribli kadınları aşıladığı, onların değersiz olduğu, iffetsiz oldukları bununla birlikte erkeklerin de kadınlardan korktuğu ve Türk hükümdarlardan da o derece korktukları alaycı bir dille eleştirerek hiciv üslubunu örneklemektedir. Caviar'ın buna benzer hiciv üslubuna örnek teşkil edecek izlenimleri çok sayıda bulunsa da biz burada bahsi uzatmamak adına tek örnekle yetindik.

1.7. Anlatım Teknikleri

Yazar, eserini oluştururken muhatab aldığı kitleye sunduğu eseri en güzel ve en etkili şekilde sunabilmesi için bir takım anlatım tekniklerine başvurur. Geçmişten bugüne bu teknik, günümüze taşınmış ve bir takım eklemelerle zenginleşmiştir. Bu durumda yeni yazarlar için daha fazla fırsat ve imkân doğduğu kolaylıkla görülmektedir. Yazar, kendi öz kabiliyeti ile birlikte kendisine tevarus eden bu teknik anlatım bilgilerinden azami ölçüde faydalanarak daha güzel ve daha özgün eserler ortaya koyabilmektedir.

Bu teknikler sadece yazar için değil okuyucu ve eser eleştirmeni için de büyük önem arz etmektedir. Bu teknikler bilinmeden ve bu bilgilere hâkim olunmadan bir eser incelemesi yapmak bir terzinin mezura kullanmadan göz kararı kumaş kesmesi gibidir. Anlatım teknikleri hakkında yeterli miktarda bilgi sahibi olmadan eser incelemesine girişmek sağlıklı ve sahih sonuçlar elde etmeyi imkânsız hale getirir.²²⁰ Bu anlatılanlarla birlikte anlatım tekniklerinin ehemmiyeti ön plana çıkmaktadır. Biz de burada anlatım tekniklerini başlıklar altında vererek örneklendirmeye çalışacağız.

1.7.1. Tasvir Tekniği

Resim sanatında ressam, duygu, düşünce, hayal ve izlenimini dış dünyada var olan varlık, doğa, insan ve eşyayı resminde sunarak, oluşturduğu eserinde gözler önüne serer. Diğer sanat dalları ise sanatlarının sanatçısına sunduğu imkân dâhilinde tasvir tekniklerinden

²¹⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 191.

²²⁰ Tekin, *Roman Sanatı*, 146,147,148.

faydalanırlar. Bu teknikler hiçbir zaman resim sanatı kadar güçlü olamaz. Ama bu tasvirin gücü zihninizde canlanıp gözümüzle baktığımız bir resme yaklaştığı oranda başarılı olabilir.²²¹ Bu tasvir tekniği çok önemli olduğundan olsa gerek ki Lev Tolstoy, Hacı Murat isimli eserine bir tarla tasviri ile başlar ve arada olan bütün olaylardan sonra tarla tasviri ile roman anlatımına son verir.²²²

Tasvir tekniğinin uygulanması, insan, doğa, eşya veya bir mekânın cümlelerle okuyucunun zihninde resimleştirilmesi, adeta bir fotoğraf gibi gözler önüne konması, okuyucunun onu iki gözüyle değil de zihin gözüyle görmesidir. Bu resmin hatlarını yazar çizse de bu resme hayat veren okurun zihnidir. Okuyucunun değişmesi ile tasvirin zihinlerde bulunduğu karşılık da değişecektir.

Anlatma esasına dayalı olan eserlerde itibari dünyanın olgusu, karakterlerin belli bir mekâna bağlı olma ve vakıaların belli bir yerde gerçekleşme zarureti, tasvir tekniğinin eserde kullanımını mecburi bir hale getirmiştir.²²³

Dupon, romanın başlangıcında yer alan ve insan kemiği taşıyan gemiyi doktor ile birlikte teftiş etmeleri ve Dupon'un bu gemiyi o anda yaşadığı psikoloji ile tasvir etmesi okuru romanın içine çekmekte adeta kahramanın bir adım arkasında gemiyi gezdirerek dehşeti gözler önüne sermektedir.

Gemi yaklaşırken kendimi zorlayarak doktorun yanında durdum. Doktoru elinde belgeyi uzatmış görürken söze nasıl başlayacağımı bilemiyordum. Belge ile gelen gemiyi arayacaktık. Hızlıca basamaklardan gemiye çıktı ve gözden kayboldu. Sonra geri döndü. Onu takip ederek basamakları çıktık. Geminin ortasına geldik. Birkaç adım yürüyüp mürettebatın yanından geçtik. Doktor birden durdu. Mürettebattan biri seslendi:

- Kaptanın odası burası.

Kaptan odanın ortasında duruyordu. Pencerenin önüne yöneldi. Üzerinde haritaların ve koca koca kitapların olduğu küçük bir kitaplık aramızda duruyordu. Kaptan bize yöneldi ve uzun uzun doktora baktı. Sahte bir belge gibi duran arama evrağını inceledi. Kaptan ile doktor bir süre konuştuktan sonra kaptan doktora ve Dupon'a eşlik etmesi için mürettebattan birini çağırdı.

²²¹ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 122.

²²² Lev Tolstoy, *Hacı Murat*, (İstanbul: Zeplin Kitap, 2020), 5-151.

²²³ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, 123.

Doktor önünde duran görevlinin yanından umursamadan geçti. Gelen görevliye de dönmesini işaret etti. Aşağı doğru giden kapıya ilerledi. Merdivenden aşağıya geçti. Ben de onun peşinden takip ederek indim. Düzensiz şekilde dizili sandıkları görünce adeta ayaklarım yerden kesildi. Merdivende dikiliyordum. Doktor, sandığın önüne geçti. Onu açmaya çalışsa da başarılı olamadı. Üzerinde büyük bir örtü vardı. Doktor sandığı sağa sola salladı. Ne olduğunu anlayamadığım bu durumda görevli ile göz göze geldik. Burada bize yardımcı olacak birşeyler bakındım. Çok geçmeden görevli gözden kayboldu. Sonra elinde bir çekiçe geri döndü. Sonra sandığın önüne geçip çekiçe onu parçaladı. Sonra başka bir sandığa geçti. İlginç bir oyun gibiydi. Bu arada Dupon sandıklardan insan kemiği çıkarsa doktora ne diyebilirim diye düşünüyorken, Caviar ile aralarında geçen konuşmaları hatırlıyordu.

Doktor, yavaşça sandığın üzerindeki örtüyü çekip samanları kaldırdı. Uzunca düşündükten sonra sandığı açmaya başladı. Gözlerini önündeki kemik yığınına dikti. Araştırmaya çok da gerek yoktu. İlk bakışta bir insanın çene kemiği olduğu görülüyordu. Sandığı yan çevirip diğer kemikleri çıkardı. Doktorun gözleri herşeyi anlatıyordu. Kemikleri yere yaydı. İçinden bir tanesini işaret etti.

- Bu bir çocuğun ayak kemiği 10 yaşında bile değil. Diğeri bir gence ait. Bu ve bu da. Dupon bey görüyor musunuz? Şu kemik yaşlı birine ait eğriliğinden belli oluyor.

Başka bir sandığa geçip henüz üzerinde bir parça et olan bir çocuk kafası çıkardı. Çürümüş, kokuşmuş, simsiyah olmuştu.

Bu sahnenin etkisi ile Dupon oradan uzaklaşır. Hayal görmeye başlar. Sanki ölümler ona sesleniyor, kurtulmak için ondan yardım dileniyorlardı.²²⁴

Yazar, Fransa'nın Cezayir'i işgalinden sonra yaptığı zulümden bir bölümünü etkileyici bir üslupla okura sunmaktadır. Başlangıçta bu şekilde bir sahneyi okuyucuya sunarak onu etki altına almakta ve ileride anlatılacak olaylara hazırlamaktadır.

1.7.2. Diyalog Tekniği

Konuşma eylemi, genelde iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşir. Günlük yaşantımızda sıkça kullandığımız bu anlaşma yöntemi romanda bazı tekniklerle işlenmektedir. Anlatım türü eser yazarları, eserlerinde karakterleri sıkça konuştururlar. Karakterler arasında diyalog tekniği ile eserlerini zenginleştirirler.

²²⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 19,20,21.

Anlatım türü eserlerin herhangi bir yerinde az veya çok miktarda diyalog tekniği kullanılmaktadır. Bu teknikten tamamen vazgeçmek mümkün değildir. Roman bünyesinde bulunan herşey aslı itibarıyla birer nesne olup, yazarın onlara tahsis ettiği diyalog ile adeta eser içerisinde hayat bulurlar.²²⁵

Caviar'ın gemi yolculuğu esnasında korsanlar tarafından esir alınmadan önce yolculardan bir tanesi ile aralarında geçen konuşma diyalog tekniğine bir örnektir. Yolcu, Caviar'ı selamladıktan sonra söze şöyle başlar:

- Rüzgar gemiyi olması gerektiğinden daha fazla doğuya yönlendirdi.
- Evet, öyle görünüyor.
- Doğu zannettiğinden daha tehlikeli. Her an etrafımızda dolandıklarımı hissediyor gibiyim.
- Türk korsanları mı kastediyorsun?
- Başka kim olacak?
- Ama biz sadece balık avcısıyız.
- Balıkçı olsak da onların elinden kurtulamayız. Papanın gemisi bile olsa onların elinden kurtulamaz.²²⁶

Caviar ile yolcu arasında geçen bu diyalog okuyucuyu kahramanımızın başına gelecek olaylara hazırlar nitelikte olup sıradan bir diyalog değildir. Romanda, bu şekilde arka planda birçok sebebe dayanan diyaloglar bulunmaktadır.

1.7.3. İç Diyalog Tekniği

Roman karakterlerinin birinin kendi kendine veya karşısında bir muhatabı varmış gibi sessizce içinden konuşmasıdır. İnsan başkalarıyla paylaşmadığı, dile getirip konuşmadığı şeyleri kendi içinde konuşur. Bunu tek insanda çift kişiliğin diyalogu olarak değerlendirmekte doğrudur. Bu tekniğin şuur akımından farkı hem anlatılanların hem de konuşma biçiminin düzenli ve mantıklı olmasıdır.²²⁷

Caviar'ın hapishanede yaşadıkları karşısında hayalinde Dupon ile konuşması iç diyalog tekniği için bir örnektir.

Hapishane gardiyanları içkiyi sevmezdi. Çünkü dinleri bunu onlara yasaklamıştı. Şayet içerlerse onlara vaad edilen altlarından şarap ırmakları akan cennetler onlara haram olacaktır.

²²⁵ Tekin, *Roman Sanatı*, 199,200.

²²⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 39

²²⁷ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 128.

Ey Dupon! Şayet bu hikâyeleri duysan belki de Müslüman olurdun. Kılıcını alır, bu Türklerin yaptığı gibi denizlerde savaşıp bir gazi olurdun. Biliyor musun? Eğer gardiyanlar şarabı sevseydi, bize verilmeyen o şarap yudumlarıyla kutsanmaz mıydık? Aklımdan çıkmayan soru şuydu: Fransız konsolosumuz nerede? İsveç konsolosu gibi en azından teselli etmek için bizi niçin ziyaret etmiyor. Bu milletin biz Fransızları geride bırakacak ne üstünlüğü var? Sonra Waterloo Savaşında bizimle meşgul olmadıklarını ve sadece taçlı kralla yeni çıkarlar peşinde koşacaklarını hatırlıyorum. Bunları içimden söyledim.²²⁸

İnsan bazen konuşmak ve derdini anlatmak ister. Ama bunu yapacak bir kimse bulamaz. O zaman devreye iç diyalog tekniği girer. Caviar da hapiste iken bunları içinden sorgulamaktadır. Aslında bu soruları içinde Dupon'a yöneltmekte hayalinde onunla konuşmaktadır. Caviar, Dupon ile savaş sonrasında tanışmıştır. Bu itibarla düşünüldüğünde aslında bunu hapiste değil de sonrasında düşünmüştür. Bu tarz bir diyalog anlatıyı ilginçleştirmekle birlikte bir mantıksızlık sergilemektedir.

1.7.4. İç Monolog Tekniği

Kahramanın sanki karşısında onu dinleyen bir muhatabı varmış gibi kendi kendine uzun uzun, tek taraflı olarak konuşmasıdır. Bu teknik ile kahramanın iç dünyası anlatılarak kahraman hakkında daha fazla bilgi edinilir.²²⁹ Dupon, doktorla birlikte insan kemiği dolu geminin durumuna şahit olunca bu duruma karşı mücadele etmek için ne yapabileceğini içinden bir monolog ile okura gösterir.

Birden zihnimde birçok düşünce dolaştı. Bir ses benden bir mektup yazmamı ve arkadaşım Caviar'a göndermemi istiyordu. Başka bir ses bu düşüncem ile alay ediyordu. Sanki bana 'Bu yaptığının ne faydası var. Mektup yazmakla içindeki çocuk çığlıklarını susturabileceğine inanıyor musun? Hristiyanların tarlalarında, Müslümanların kabirlerinde muhafız olmadığın sürece çığlıklar asla susmayacak.' Diyordu. 'Neden olmasın.' Mahrusa'ya dönüp sadece mezarların değil bütün hayatların muhafızı olacağım.²³⁰

Dupon gemide gördüğü tüyler ürperten sahnelerden sonra kendisi de savaşın reklamını yapmış olan muhabir olarak derin bir vicdan azabı hissetmektedir. Bu vicdan azabından kurtulmanın çaresini aramaktadır. Bu iç monolog da kendi kendine konuşur ve bu konuşma sonrasında ne yapacağı hususunda bir karar vererek harekete geçer.

²²⁸ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 115,116.

²²⁹ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 128.

²³⁰ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 23.

1.7.5. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme tarzı anlatım, anlatı türü eserlerdeki kahramanları daha derinden yakalama ve onu bu derinlik yönüyle okuyucuya sunma isteğinin sonucunda meydana gelmiştir.²³¹ Daha kısa bir tanımla anlatı, kahramanın duygu ve düşüncelerinin yazar tarafından okuyucuya aktarılmasıdır.

Kahramana dair verilen bilgilerin, kahramanın roman dünyasındaki rolüne, şahsiyetine ve pozisyonuna aykırı olmaması gerekir. Yazar, bu tekniği uygularken şahsi duygularını anlatıma katmamak için özen göstermeli, objektif bir yaklaşım sergilemelidir.²³²

Bu anlatım tekniğinde olay örgüsü amaç olmaktan çıkıp bir araca dönüşür. Yazarın bu tekniği başarılı olarak uygulayabilmesi için okura sunduğu kahramanın iç dünyasına hâkim olması gerekir. Yoksa iç çözümleme tekniğinin başarılı olarak okura sunulması mümkün olmayabilir.²³³

Dupon'un işgalin başlangıcı ile gördüğü kan revan içerisindeki manzara karşısında, içinde bulunduğu ve kısmen de olsa destek verdiği bu savaş kampanyasının son bulmasını istemesi ve içinde oluşan pişmanlık psikolojisi bu duruma bir örnek teşkil eder.

İşin böyle son bulacağını tahmin etmiyordum. Akan kanın durması ve şehrin mukavemet gösterilmeden teslim edilmesi (Daha fazla kan dökebilmek için Caviar bunun tam tersini istiyordu.) için içimden dua ettim. Donanmada yaşanan facianın tekrarlanmasından korktum. İçinde bulunduğum bu savaş kampanyası sebebiyle kendimi asla affetmeyeceğim. Yaşadıklarım sebebiyle samimi bir şekilde tövbe etmeliyim.²³⁴

Dupon için yaşananların sonunda geriye yalnızca pişmanlık kalıyordu. Bu pişmanlık sebebiyle psikolojik olarak rahatsızdı. Vicdanının sesi onu hiçbir zaman rahat bırakıyordu. Sonrasında ise olanları telafi etmek için hep mücadele edecekti.

1.7.6. Montaj Tekniği

Anlatı türü eserlerde yazarın başkasına ait şahsi veya anonim bir sözü (ibare, mısra, beyit, cümle, paragraf şeklinde) bir takım sebeplere binaen olduğu gibi eserinde zikretmesidir. Bu tekniğin iktibas etmek şeklinde anılması yaygındır.²³⁵ Bu tekniğe örnek olarak Dupon'un

²³¹ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 129.

²³² Tekin, *Roman Sanatı*, 204.

²³³ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 129.

²³⁴ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 23.

²³⁵ Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş* 2, 134.

beşinci kısımdaki anlatısında Resullerin İşleri Kitabı'ndan yaptığı montaj tekniğini getirmek uygun olacaktır.

Saul! Saul! Neden bana zulmediyorsun. Üvendireye²³⁶ karşı tepmekle kendine zarar veriyorsun.²³⁷

‘Üvendireye karşı tepmekle’ deyiimi rabbe karşı gereksiz yere direnmek anlamındadır. Nitekim öküz bunu yapmakla ancak kendisini yaralayabilirdi.²³⁸ Çünkü sahibi bu direnmesine karşılık onu üvendire ile dürtüklerdi. Dupon, dini duygularla katıldığı bu savaş kampanyasında artık içinde bulunduğu durumun yanlış olduğunun farkındaydı. İsa olsaydı bu durumdan hoşnut ve razı olmazdı. Dupon’un içinde bulunduğu ve parçası olduğu bu işgal, rabbın gazabına sebep olacak bir haldeydi. Bunu da yaptığı iktibas ile anlatmaktadır.

1.7.7. Geriye Dönüş (Flashback) Tekniği

Bu teknik varlığını eserlerde şimdiki zamandan geçmişe doğru yönelmek şeklinde gösterir. Sinemadan edebiyata geçmiş olan bu teknik, anlatı tarzı roman ve hikâye gibi metinlerde zaman akışı ile ilgili bir kurgu tekniği olup, ekseriyetle itibari dünya içinde yer alan bazı karakterleri ve durumları okura sunmak gayesi ile kullanılmaktadır.

Anlatıcı, içinde bulunduğu zamandan uzaklaşarak ve geçmişe doğru yaptığı seyirle birtakım olay ve durumları okuyucuya sunar.²³⁹ Bu anlatım tekniği, incelediğimiz romanın tarihsel bir roman olması sebebiyle sık sık kullanılmaktadır. Burada bir örnek vermekle yetineceğiz. Es-Sallavî’nin savaş öncesinde gezip dolaştığı Harraş vadisi denilen yere daha sonra tekrar gitmesi ve orada eski günleri hatırlayıp aktarması geri dönüş tekniğine bir örnektir.

Hatırlıyorum da bir yıl önce yaşananlar şöyleydi. Harraş vadisinin eteklerinde işgalcilerin olduğu bana söylendiğinde Fransız askerlerinden gizlenerek sıvıştım. Sabah kabileye vardım. Kabile şeyhinin yanına girdim. Oradaydılar. İnsanlar olanlardan habersizdi. Birden etrafımıza ateş açmaya başladılar. Çocuklar etrafımda vurulup cansız bedenleri yere düştü. Kovalarla su taşıyan bazı kadınlar kaçıştılar. Kaç tanesi kurtuldu bilmem ama çoğunun vurulup düştüğünü gördüm. Yaşlılar yerinden ayrılmadı. Gençlerden bazıları ormana kaçarken bir kısmı geç de olsa tüfeklerini alıp saldırıya karşılık verdiler.²⁴⁰

²³⁶ Çifte sürülen öküzleri dürtmek için kullanılan, ucuna sivri bir demir çakılmış değnek.

²³⁷ Kutsal Kitap: İncil, Res.26:14.

²³⁸ Kutsalkitap.info.tr, “ Elçilerin İşleri 26:9-15” Erişim: 10.01.2024, <https://kutsalkitap.info.tr>.

²³⁹ Funda Balcı Baykoç, *Mahrem Ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern Anlatım Teknikleri*, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi Yıl: 25 Sayı 3 – Aralık 2021, 786.

²⁴⁰ İsavî, *Ed-Dıvanu'l-İsbartî*, 66.

Es-Sallavî, bulunduğu mekânda kimse olmaması sebebiyle eski günleri hatırlayıp aktarmıştır. Böylelikle okur o bölgede niçin kimse olmadığını ve daha önce nelerin yaşandığı öğrenmiş olacaktır.

1.7.8. Zamanda İleri Gitme (Flashforward) Tekniği

Felsefedeki dip zıtlık kuramı (düalizm), var olan şeylerin karşılarında zıtlarının olduğunu iddia ve ispat eder. Romanda anlatım tekniklerinden bir olan “geriye dönüş tekniği” bu kuramın içinde temellendirilip düşünüldüğünde karşısında “ileriye gidiş tekniği”nin de var olması gerektiğini kesin ve peşin olarak düşündürmektedir. Buna dayanarak karşıtlık kuramı ya da düz mantık yürütmekle böyle bir tekniğin varlığını delillendirmek yeterli değildir. Bu tekniğin varlığına ve kullanıldığına dair somut örnekler üretmek ve göstermek gerekir.

Dış dünya hayatını taklit veya takip eden roman türünde Tanrısal anlatım konumunu kullanan yazar, anlatının gidişatına göre anlatı zamanından geriye gidebiliyor ise bu durum onun istediğinde ileriye doğru bir anlatımı da yapabileceğini gösterir.²⁴¹ İncelediğimiz romanda Caviar ve İsveç Konsolosu arasında geçen diyalogda buna örnek teşkil edecek bir anlatım vardır.

- Caviar, artık burada kalmana gerek yok. Onlara katılman gerek. Bu sabahın başında her şey netleşecek. Paşa onları kovmasa da burada ikamet eden Fransızlar buradan ayrılıp gidecekler.

- Belki de haklısın. Diğer sabahı bekleyeceğim. Belki yeni birşeyler olur.

Tahminlerim yerindeydi. Yeni günün güneşi doğunca Fransızlar gemilere binip Cezayir’den ayrılmaya başladılar.²⁴²

Caviar ve İsveç konsolosu savaşın gerçekleşmesi için her şeyi yaptılar. En son akşam Paşa ve Fransız konsolos arasında yaşanan tartışma bardağı taşıran son damlaydı. Caviar ve konsolos bundan sonra neler olacağından bahsetmektedirler. Nitekim olaylar da konuştukları şekilde cereyan etmiştir.

1.7.9. Romanda Mektuplar

İçinde bulunduğumuz modern zaman biriminde ehemmiyetini yitirmiş olsa da yakın bir zamana kadar mektup önemli bir haberleşme aracı olmuştur. Mektup bazen resmi bazen kişisel

²⁴¹ Salim Durukoğlu, *Yeni Bir Roman Tekniği “İleriye Gidiş Tekniği” Ve Varoluş Gerekçeleri*, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Aralık 2019 Yıl 12, Sayı XLIII, 1913.

²⁴² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 273.

olarak duygu, düşünce, emir ve talepleri iletildikleri kimselere taşımıştır. Kimi zaman tarihi bir belge kimi zaman da kültür ve edebiyatın bir parçası olmuştur.

Mektubun romanda kullanılması sıradan bir unsur değildir. Mektubun romanda kullanılmasıyla romanda anlatılan maceranın boyutunu değiştirir. Karakterlerin tam çizilmemiş hatları, mektubun duygu ve düşünce aktarımı ile belirgin bir hal alır. Bununla birlikte roman zenginleşir ve yeni bir tarz oluşur.

Modern roman yazarları bu tekniğin kullanımı ile farklı bir bakış açısı ortaya koyarlar. Çoğulcu bir bakış açısının ortaya çıkmasında mektup tekniğinin büyük bir rolü olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.²⁴³ Nitekim yazarımız da bu tekniği çok titiz ve manidar bir şekilde kullanmaktadır. Roman ilk başta bir mektupla başlar. Bu mektup Caviar tarafından arkadaşı olan Dupon'a yazılmıştır. Tarih 1833 yılı mart ayıdır. Dupon ise o esnada Marsilya'da bulunmaktadır. Mektup şu şekildedir:

Ey değerli dostum Dupon!

Şeytan bu dünyanın ilahıdır. Ve ben ise sana kafandaki evhamdan dolayı acıyorum. Sen her kadının Mecdelli kadın gibi olduğuna ve her komutanın da Kurtarıcı' ya saygı gösterdiğine inanıyorsun... Uyan Dupon! Uyan ya da Marsilya'ya dön.²⁴⁴

Caviar, bu mektubunda bu savaşın Fransa'nın şerefi için değil de şeytani duyguların talimatı sonucunda mal ve para için yapılmış olduğuna işaret etmektedir. Bu savaşta Dupon'un zannettiği gibi barışçıl bir amaç yoktur. Dupon bedenen Marsilya'da bulunsa da içinde yaşadığı vicdan azabı sebebiyle kalbi Cezayir'dedir. Romanın başında yer alan bu kısa mektup bize Dupon'un ruh hali hakkında tüyolar vermektedir. İlerleyen sayfalarda Dupon'un bir bunalım içerisinde olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

²⁴³ Tekin, *Roman Sanatı*, 176,177.

²⁴⁴ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULVAHHÂB İSÂVÎ'NİN ED-DÎVANU'L-İSBARTÎ ROMANININ TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2. Romanın Tematik Yönden İncelenmesi

Yazılı veya sözlü sanat eserlerinin merkezinde yer alan temel duygu ve düşünce eserin temasını gösterir. Eserin içerisinde geçen konu, somut olurken tema soyut özellikler gösterebilmektedir. Eserin teması insan vücudundaki beyin gibidir. Eserde anlatılan herşey, anlatım biçimlerinin meydana gelip okura sunulmasından dolayı önemli bir konuma sahiptir.

Yazılı, görsel veya işitsel eserin temasının okur, izleyici veya dinleyene sunulmasının başarılı olduğu ölçüde eserin anlaşılması başarılı olabilir. Aksi takdirde muhatap kitlenin eleştirilerine maruz kalmaktan kendini kurtaramaz. Bir edebi eser veya metinde birden fazla tema olması mümkündür. Fakat bunlardan bir veya bir kaçını öne çıkarak okuyucunun dikkatini celp eder. Bunun yanında ikincil veya üçüncül seviyede temalar olsa da asıl temanın güçlendirilmesi veya desteklenmesi ile görevlidir.²⁴⁵

Teze konu olan roman incelendiğinde iki tema öne çıkmaktadır. Bu temalardan biri Türklere bakış diğeri ise Fransız işgal zulmü olduğu görülmektedir. Burada Türklere bakış teması karakterler özelinde ele alınıp sunulacaktır. Bu tarz bir sunum ile Türkler hakkında genel bir kanaatin olmadığı ve bakış açısının kişisel ve değişken olduğu gösterilmekle birlikte okuyucuya karakterleri daha iyi tanıma fırsatı sunacaktır.

2.1. Türklere Bakış

Bu tema karakterlerin dini, dili ve ırkı ile alakalı olarak değişen duygu ve düşüncelerini okura sunmaktadır. Okur tarafından da bu değişkenliğin mantıklı ve makul olduğu görülebilmektedir. Aşağıda her bir karakter için alt başlıklar açılarak onların duygu ve düşünce dünyalarından kaynaklanan ve birincil temayı oluşturan Türklere bakış teması sunulacaktır.

2.1.1. Dupon'un Bakışı

Dupon'un Türklerle ilk karşılaşması ve onlar hakkında bir yargıya varması, gemide Osmanlı subaylarının anlaşmak için buluşması esnasında gerçekleşiyor. Bu buluşma esnasındaki izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

Masanın sonunda karşılıklı olarak oturan dört subay gördüm. Karşılarında ise başlarında sarıkları olan üç Osmanlı subayı vardı. İlk defa bir Osmanlı subayı görmüştüm. Bu sebeple

²⁴⁵ Türk Edebiyatı.org, “Tema – Tem Nedir?” Erişim: 26.10.2023, <https://www.turkedebiyati.org>.

elime geçen bu inceleme fırsatını kaçırmadım. Elbiseleri güzel görünüyordu. Gömlekleri uzun ve siyahtı. İpekten olduğunu zannediyorum. Düğmelerin üzerinde süslü bir şerit vardı. İpleri altın gibi parlıyordu. Belki de altındı. Aynı renkte bir kemer takmışlardı. Hançerlerin kabzalarındaki turkuaz rengi taşlar parlıyordu. Paşa veya komutan (olabilir) bu şekildeydi. Abartılı olmakla itham edilen Türkler bunlar mı? Diye şüphe ettim. Tam aksine bu vakardı. Amiral ise endişeli bir şekilde bakıyordu.²⁴⁶

Dupon'un bu tariflerinden Türk askerlerinin şık ve heybetli oldukları muhatapların zihninde saygı, hayranlık ve korku oluşturdıkları anlaşılmaktadır. Dupon'un kanaatinin ise genel yargıdan farklı olduğu görülmektedir. Dupon, bir gazeteci olması hasebiyle daha objektif bir bakış açısına sahipti.

2.1.2. Caviar'ın Bakışı

Caviar, romanın kendine ayrılan kısımların genelinde geriye dönüşler yaparak eski günleri hatırlıyor. Caviar'ın duygu, düşünce ve fiilleri en sonunda Dupon'la aralarındaki fikir ayrılıkları olarak zuhur etmektedir. Dupon'un Türklere karşı olan müspet bakışının yanlış olduğunu aslında kendisinin onları daha iyi tanıdığını düşünerek şunları anlatıyor:

Bu Magripliler, birçok medeniyetin karışımından meydana gelmiş ilginç bir topluluktur. Bu topluluktan sana bilmediğin bir kültür sıçrayabilir. Buna karşı dikkatli olmalısın. (Caviar'ın burada sıçrama ile teşbihte bulunmasında yörenin kültürünü çamur gibi sakınılması gereken çirkin bir şey olduğunu kastetmektedir.) Belki de bu yolla Türklerin açgözlülüğü sana bulaşır. Kadınlar efendileri ile evlenmiş, babaları tarafından hor görülen oğullar doğurmuştur. Başlangıçta onları bu kadar tanımıyordum. Dükkânlarında barışçıl ve kadere teslim olmuş gibi görünüyorlardı. Türkler, onların kaderlerini alay ederek paylaşıyorlardı. İş denizle alakalı olduğunda onlar daha vahşi ve şiddetli kimselerdi. Yaklaşan ister bir av gemisi, ister bir ticaret gemisi olsun, aç gözlülükleri ortaya çıkar, gemiyi görür görmez Hristiyan! Hristiyan! Diye bağırırlardı.²⁴⁷

Caviar, bu anlattıkları ile Türklerin açgözlü, barbar olduklarını, gördükleri gibi masum ve barışçıl olmadıklarını, aslında hasis duygu ve düşüncelere sahip olup, doymak bilmeyen bir hırsa sahip olduklarını göstermeye çalışmaktadır. Caviar, savaş öncesi askerlerin aralarında geçen konuşmalardan onların kanaatini, geçmişi hatırladığı bir paragrafta şu şekilde görebilmekteyiz.

²⁴⁶ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 176.

²⁴⁷ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 33.

Sat limanında askerler, Türklerden, ağaçları köklerinden kolaylıkla söken, gemicilerin gemilerini batıran Maestraller fırtınasından bahseder gibi korku ile bahsediyorlardı. Birden ortaya çıkıp aynı şekilde kayboluyorlardı. Onların denizlerde geçmiş oldukları bazı yasaklı güzergâhlar vardı. Denizciler Sat limanını gelir gelmez bunları anlatarak insanları uyarırdı.²⁴⁸

Caviar, zaman zaman geri dönüşler yaparak eski zamanları hatırlıyordu. İçinde hâkim olan intikam duygusu onu sürekli geçmişe götürüyordu. Bu seferde ise Türk korsanlar tarafından esir alınmadan önceki anlarına geri dönmüştü. Gemi yolculuğu esnasında tanıştığı bir yolcu, Caviar'ı selamladıktan sonra ona şöyle dedi:

- Rüzgâr bizi olmamız gerektiğinden daha fazla doğuya yönlendirdi.
- Evet. Öyle görünüyor.
- Doğu tahmin ettiğinden daha tehlikeli. Sanki her an etrafımızda dolaşıyorlar, üzerimize atlayacaklar gibi hissediyorum.
- Türk korsanları mı kastediyorsun?
- Onlardan başka kim olabilir?
- Biz yalnızca balıkçıyız. (Balıkçı gemisi olduklarını kastediyor.)
- Balıkçı olsan da fark etmez. Papa'nın gemisi olsa bile onların elinden kurtulamaz.²⁴⁹

Bu sohbetin üzerinden çok geçmeden ufukta Türk korsan gemileri görüldü. Ve korktukları şey karşlarına çıktı. Sonrasında gemi ve içindeki yolcular korsanlar tarafından alıkonuldu.²⁵⁰

Caviar'ın Türklere karşı olan intikam duygusunun arka planı zaman zaman okuyucuya aktarılarak olayın arka planı anlatılmakta ve öfkesinin boyutu gösterilmekteydi. Caviar'ın konsolos ile konuşması sırasında konsolosun Türkler ve Faslılar arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri anlatması, Türklere bakış açısı için bir örnek teşkil etmektedir. Konsolos onların durumunu Caviar'a şöyle anlatmaktadır:

- Caviar, Faslıları Hristiyanların Katolikleri, Türkleri ise Protestanlar gibi görebilirsin. Bu durum Hristiyanlardaki gibi belirgin olmayabilir. Dikkatle bakıldığında hâkimlerin verdiği hükümlerden bu anlaşılır. Özellikle de mali konularda verilen hükümlerde bu durum gözden kaçmaz. İnsanlar normaldir. Mezhepler arası farklar nerdeyse anlaşılmaz. Mescitlerinin özellikler ise bu farkı ortaya koyar. Faslılar, Türklerin zulmüne tahammül ederler.

²⁴⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 37.

²⁴⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 39.

²⁵⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 40.

Basit ticaretle yetinirler. Türkler, Faslıların hububat ihraç etmesine engel olur. Türkler, Mayyâr çarşısında hububat satışını tekellerinde tutarlar. Eğer aralarında din ortaklığı olmasa Faslılar bu duruma sabretmezdi.²⁵¹

Konsolos, Türklerin din birliği sebebiyle Faslılara zulmettiklerini, aralarında din birliği olsa da ırk farklılığı sebebiyle Türklerin üstünlük sağladığını ve onları bir arada tutan faktörün ise din olduğunu anlatmaktadır.

2.1.3. İbn Mayyâr'ın Bakışı

Karakterlerin her birinin Türklere bakışı farklıydı. Türkler hakkında kin ve nefret dolu duygular besleyen Caviar'ın aksine İbn Mayyâr, Osmanlı'yı ve Türkleri seviyordu. Onların varlığı huzurun ve mutluluğun varlığı demektir. Nitekim geriye dönüp baktığında mevcut durumu sorguluyordu.

Hayalimdeki manzara zihnimden kaybolmadı. Bir yandan kahvelerini içip sigaralarını tüttürürken kahkaha sesleri yükseliyordu. O gün Mahrusa bizim ve onlar için düğün yeri gibiydi. Onlar gittikten sonra şehirde kan ve duman birbirine karıştı. Niçin böyle oldu? Neden gittiler? Karanın ve denizin sultanı nerede? Her gün gönderdiğim dilekçelere neden cevap vermiyor? Belki gönülleri yumuşar diyerek şikâyetimi iletmediğim bir yönetici veya sorumlu bırakmadım. Akan kan seli bizimle onlar arasında kimsenin geçemeyeceği bir nehre dönüştü.²⁵²

İbn Mayyâr, Osmanlı yönetiminde nasıl mutlu olduklarını hatırlıyor, sonrasında nasıl acı çektiklerini anlatıyordu. Neden bu hale düştüklerini anlayamıyor, Osmanlı'nın onları bırakmasını kabullenemiyordu. İşgalden sonra hayat gitgide kötüleşmişti. Üzerine bir de çekirge istilasına uğramıştı. Halk gıda malzemesi tedârik hususunda zorlanıyordu. İbn Mayyâr'ın arkadaşı Meymûn ise elindeki buğdayları Fransızlara satıyordu. Aralarında geçen konuşmada İbn Mayyâr Osmanlı'nın merhametinden bahsediyordu. Arkadaşına yaptığı şey üzere şöyle tepki vermişti:

- Lakin sen biliyorsun ki salgın bitene kadar Paşa buğdayın Cezayirli olmayanlara satılmasını yasakladı.

- Paşa halkı çok düşünüyorsa dükkânını açsın. O, Hazreci ve Arap Ağası bunu yapabilir. Bu insanların sahip olduğu topraklar sizin ailenizin değil.

Cevap veremedim. Paşa her zaman bize karşı cömertti. Çok arazim olmasına rağmen ondan az bir kısmı çekirge istilasından etkilenmemişti.²⁵³

²⁵¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 192,193.

²⁵² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 48.

²⁵³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 58.

İbn Mayyâr, Osmanlı'ya karşı sevgi beslese de eski arkadaşı Meymûn onunla hemfikir değildi. Bazen bu muhalif düşüncelere karşı cevapsız kalıyordu. İbn Mayyâr, bu diyalogu bu şekilde sonlandırırsa da Osmanlı hakkındaki düşüncesinde değişen bir şey yoktu. Ve okuyucuya mevcut bakış açılarının farklı oluşunu şöyle anlatmaktadır.

Mahrusa' da insanlar çeşit çeşittir. Onların geneli Osmanlı'ya saygı duyar. Onlar mescitlerinin açık olmasıyla ve fakirlerin barındırılmasıyla yetinirler.

Es-Sallavî ve Meymûn, Osmanlı'dan nefret etmek hususunda aynı noktadadır. Fakat onlar bir noktada birbirlerinden ayrılırlar. Es-Sallavî, işgal girişimine karşı silahlı mücadele ederken, Meymûn ise şehri ve halkı iyi bildiği için, Fransız işgalcilere yardım etmeyi kendi teklif etmiştir.²⁵⁴

İnsanların duygu, düşünce ve menfaatleri çerçevesinde sevgi ve saygı duymaları, nefret etmeleri ve düşmanlık beslemeleri değişmektedir. İbn Mayyâr, işgalcilerin yapmış oldukları zulmü durdurmak için dilekçeler yazarak yetkililerin kapılarını aşındırıyordu. Konsolosun ona söylediği şeyleri anlatarak yabancıların Osmanlı hakkındaki düşüncelerini bize aktarmaktadır. Konsolos, İbn Mayyâr'a birçok kez şöyle demiştir:

Ey İbn Mayyâr! İnsanlarınız artık Hristiyan gemilerin önünü kesmekten vazgeçmeliler. Aradan üç asır geçti ama Endülüs gittiği gibi geri gelmedi. Mahrusa halkı niçin bizimle meşgul oluyor. Etrafinıza bakın. Korku, insanlara Osmanlı'yı övmeye sevk ediyor. Bir topluluk kendi hayatı için başka bir topluluğun hayatını alamaz. Mahrusa sakinlerinin çoğu, vakıf parasına muhtaç bir şekilde yaşıyor. Tüccarlar vergiler sebebiyle çöktü. Ticaret bitti. Osmanlı, şehri Hristiyanlar ve ahali için bir zindana çevirdi. Burada barut ve top üretiminden başka bir şey yok. İspanyalıların Hristiyanlar için inşa ettiği hastaneden başka hastane yok. Mahrusa'da doktor da yok.²⁵⁵

Yazar, bize Osmanlı'nın sıkı savunucusu İbn Mayyâr'ın dilinden, konsolostan alıntı yaptırarak Osmanlı'nın yönetim şeklinin faydasının olmadığını, bu topraklara bir şey katmadığını anlatmaktadır. Bu anlatımla Osmanlı'yı zemmetmekte Avrupa'yı ise methetmektedir.

İbn Mayyâr, Marsilya'da bulunduğu günlerde memleketini düşünüyordu. Fransız vatandaşlar işgalden sonra şehre gelmiş, her şeyi araştırıyorlardı. Onların bu halini hatırlıyor,

²⁵⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 59.

²⁵⁵ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 135.

şaşkınlıkla karşılıyordu. Osmanlı ise bu tarz bir araştırmayı hiç yapmamıştı. Fransızların bu durumunu şöyle anlatmaktadır:

Biz bakınıp geçmekle yetinirken bu Fransızlar her şeyi araştırmayı seviyordu. Mahrusa'dan ayrılmadan evvel her gün yeni yüzler görür oldum. Yeryüzünü araştırıyor, mesafeleri ölçüyorlardı. İnsanlara ağaçlardan, hayvanlardan soruyor ve her şeyi defterlerine not alıyorlardı. Kısa pantolonları ile bataklıklara giriyorlar, yapısını bilmedikleri her şeyi araştırıyorlardı. Mahrusa'nın kabilelerini dolaşiyor, şehirde kayboluyorlardı. Sonra onların kahve sokağında defterlerini güzel resimlerle doldurmuş olarak görürdüm. İnsan, hayvan, ağaç ve bitki resimleri olurdu. Rumlar ve diğer toplumlar bunlarla ilgilenmedi. Biz de onların tarihini bilmeyiz. Birkaç gün sonra limanda toplandılar. Alabildikleri kadar hayvan, haşerat ve bitki aldılar. Sonra çekip gittiler. Onları izliyordum. Osmanlı, bu Avrupalılar gibi yapmadığı için üzüntü içerisindeydim.²⁵⁶

İbn Mayyâr'ın anlattıklarından ve diğer karakterlerin bakış açısı da ele alındığında Osmanlı'nın bilime değer vermediği, bu toprakları geliştirmek ve araştırmak için mesai harcamadığı görülmektedir. İbn Mayyâr, Osmanlı'ya derin bir sevgi ve saygı beslese de Osmanlı'nın bu zaafiyetini de dile getirmektedir. Osmanlı devletini öven karakter dahi onu eleştirerek 'ne kadar iyi olursa olsun yanlışları vardı.' algısını oluşturmaktadır.

İbn Mayyâr, Paşa'yı limandan uğurlayan insanları tasvir ederken, insanların Türklere ve Türk yöneticiye olan bakışlarını da aktarmaktadır. İbn Mayyâr, olan biteni şu şekilde aktarmaktadır:

Paşayla vedalaşırken ilk kez orada Dupon ile tanışmıştım. Es-Sallavî yanımda duruyordu. Yaralarından yorgun düşmüştü. Ama alaycılığı üzerindeydi. Paşa'nın etrafında toplanmış elini öpen insanları işaret ediyordu. Duca ve Lalle Zehra'da oradaydı. Yaşlı kadının paşaya ne verdiğini göremedim.

Dupon, Paşa'nın etrafını saran insanları izliyordu. İçinden geçenleri tahmin edebiliyordum. İnsanlar korsanlar kralını nasıl böyle sevebilir? Ona yolculuğundan evvel eşlik ediyor, onu uğurluyorlardı.²⁵⁷

İbn Mayyâr, anlattıkları ile halkın Paşa'ya olan sevgisini göstermektedir. Dupon adına konuşması da objektif bir kimsenin bu sevginin kötü bir kimseye karşı duyulamayacağını destekler niteliktedir.

²⁵⁶ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 206.

²⁵⁷ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 215.

2.1.4. Es-Sallavî'nin Bakışı

Es-Sallavî, roman anlatımında hep bir aksiyon ve mücadele içindedir. Mevcut durumu kabullenememekte ve bunu değiştirmek için gayret sarf etmektedir. İnsanları da mücadeleye davet etmekte fakat yaptığı davet karşılık bulmamaktadır. İbn Mayyâr, ona bir takım tavsiye ve nasihatlarla bulunsa da Es-Sallavî'nin fikir dünyasında değişen hiçbir şey olmuyordu. Bu durumu Es-Sallavî bize şöyle anlatmaktadır:

Onun sözü beni ikna etmiyordu. Çünkü o çoğu zaman Türklerle bir ilişki içerisinde idi. Büyük Paşa'nın yakın arkadaşıydı. Bu bizim aramızdaki ihtilaftı. İbn Mayyâr, Türkleri en çok seven, ben ise onlardan en çok nefret eden kişiydim. O, Türklerin kalmasını umuyor ben ise gitmelerini istiyordum.

Salgın zamanı vergiler arttırılmadı. Fakat hazineden hiçbirimize yardım da yapılmadı. Onların maaşları ise artmaya devam etti. Paşa, vergilerden bir riyal eksiltilmeden alınması hususunda görevlileri uyardı. İbn Mayyâr'ın bütün bu olanlara şahit olmasına rağmen bunlardan bahsetmemesini aklım almıyordu.

Türkler, Mahrusa'yı doldurmaktaydı. Tüccarlar onların bizim gibi Müslüman olduklarını söylüyordu. Fakat onlar bizden farklıydılar. Bu durum din ile alakalı değil de ırk ile alakalı gibi geliyordu. Türkleri kolaylıkla tanıyabilirsiniz. Gururları sınır tanımaz. İnsanları aşağılamaya meyillidirler. Evleri ve çiftlikleri ise bizimkinden daha büyüktür. Paşa'nın yanında son söz onların müftülerine aitti. Sayımız daha fazla olsa da durum bu şekildeydi.²⁵⁸

Es-Sallavi, Türk yöneticilerin halka karşı uyguladıkları olumsuz uygulamaları dile getiriyordu. Bütün bunlara rağmen İbn Mayyâr'ın onları savunuyor olmasına anlam veremiyordu.

Es-Sallavî, geri dönüşler yaparak okura Türkler hakkındaki görüşleri aktarmaktadır. Türklerin onların topraklarını işgal ettiğini ve sevdiği kadın olan Duca'nın onların bu işgali sebebiyle hayat kadını olduğunu söylemektedir.

Uzun seneler önce Osmanlı, Mahrusa'yı kuşattı. Onlardan yardım isteyen prensi öldürdüler. Ve onun tahtına oturup halka eziyet ettiler. Sonra Duca Mahrusa'ya geldi. Genelev sorumlusu onu görür görmez yatağına attı. Oradan da Osmanlı'ların özel yatağına geçti. Sonunda Duca bütün erkeklerin ortak malı oldu.²⁵⁹

²⁵⁸ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 65,66.

²⁵⁹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 68.

Es-Sallavi, geçmişini hatırlıyor ve yaşananlardan dolayı Türklere karşı içindeki nefreti ve öfkeyi dışa vuruyordu. Es-Sallavi, İbn Mayyâr'ın sahip olduğu düşünceye ve Türklere bakış açısına anlam veremiyordu. Türkleri neden seviyordu. Olaylara tek taraflı baktığı ve onların halka yaptığı zulmü görmediği kanaatindeydi. Bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

İbn Mayyâr'ın bu insanlardan neden nefret etmediğini anlamıyorum. İbn Mayyâr, halkı Türklerin yolunda olan bir engel olarak görmekteydi. Halk, paşaya ve onun vergilerine isyan ediyordu. İbn Mayyâr, bana yöneticilerine saygı duyan tebaadan bahsediyordu. Lakin yöneticilerden ve onların halka olan sevgisinden bahsetmiyordu. Cezayirli denizcilerin Amerikalılar tarafından öldürüldüğüne şahit olduk. Onların ağızlarında dışışleri sorumlusunun söyledikleri sözler vardı. 'Onlar başlarına geleni hak eden Fashılar.' Günler sonra kendilerinden alınan gemiyi geri almak istediklerinde öldürülen Cezayirli denizcileri hatırladıklarını duyduk. Türkler bizim onlara mal getirmemizden başka bir şeyle ilgilenmiyordu. Onların çocukları bizim kadınlarımızdan dünyaya geliyor. Türkler çocuklarını da bizi de küçümserdi. Bu Mahrusa'nın yaşlılarının anlattıkları hikâyelerdir.²⁶⁰

Es-Sallavi, Türklerin ahaliye değer vermediğini, sadece mal mülkle ilgilendiğini, eskiden beri bu durumun böyle olduğunu, yaşlıların da buna benzer şeyleri anlattığını söyleyerek bu fikrinde yalnız olmadığını göstermektedir. Es-Sallavî, şehirde dolaşırken bir genç ile tanışır ve başından geçenleri aktarır. Türklerin yargısız infaz yaptığını ve babasını öldürdüğünü aktararak Türkler hakkındaki olumsuz anlatılarına bir tane daha eklemektedir.

Fransız askerler şehrin kapısında bekliyorlardı. Onlara doğru giderken bize bakıyor ve gülüyorlardı. Kapıdan geçmek isterken bizi durdurdular. Yaşlı-genç herkesi bineklerinden indirip aradılar. Genç biriyle birlikte kapıdan içeri girdik. Yanımdaki genç, babasının Türkler tarafından haksız yere öldürüldüğünden beri şehre gelmediğini söyledi. Babasını yol kesicilik ve beş askeri öldürmekle suçlamışlardı. Onu ne Hanefî ne de Maliki bir hâkimin karşısına çıkarmadan, yargılamadan insanların önünde kafasını kestiler. Kafasını şehrin doğu kapısına astılar. Gelip geçen Araplar onu görsün diye günlerce oradan indirmediler.

Es-Sallavî, bu anlattıkları ile birlikte Türklerin adaletsizliğinin yanında Arapları sindirmek için yaptıkları uygulamaları da gösteriyordu. Es-Sallavî, şehre döndükten sonra şehirde olan biten hakkında bilgi toplamıştı. İşgalcilere karşı toplanan bir grubun olduğundan haberdar oldu. Onlar hakkında söyledikleri Osmanlı hakkında anlattıkları ile ilgili bir çelişkiyi akla getirmektedir.

²⁶⁰ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 71.

Bana ulaşan haberlerin doğruluğunu araştırdım. Genç bir lider etrafında toplanıldığı, insanların ona tabi olduğu söylentileri vardı. Şimdi onun sancağı altında birçok şehirde Fransızlara karşı savaşıyor. Ayrıca onun Osmanlı'dan nefret ettiğini söylüyorlar. İçimde ona katılma istediği doğdu. Kendi kendime şöyle dedim. 'Mahrusa'da ortaya çıkan bu adam, Osmanlı şehri yönetirken niçin ortaya çıkmadı?' ²⁶¹

Bu liderin Osmanlı zamanında değil de şimdi ortaya çıkması hem Es-Sallavî'nin zihninde hem de okurun zihninde bir soru işareti oluşturmıştı. Osmanlı yönetimi, mevcut yönetim gibi olsaydı bu reaksiyon onlara karşı gösterildi diye bir düşünce oluşmaktadır. Es-Sallavî, şehirde gezinirken kahvelerin olduğu sokağa geliyor. Orada Türkler gibi giyinmiş ve onlar gibi hareket eden Avrupalılar görüyor. Ve onları içten içe tahkir ediyor. Bu insanlar Türkler hakkında Es-Sallavî gibi menfi düşüncelere sahip olsalardı onları taklit etmezlerdi. Es-Sallavi bu manzarayı şu şekilde anlatmaktadır:

Kahvenin kapısında durdum. Kahvehanenin içinde Osmanlı kıyafeti giymiş, başlarında sarık olan, yüzleri sakallı, Osmanlı'yı taklit eden sarışın Avrupalılar vardı. Onlar gibi oturuyor, kahvelerini içiyor, pipolarını tütürüyorlardı. Türklerin ve Faslıların yemekten zevk aldığı şeyleri araştırıyorlar, en ince ayrıntısına kadar onları taklit ediyorlardı. Onlar kadar ahmağın görmedim. ²⁶²

İnsanlar hayran oldukları, beğendikleri kimseleri taklit ederler. Bu manzaradan da bu insanların Osmanlı'ya saygı ve sevgi besledikleri anlaşılmaktadır.

2.1.5. Duca'nın Bakışı

Duca'nın hayatı hep acı doluydu. Bazen eski günlerdeki mutlu zamanlarını hatırlardı. Yine eski günleri hatırlarken, babasının ona Osmanlı hakkında anlattıkları şeylerden bahsetmektedir.

Çocukluğumda babam bana Osmanlı'nın gücünden bahsederdi. Onların gemileri yenilmezdi. Osmanlı, İspanya'nın elimizden aldığı Endülüs'ü yakında yeniden alacaktır. Lakin limanda dizilmiş olan Fransız gemileri babamın anlattıklarını boşa çıkarmıştı. İki sene evvel Fransa'nın gemileri limandan görünür şekilde yüzmüştü. Sonra kuzeyde kayboldular. Birkaç ay sonra geri dönüp limandan şehri bombaladılar. ²⁶³

²⁶¹ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 221.

²⁶² İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 228.

²⁶³ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 83.

Duca, babasından Osmanlı'nın gücü hakkında bir takım şeyler dinlemişti. Fakat Fransa işgalinden sonra Osmanlı Devleti'nin artık eski gücünden eser kalmamıştı. Babasının söyledikleri ve varsayımları artık bir mana ifade etmiyordu. Duca, babasının anlattıklarını aktarırken kendisinin Türkler hakkındaki görüşlerini okura yansıtmaktaydı. Başından geçen acı olaylardan sonra güzel şeyler sadece onun hatıralarında yer almaktaydı. O hatıralarından biri de şu şekildeydi:

Mahrusa bana anlatılan bir hikâyeydi. Büyük beyaz evler ve annemin de satın aldığı güzel kumaşların satıldığı hanlar vardı. Kardeşim Mansur'un sevdiği helva. Babamın uzun uzun anlatmalarıyla hayalimde küçük yaşlarımdan beri şehirde dansa ederim. Babam, Paşa'nın iyi bir insan olduğunu ve halka iyi davrandığını anlatırdı. İnsanlar hayrı tercih eder, sürekli camilere gidip gelirlerdi. Babam, kardeşim Mansur'u büyüdüğünde Maliki fikhını öğrenmesi için Cami'ul Kebir'e gitmeye teşvik ederdi. Dini ilimlerle meşgul olan kimseler, insanlar arasında ve Paşanın indinde her zaman en öndeydi.²⁶⁴

Duca'nın anlattıklarından işgalden önce Türkler yönetimdeyken Paşa'nın insanlara karşı ilgili, merhametli ve ilme değer veren bir kişi olduğu, halkın ise huzur içinde olduğu anlaşılmaktadır. Roman, Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesini ele alıyor olsa da karakterlerin Türklere bakış teması büyük bir yer kapsamaktadır.

Yazar, karakterlerin farklı bakış açıları ile birlikte Türkleri bize anlatmakta ve tanıtmaktadır. Kişiler değiştikçe anlatı da değişmektedir. Ama karakterler tek bir fikir üzerinde görüşlerini yansıtmaktadır. Yazar'ın bu temayı bu şekilde ele alması Türk okuyucular tarafından tepki ile karşılandığı, romanın mevzu bahis olduğu forumlarda sert ifadelerle dile getirilmiştir. Tabii olduğumuz milli bağımız sebebiyle bu düşünceler bizi rahatsız etse de ilmi araştırmanın bir gereği olarak duygularımızı buraya katmaktan uzak durduk.

Bu anlatılar ideolojik bir düşünceden hâli değildir. Ve romanda anlatılan birçok unsur ise semboliktir. Yazar, farklı özelliklere sahip karakterlerin ağzından olumlu ve olumsuz düşünceleri sunarak genel kanaatin bu olmadığını, olgunun farklı taraflarının olduğunu okura sunmaktadır. Her şeyin ötesinde bu romanın bir kurgu olduğunu ve romandan tarih öğrenilemeyeceği hakikatini de unutmamak gerekir. Tarihsel olay örgüsünde elde edilen veriler ışığında romanda anlatılan kurgunun gerçek ile olan uyumu ortaya konulmuştur.

²⁶⁴ İsavî, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 234.

2.2. Fransa İşgal Zulumü

Romanda işlenen temalardan bir diğerinde ise Fransa'nın Cezayir'i işgali sonrasında mevcut halka ve hali hazırda bulunan şehrin yapısına ve dini unsurlara karşı yapılan zulüm ele alınmaktadır. Fransa, işgalden evvel işgalin sebebini Fransa'nın şerefi olarak dile getiriyordu. Halkında mevcut durumdan memnun olmadıkları onlara karşı direnmeyecekleri kanaatinde idiler. Fransa'nın şerefi diyerek çıkılan bu yol sonuç olarak yıllarca sürecek olan bir zulmü doğuracaktı.

İbn Mayyâr, Caviar ile aralarında geçen durumu aktararak okura zulmü peyderpey şu şekilde sunmaktadır:

Yüzlerinin değişimi beni şaşırtıyor. Caviar'ın mülkümü kiralama istediği işgalin ilk günlerinde tarafıma ulaştı. Bunu kabul etmek zorunda kaldım. İki ay geçtikten sonra kira ücretini isteyince yüzüme bağırды ve beni kovdu. Benimle sadece randevu aldıktan sonra görüşüyordu. İşçilerim mülkün bana ait olduğunu bildikleri halde Caviar tarafından izin verilmedikçe geçmeme müsaade etmediler. Bu olanlara boğun eğmek zorunda kaldım.²⁶⁵

İşgalin akabinde Caviar, İbn Mayyâr'ın bahçesine göz dikmiş, öncesinde onu kiralamak istediğini söylese de sonrasında o bahçeyi sahiplenmiştir. Artık İbn Mayyâr'ın burada söz hakkı kalmamış, dolaylı olarak bahçe zorla mülkünden çıkmıştır.

İbn Mayyâr, Caviar tarafından gördüğü kişisel zulüm bu kadarla kalmamıştı. Bu zulüm dini boyut kazanarak genişliyor ve devam ediyordu. İşgalciler mescitleri ellerinden alıyor, bununla yetinmeyip ölümlerin kemiklerine bile göz dikiyorlardı. İbn Mayyâr, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Caviar, her seferinde genişletme çalışmaları için mescidi vermemi istiyordu. Mescidin veya zaviyeye (genişletme çalışması adı altında yıkılmasına) nasıl müsaade ederim. Onlarca yıldır vakıf olarak ayakta durmaktadır. Sanki bu Fransızlar doğuda mülkiyet kargaşasını gidermek için geldiler. Binlerce yıldır hayatımızı kolaylaştıran vakıfların düzenini anlamıyorlardı. Vakıflar, yolda kalanların, fakirlerin ve ilim talebelerinin hayatını garanti altına alıyordu. Bu vakıflar yüce peygambere olan sevgiyi arttırmaya vesileydi. Ama bu haliyle işgalcilerin cebine yardım etmiyordu. Osmanlı, bu vakıflara saygı duyar, mallarından bir kısmını ilim ehli ve Cezayirli fakirler istifade etsin diye bağışlardı. Osmanlı gittikten sonra Hanifi Mescidine baskın düzenlediler. Camiyi ziyaret edenlere (maliki oldukları için) bu durumun onlar için bir sorun olmadığını söylediler. Subayın bizim Katolik ve Protestan

²⁶⁵ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 50.

mezhepleri gibi farklı olduğumuzu zannetmesi beni şaşırttı. Bu durumu izahat etmek istedim. Beni itekledi. Caviar, askerlere mescidi işgal etmelerini emretti ve sonrasında burayı askeri kışlaya çevirdiler.

Mallar suyunu çekmeye başlayınca mezarlarımıza göz diktiler. Bu Maltalılar başlangıçta gece yarasalar gibi şehrin doğu kapısından geçerler, yokuşlardan mezarlıklarımıza inerlerdi. Sonrasında cesaretlenip gündüz gelmeye başladılar. Mezarlarda çocuklarımızdan ve yaşlılarımızdan geriye kalan kemikleri araştırmaya başladılar. Çuvallarla kemikleri limana taşıdılar. Dük'e durumu şikâyet ettiğim yüzlerce dilekçe yazdım. Paşa'nın zamanında durumun böyle olmadığını ölülerin ve dirilerin korunduğunu söyledim. İnsanlar beni türkler için çalışma suçlayarak azarladılar. Bir kişi mezarda cesedinin korunmasını istedi diye birine çalışmış mı oluyor yani.²⁶⁶

Yaşanan zulüm ortadaydı. Gayet açık bir şekilde izahtan varestedir. Mescitler Müslümanların elinden alınıyordu. Mezarlıktaki kemikler bile çalınıyordu. Yasal yollara başvurup talepte bulunmak ise hiçbir mana ifade etmiyordu. İbn Mayyâr, bir çözüm bulmak için Paris'e kadar gitmişti. Bütün çaba ve gayretine rağmen bir yol kat edememişti. Bu durum onun çok canını sıkıyor, zihnini meşgul ediyordu. Eski günleri hatırlayarak olanları şöyle anlatıyordu:

Çoğu zaman müftü arkadaşımın İskenderiye'ye sürgün kararından sonra öleceğine inandım. O akşam onu ağlar bir halde bulmuştum. Kapalı olan evinin kapısını çaldım. Ama cevap vermedi. Sonra kapı açıldı. Mahvolmuş bir şekilde karşımda durdu. Mescidi boşaltırken onlara bakmaya dayanamadı. Kitaplarla dolu sandıkları aldılar. Bana onları başka bir mescide taşıdıklarını söylediler. Fakat daha sonrasında o kitapları göremedim. Aralarında Kur'anlar, Hanefî ve Malikî fıkıhına ait bazı kitaplar vardı. Mescidin bahçesine atılmış, dağılmış kitap kalıntılarını gördüm. Hepsini topladım. Dökülmüş ağaç yapraklar gibiydiler. Onları cilt haline getirdim. Buna rağmen tam bir kitap gibi olmadı. Oturup düşündüm. Mahrusa, sayfaları arasında birbiriyle bir bağ olmayan bir kitaba dönüşecekti.²⁶⁷

Müftü işgalcilere karşı cihâd çağrısı sebebiyle sürgün edilmişti. Bu daveti gizli olarak yapsa da haberdar olduğunda müdahale edilmişti. Fransızlar, kendilerine tehdit olarak algıladığı dini unsurları izale etmeye çalışıyorlardı. İbn Mayyâr, ilerleyen süreçte durumun daha da kötüleşeceğinin farkında idi.

²⁶⁶ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 50,51.

²⁶⁷ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 204,205.

İbn Mayyâr, taleplerini iletmek için işgalci komutanla görüşmek istiyor. Fakat görevliler buna müsaade etmiyor. Dupon'un araya girmesi ile görevliler İbn Mayyâr'ın görüşme talebine olumlu cevap veriyordu. İbn Mayyâr, olan biteni ve yaşananları şöyle aktarmaktadır:

Taleplerimi farklı şekillerde tekrarladım. İşgalci komutan Burmon iki ay önce karşılaştığım gibi değildi. İkinci oğlunun Vehran'da ölmesinden sonra değişmişti. Bana doğru bakıyor ama sanki beni görmüyordu. Çantamı alıp şehrin önde gelenlerinin önünden geçerek oradan ayrıldım. Sanki mallarını kaybetmelerinin sebebi benmişim gibi gözlerini bana dikerek baktılar. Benim gayretim kaybolan mallar hususunda değildi. Burmon'un vakıfları ve mescidleri boşaltmasından dolayı üzgündüm. Üç sene geçti ve giden hiçbir şeyi geri döndüremedik. Badestan Camii, Rabıta Camii, Kabeil Camii, Rahbî Camii, Abdi Paşa Camii, Müftü Ali Hoca ve Sîdî Ammar et-Tunusî artık yoktu. Hepsini saymam mümkün değil. En güzeli ise Seyyide Camii idi. Üç asır Osmanlı bize hükmetti. Bizden biat aldı. Bizimle birlikte namaz kıldı. Türkler gelmeden evvel bunlar inşa edilmişti. Bunlar olmadan Mahrusa hayal edilemez.²⁶⁸

İbn Mayyâr, şehrin sahip olduğu dini eserlerin artık olmadığını ve şehrin bunlar olmadan eskisi gibi olmayacağını, bunlarla birlikte bir estetik, güzellik ve ruh kazandığını bizlere anlatmaktadır. İbn Mayyâr, eski günlerin güzelliklerini hatırlayıp anlatırken bir yandan da işgalci kuvvetlerin şehirde yaptıkları yıkımı da anlatıyordu. Eskiden olan güzellikleri ve sonrasında gelen zulmü böylece gözler önüne koyuyordu. Güzelliklerin yerini yıkımın aldığı anlatısına şu şekilde devam etmekteydi:

Namaz kıldığım ve duvarına yaslandığım bütün camileri düşündüm. Paşa, insanları cihada teşvik ediyordu. Âlimler ilim halkalarındaydı. Mahrusa'nın kalelerinden Buhârî okumalarının sesleri geliyordu. Her şeyi yağmalayıp aldılar. Camilerin minberlerini, Allah'ın Esmâ'ül-hüsna'sının yazılı olduğu mermer levhaları, kendilerine bir faydası olmayan kitapları ve çok güzel döşekleri çaldılar. Kazmalar havaya kalktı. Mescitlerin duvarlarıyla buluştu. Yerle bir olana kadar durmadılar. Geriye gelip geçerken görülen minareler ve bazı alametler kaldı. En sonunda bir gün minarenin etrafında toplanıp halatlarla her tarafından sardılar. Duvarlar gibi onu da yerle bir etmeye çalıştılar. Fakat halatlar koptu. Bir kısmı altından yıkın diye bağırdı. Ve böylece minare çöktü. Sonrasında geri kalanları da yaktılar. İşte o gün Seyyide Camii yıkılmıştı.

²⁶⁸ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbartî*, 276.

Ketşevat Camii'nin durumu da çok farklı değildi. İnsanlar bu caminin kiliseye döndürüleceğini duyar duymaz bir yaygara kopardılar. Seyyide Camii onlara eğer kendilerine gelmezlerse yakında yok olacaklarını öğretti. Şehrin altında toplanıp Ketşevat Camii'nde namaz kıldılar. Dük Rovigo askerlere emir verdi ve camide namaz kılan insanları her yandan kuşattılar. Orada namaz kılanlar oradan ayrılmayı reddettiler. Askerler burada ibadet eden insanlara saldırdılar.

Düşün! Şayet bir kişi aziz şapelin kapılarını parçalasa veya mukaddes olan bir şeyi dönüştürse, Bakire Meryem Kilisesini mesela. Bir Hristiyan bunun karşısında ne hisseder? İşgalci askerler, halk camii içinde namaz kılarken onlara saldırdı. Kutsal kitapları camiden çıkarıp yaktılar. Ve silahlarını namaz kılan insanlara çevirdiler. Mescitlerin kapılarını parçaladılar. İnsanları zorla dışarı çıkardılar. İnsanlar dirense de onları zorla oradan çıkardılar. İnsanlar oradan ayrılmayıp alanda toplanınca da üzerlerine mermi yağdırdılar. İnsanlar dört bir yana kaçıştılar. Fakat kanları akarak hepsi yerlere düştü. Bu işten geri kalan askerler ise Kur'an'ları toplayıp istif ederek yaktılar. O gün akrabalarından biri orada ölmeyen hiç kimse kalmadı. Günler sonra cami kiliseye çevrilmişti. Sonrasında o yerden mecbur kalarak çan seslerini dinlemeye başladık.²⁶⁹

Burada olan bitenin vahametinin daha iyi anlaşılması için olayı detayları ile alıntı yaptık. Gerçekten bu acı ve zalimce muameleler karşısında söylenecek çok fazla bir söz yoktur. İşgal kuvvetleri Cezayir'i Cezayir yapan her unsuru ellerinden söküp almak istiyor, önüne geçen hiçbir engel onları durduramıyordu. Bu gidişatın sonunda halk, kökleri sökülmiş bir ağaç gibi önce meyve vermez olup, sonra yaprakları dökülecek akabinde ise artık yakılmak için hazır bir odun parçasına dönüşecekti.

Her şey başından sonuna doğru ele alındığında ortada zulümden başka bir şey olmadığı aşikârdı. Kralın şerefi bahanesiyle yola çıkan Fransız ordusu her türlü zulmü yapmayı kendilerine hak görüyorlardı. İbn Mayyâr, olan biteni değiştirmek için hep yasal yolları zorladı. Kendisi siyaset ile ilgilendiğinden bu şekilde bir sonuç alabileceğine inanıyor, dilekçeler yazarak yetkililerin kapılarını aşındırıyordu. Sonunda Paris'e gidip daha yetkili birileriyle görüşmeye çalıştı.

Paris dönüşü bir heyet olanı biteni araştırmak için şehre gelmişti. Acaba bir şeyler değişebilir mi? Bir çözüm bulunabilir mi? Diye heveslenmeye başlamıştı. Yoksa Es-Sallavî'nin dediği gibi dilekçelerle bir şey elde edilemeyeceğini bizatihi tecrübe ederek öğrenecek miydi?

²⁶⁹ İsvi, *Ed-Divanu'l-İsbatî*, 277,278.

Fransa'dan gelen heyet olayları araştırmak için işgalci yetkililerle bir toplantı düzenlemiş, o toplantıya İbn Mayyâr'ı da çağırmışlardı. İbn Mayyâr, bütün bilgi ve belgeleri, dilekçeleri bir araya getirmişti. Bu toplantı için prova yaparak en verimli bir şekilde haklarını ispat etmeye çalışıyordu. Ama toplantı tahmin ettiği gibi sonuçlanmayacaktı. İbn Mayyâr, toplantının nasıl cereyan ettiğini şöylece zikretmektedir:

Caviar, görevlilerin yanında oturuyordu. Onların önünde eğilmedim. Zayıflık göstermedim. Bana soru sorduklarında subaylara isimleri ile hitap ediyordum. Caviar'ın ismini diğerlerinden daha çok anıyordum. Bizden çalınan vakıf mallarını ve yakılıp yıkılan mescitleri anlatınca Caviar öfkeleniyordu. Benden sorulan sorular kadar cevap vermemi istiyordu. Yüzümü diğer subaylara dönerek anlatmaya devam ediyordum. Bana Mahrusa'nın mescitleri ve vakıfları ile alakalı olmayan şeyler soruyorlardı. Ben de anlattıklarımı tekrar ettim. Komisyon önümde idi. Söylediklerimi tekrar etmekten başka yapacak bir şey yoktu. Dilekçelerden oluşturduğum kitabı açıp okumaya başladım. Caviar'ı işaret ediyordum. Herkesin bakışı üzerindeyken Caviar bana yöneldi. Kitabı elimden çekti. Beni öyle bir itekledi ki neredeyse düşecektim. Odanın bir kenarına çekildi. Öfkeyle bana bakarak kitabı yaktı. İçimden 'Her şeyi yeniden yazacağım.' Dedim. Fakat komisyon üyeleri bana yapılan bu muameleyi umursamadı. Kayıtsız bir şekilde oturuyorlardı. Ona ne yapacağımı şaşırdım. Ona bağırarak, küfür etmek istedim. Boğulan sesim bana ihanet etti. Bir tiyatro oynadılar. Ve ben de bu tiyatro içinde bir role razı olmakla aldandım. Kendimi zorla odanın dışına attım. Merdivenlerden aşağı indim. Odanın çıkışından beni izlediklerini hissettim. Ama bunu umursamadım. Dupon'un önünde durduğumda kelimeler tükenmişti. Zihnimde hiçbir şey kalmamıştı. Ağır ağır adımlarla eve doğru yürüdük. Sanki uyanmaya gücümün yetmediği bir kâbus yaşıyordum.²⁷⁰

Ahmet Yıldız'ın roman hakkında yazmış olduğu makalede İbn Mayyâr'ın komisyon önünde konuştuğu Caviar tarafından anlatılmaktadır. Dipnotta sayfa olarak 340,341 sayfaları verilmiş olsa da anlatılan konu romanın 354. sayfasında geçmektedir.²⁷¹ Burada konu Caviar tarafından değil İbn Mayyâr tarafından anlatılmaktadır. Caviar, İbn Mayyâr'ın komutanların adlarını tek tek saydığını ve ona özel bölüm ayırdığını söylemektedir. Burada özel bölüm ayırması pek anlaşılır bir durum değildir. Romanda bu kısım 'Subayları isimleri ile zikrediyordum. Caviar'ın ismini ise diğerlerinden daha çok tekrarlıyordum.' şeklindedir.

²⁷⁰ İsavî, *Ed-Dıvanu'l-İsbartı*, 354,355.

²⁷¹ Yıldız, Abdulvahhâb 'İsâvî'nin *ed-Dîvânü'l-İsbartı* İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi, 79.

İbn Mayyâr, olayın üzüntüsü ile günlerce hasta bir şekilde evde yattı. Yemeden içmeden kesildi. Günler sonra yavaş yavaş toparlanmaya başlamıştır. En sonunda postacı ona sürgün haberini getirdi. İstanbul'a gitmek için hazırlık yapıp bir süre sonra şehirden ayrıldılar.

İbn Mayyâr, hep mücadele etmiş, yasal yollara başvurmuş, yüzlerce dilekçeler yazmıştı. Siyaseti bilen, toplumda itibar sahibi bir kimseydi. Ama unutmuş olduğu bir husus vardı. İşgalcilerin adaleti ve insafı yoktu. Aynı şekilde orada yaşayan halkın insani ve dini değerlerine de zerre kadar saygı duymuyorlardı.

Zulmü durdurmak için medeniyetin merkezi diye anılan Avrupa'ya kadar gitmiş, ulaşabileceği en üst seviyede kimselerle görüşmüştü. Avrupa medeniyeti ise ona adalet adı altında zulmü destekleyen bir komisyon göndermişti. Bütün gayretinin sonucunda doğup büyüdüğü ve yaşadığı vatanından sürgün edilmişti.

Romanda burada örneklendirilen işgal zulmünün dışında birçok savaş sahnesi bulunsa da biz bu sahneleri kategori içerisinde ele almanın uygun olmayacağını düşündüğümüzden bu unsurları zikretmedik. Realitede ise bu zulmün burada anlatılan ile sınırlı olmadığı malumdur.

SONUÇ

Abdolvahhâb Îsâvî, 1985 yılında Cezayir'in Celfa şehrinde doğmuştur. Eğitimini elektromekanik mühendisliği üzerine almış olsa da edebiyat alanında belki de eğitim aldığı mühendislikten daha başarılı olduğu görülmektedir. Kendisi yeni nesil bir yazar olduğundan dolayı hakkında Wikipedia ve bir takım internet sitelerinde bulunan verilerden başka veri bulunmamaktadır. Belki de arap akademik bakış açısı bizimkinden farklı olduğundan olsa gerek, yazar üzerine yapılan çalışmalarda ya yazarın hayatı mevzu bahis olmamış ya da internette bulunandan fazla bilgiye rastlanmamıştır. Bu durum çalışmamızda bizi çıkarımlar yapmaya sevketmekte kesin olmamakla birlikte bir takım tespitler yapmamızı gerektirmektedir. Fakat bu tespitler altı boş olup tamamen uydurma tespitler değildir. Yazarı inceleyenlerin de bizimle hem fikir olacakları kaçınılmaz bir durumdur. Bunun yanında yazar, üzerine çalışma yaptığımız eserine ödül aldıktan sonra edebiyat dünyasından yoğun ilgi görmüştür. Tabii burada öncesinde başarısız olduğunu söylemek haksızlık olacaktır. Daha evvelki yazmış olduğu eserlerinde yerel büyük-küçük bir çok ödül kazanmıştır.

Yazarın diğer eserleri incelendiğinde genelde Cezayir tarihi üzerine yazılmış olduğu görülmektedir. Topluma tarih bilinci verme gayreti içinde olup, toplumu tarihi olaylardan ders çıkarmaya davet ettiği gözlerden kaçmayan bir unsurdur. Yazarın ülkesini ve milletini seven biri olduğu ortaya koymuş olduğu eserlerden anlaşılmaktadır. Dini eğilimi hakkında ise bir şey söylemek zordur. Eserde bir takım tasvip etmediğimiz faktörler olsa da yazara empati yaptığımız da yazarın kendi zihin dünyasında ülkesini korumacı bir yaklaşıma sahip olduğu zan edilmektedir.

Abdolvahhâb 'Îsâvî'nin ed-Dîvânu'l-İsbatî isimli romanında Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesi ve 1816-1833 yılları arasında yaşanan olaylar ele alınmaktadır. Yazarın romanı beş kısma ayırması ve beş karakterin kendi bakış açılarıyla yaşananları anlatması, olayların anlaşılmasını ve birbiriyle irtibatlandırılması zorlaşmaktadır. Romanın bu şekilde oluşması her açıdan olayların anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışmamızda bu durum bizi yormuş ve daha ziyade mesai harcamamıza sebep olmuştur. Fakat bu kısımlar birleştirilerek daha anlaşılır bir hale getirilmiştir.

Yazar, romanda bir karakter ile Osmanlı'yı överken, diğer karakter ile Osmanlı'yı zalim olarak tasvir etmektedir. Bu anlatım sanki okura istediğini kabul edip istediğini reddetme hakkını sunmaktadır. Yazar, bu tarz bir anlatımı objektiflik adı altında yaptığını söylerek okura sunmuş olsa da Arap Milliyetçiliği duygusu ön plana çıkmaktadır. Yazar, bu romanı

oluştururken çok fazla tarihi kaynaktan istifade ettiğini söylemektedir. Okur her şeyin sonunda Osmanlı ile Fransa'yı aynı çizgide bulmaktadır.

Yazar, romana giriş yaparken mektup tekniğini kullanmaktadır. Mektuptan Caviar ve Dupon arasında bir muhabbet olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu muhabbetin nasıl olduğu romanda muğlak kalmış bir meseledir. Bir takım işaretler olsa da bu durum açığa kavuşmamaktadır. Mektubun akabinde Dupon karakterinin anlatmış olduğu insan kemiği yüklü gemi tasviri son derece etkileyici ve zulmün boyutunu gözler önüne koyucudur. Bu olayın hakiki tarihte gerçekleşmiş olması anlatının etkileyicilik unsurunu kat kat arttırmaktadır.

Dupon karakteri Fransız bir gazatecidir. Tarihte böyle bir şahsın varlığı veya öne çıktığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Dupon karakterinin Hristiyan olması makul olsa da Hristiyanlığın karakter ağzından sevgi dini olarak anlatılması çalışmamızda bizleri düşünceye sevk etmiştir. Yazar, hakkında yaptığımız araştırma da Hristiyan olduğuna dair bir bilgi edinilememiştir. Fakat yine de bu tarz bir anlatım, dini anlayış, yaklaşım ve ahlakı bizlere sunmaktadır. Tarihi süreç incelendiğinde Haçlıların dini duygular ile müslümanları yeryüzünden silme savaşları herkes tarafından malumdur. Fakat yazar bu duruma da izahat getirdiği görülmektedir. Aslında bu yapılanların mal toplama ve mazlum halkları sömürgeleştirmek için yapıldığı, onların inandıkları ilahın dünya malı olduğu vurgusu yapılarak Hristiyanlık dini bu zulüm ilişkisinden soyutlanmaktadır. Bunun dışında ilgili yerde sunduğumuz tahrif olmuş İncil ayeti bize durumun böyle olmadığını göstermektedir. Avrupa sömürgeci unsurların dini, dünyalık menfaatleri için kullandıkları, iktidarlarını korumak için dine savaş açtıkları yine aynı gaye ile din ile uzlaştıkları bilinen bir hakikattir.

Caviar, karakterinin anlatımında tutkulu bir askerin savaş sonrası herşeyden yüz çevirmesi, balıkçılık yaparak sakin bir hayatı tercih etmesi geriye dönüş teknikleri ile bize aktarılmaktadır. Karakter üzerinden Osmanlı yöneticileri korsan krallar olarak anlatılmaktadır. Caviar ise korsanlar tarafından kaçırılarak köleleştirilmiş, ağır işkenceler görmüştür. Osmanlı'nın yapmış olduğu deniz faaliyetleri ile korsanlığı teşvik ettiği vehmi anlaşılmaktadır. Korsanlar o zaman olduğu gibi bu zamanda da o bölgelerin denizlerinde faaliyet göstermektedir. Şu anda bir takım deniz sahalarına girilmesi yasak ve geçiş işlemleri ücretle yapılmaktadır. Bu durum eski zaman biriminde daha sert şekillerde sağlandığı zannedilmektedir. Caviar'ın görmüş olduğu işkencelerde anlatımın etkileyiciliği üst seviyelerdedir. Bu anlatım okuru zaman zaman işgali makul gösterecek bir yanılgıya düşürebilir. Tarihi olaylarda ise tamamen uyum göstermese de bir Fransız subayı tarafından Cezayir işgali için iki ay süren casusluk faaliyeti sürdürüldüğü bilinmektedir. Fakat yelpaze

olayı diye bilinen ve bardağı taşıran son damla olan bu olayın arka planında Fransız yetkilisi bir kişinin talimatı olduğu zannedilmektedir.

İbni Mayyar karakteri roman boyunca dilekçeler yazmakta ve dilekçeler ile bir çözüm arayışına girmektedir. Tarihi belgelerde bu isimde ve bu şekilde bir mücadeleye rastlanmamıştır. Fakat Hanefi Müftü'nün halkı cihada teşvik ettiği ve sürgün edildiği nakledilmektedir. İbni Mayyar'ın çabasının anlatılması ve en sonunda sürgün edilmesi durumundan okura bir ders çıkarmak zor görülmektedir. Vatan, millet ve din uğrunda yasal yollardan mücadele etmeli miyiz? Ama bu durum bir işe yaramadan sürgünle sonuçlandı. Ya da es-Sallavî gibi cihat ruhuyla mı hareket etmeliyiz? Es-Sallavi ise roman boyunca koşturdu ve yaptığı tek eylem genelev görevlisini öldürmek oldu. En sonunda emirin ordusuna gitmek için ayrıldı. Emirin ordusuna katılıp katılmadığı ise meçhul bir durumdur. Eğer yazar bu romanın devamı olan bir roman yazma niyetinde değilse bu şekilde bir son pek uygun görülmemektedir.

Roman okunduğunda Duca karakteri çok dramatik ve etkileyici bir unsurdur. Kendisi aile bireylerini teker teker kaybettikten sonra geneleve düşmüştür. Yazar'ın da bahsettiği üzere bu karakter Cezayir şehrini simgelemektedir. Karakteri hakikat veya sembol olarak değerlendirdiğimizde bir takım sualler peşi sıra gelmektedir. Sembolik varsayım ile değerlendirdiğimizde şehrin ailesini kaybetmesi, yöneticilerini kaybetmesidir. Bu durum Barbaros Hayrettin Paşa'nın yönetime geçmesi ile başlamaktadır. Geneleve Türk yöneticilerden dolayı düşmüştür. Genelevden Fransız yönetimi zamanında çıkmıştır. Romanda Fransız işgalinden sonra Türk yöneticiler ve askerlerin zoruyla genelevde çalıştırılmıştır. Tarihi kayıtlarda işgalden sonra Türk yetkililer ve askerler Cezayir'den sürgün edilmiştir. Yerel halk ise yönetimden uzak tutulmuştur. Genelev Fransız yönetimi tarafından açılmıştır. Cezayir kızları işgal sonrası yaşanan açlık ve sefalet sebebiyle genelevde çalışmak zorunda kalmıştır. Bu unsurlar birleştiğinde Türkler kötü Fransızlar iyidir. Ya da Türkler Fransızlardan daha kötüdür. Cezayirliler'in Türkler hakkında böyle düşünmediği zannedilmektedir. Kaldı ki Cezayir'in Cumhurbaşkanlığı, Fransa Cumhurbaşkanını yaşanan Fransız işgali üzerine özür dilemeye davet etmiştir. Bazı okurlar bu romanın gayesinin malum olan Fransız işgalini anlatmaktan ziyade bilinmeyen Türk işgalini anlatmak olduğunu söylemektedir.

Yazar, kendisi ile yapılmış olan röportajda yazarın ideolojisini esere yansıtmasını doğru bulmamaktadır. Fakat yazar kendisi düşünce ve savunusuna aykırı hareket etmektedir. Yazarın romanda sunduğu tarihsel bakış açısı Karl Marx'ın düşüncesi ile aynı doğrultudadır. Nitekim Karl Max'da Türklerin Cezayir'e halkına zulmettiğini söylemektedir. Fakat insaf sahibi birçok

Fransız tarihçisi Fransa'nın zulmünü dile getirmektedir. Tarihi belgelerin ötesinde düşünüldüğünde Türk yönetimi esnasında isyan çıkmamıştır. Romanda bunun sebebi din benzerliği olduğu ve korkudan kaynaklandığı şeklinde aktarılmaktadır. Fakat islamın ilk asırlarında bir takım isyanlar ve savaşlar tarafların dinleri aynı olmasına rağmen gerçekleşmiştir. Türk yönetimi esnasında halk huzur ve güven içinde yaşamıştır. Veba salgını olduğu süreçte maddi sıkıntı olduğu aktarılmaktadır. Yakın zamanda atlattığımız salgının dünya ekonomisi üzerinde etkisi düşünüldüğünde bu durumun kaçınılmaz olduğu ortadadır.

Roman tarihsel bir tarz ile yazıldığı için sık sık geri dönüş teknikleri kullanılmıştır. Romanda karakterlerin fiziksel özelliklerine dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Bu durum karakterlerin değilde romanın düşüncesinin ön plana çıkması amacıyla yapılmış olsa da okurun zihninde karakteri şekillendirmesi için fiziksel özelliklerin aktarılması büyük önem taşımaktadır. Karakterlerin sunmuş olduğu çok sesli anlatım ise romanda tekrara sebep olmuştur. Bu durum tahammül edebilecek boyutta olsa da romanın hacmini arttırmıştır. Belki bu özellikte yazarın ideolojik düşüncesini sunmasının bir semeresi olabilir. Roman tasvir ve dramatik sunumları açısından başarılıdır. Fakat bir takım teknikler hiç bulunmamakta çalışmamızda bizi bir beklenti ve arayışa sokmuştur.

Tarafımızdan görülen bir takım eleştirel unsurlar yarışma jürisi tarafından farklı değerlendirilmiş olduğu kesindir. Yarışma ödülllerinin hangi kıstaslar baz alınarak verildiği ise tartışılması gereken bir durumdur. Nitekim Abdurrahman Munif'in Necip Mahfuz'un yerine Nobel Ödülünü alacağını fakat bir takım görüşleri sebebiyle bu ödülün kendisine verilmediği görülmektedir. Yazarın sahip olduğu düşünceler ve Türkler hakkında romanda aktarılanlar Türk okuyucular tarafından tepki alsa da Pan Arabizm görüşüne sahip olan insanlar tarafından normal görülmektedir.

Çalışmamızda roman kısımlandırılması yapılırken okuyucunun istifade etmesinin azami olacağı şekil üzere hareket edilmiştir. Alanımızın dışında olduğu için tarihi bilgi romandaki anlatımla eşdeğer olacak şekilde sunulmuştur. Araştırmalarda daha detaylı bilgiler elde edilmiş olsa da detaylar asıl bilginin anlaşılmasını zorlaştıracak şekildedir. Yoksa romandaki olayların hepsini ve bir roman tekniğinin romanda geçen her örneğini sunmaya kalkışsaydık bu durum tezi hacim olarak kalınlaştırmış, araştırmacıyı ise sıkardı.

Roman hakkında yapılmış makale bulunsa da roman ehemmiyetine binaen tez boyutunda ele alınmış ve üzerine çalışılmıştır. Makalede tespit edilen yanlışlar yeri geldikçe

makaleye işaret edilerek anlatılmıştır. Roman teknik ve teması daha zengin bir sunumla alana ilgisi olanlara sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıklamalı Kutsal Kitap** “*Elçilerin İşleri 26:9-15*”. [Erişim: 10.01.2024, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=elc%2026:%209-15>.]
- Afkar Jo** “*Hıvar maa’r-Rıvai’l-Cezairiyyi Abdolvahhâb Îsâvî*”. [Erişim: 17.12.23, http://www.afkar.jo/View_Article.asp?type=2&ID=3483.]
- Aktaş, Ş.** (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Antakyalıoğlu, Z.** (2021). *Roman Kuramına Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bade, S.** *Suretu’l-Mutemerrudi ve Delaletihi fî Rivayeti ed-Dıvanu’l-İsbatî li Abdilvehhab Îsâvî*. (Yüksek Lisans Tezi). Câmiatü Şehid Hamma Lahdar, Cezayir.
- Baykoç, F. B.** (2021) Mahrem Ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern Anlatım Teknikleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* Yıl: 25 Sayı 3.
- Çelik, Y.** (2002) Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihi Romanda Kişiler. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 22.
- Çetin, N.** (2015). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ.** (2014). *Metin Tahlillerine Giriş 2*. Akçağ Yayınları.
- Durukoğlu, S.** (2019) Yeni Bir Roman Tekniği “İleriye Gidiş Tekniği” Ve Varoluş Gerekçeleri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* Aralık 12, Sayı XLIII.
- El-Cezira.net** “*Sierra De Muerte*”. [Erişim: 12.12.2023, “*سَيِّرَا دِي مَوِيرْتِي*” *ظل الحرب الأهلية*.. استعادة رومانسية (aljazeera.net). | أخبار ثقافة | الجزيرة نت]
- El-Cezira.net** “*Sifru A’malu’l Münsiyîne*” [Erişim: 15.12.2023, “*سفر أعمال المنسيين*.. استعادة رومانسية (aljazeera.net). | أخبار ثقافة | الجزيرة نت]
- Elkhabar.ly** “*Min Mecâzu’s-Servi İle hakikati’d-demni*”. [Erişim: 16.12.2023, “*من مجاز السرو*” إلى حقيقة الدمن” / محمد فتيلينه / الجزائر – صحيفة الخبر الإلكترونية (elkhabar.ly).]
- El-Yevmu’s-Sâbia** “*Abdolvahhâb Îsâvî et-Tarihu’l-Arabi Yansifu’l-Muntasıra ve’l Kitabete ani’l Madi Ru’yeti’l-Hadır*”. [Erişim: 17.12.23, “*عبد الوهاب عيساوي: التاريخ العربي ينصف المنتصر*” (youm7.com). | الكتابة عن الماضي رؤية للحاضر - اليوم السابع]
- Eş-şuruk Online** “*Mecâcu’s-Servi Te’buru Nehra Rubikûn ve Tesilu Yanâbîa en-Nur*”. [Erişim: 16.12.2023, “*المخمنون بعد استفزاز*” “ينابيع النور” وتصل “..الروبيكون” تعبر نهر “مجاز السرو” (echoroukonline.com). | الشروق أونلاين]

Forster, E. M. (2001). *Roman Sanatı*. Adam Yayınları.

Gümüş, H. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Haber 7 “BAE’den Osmanlı Düşmanı Romana Ödül”. [Erişim: 17.12.23, <https://www.haber7.com/yazarlar/ismail-yasa/2965673-baeden-osmanli-dusmani-romana-odul>.]

İlîgu, L. & Haddatü, M. F. (2020). *Cemâliyetü'l-Fedâi fî Rivayeti Sinema Câkûb li Abdolvahhâb Îsâvî*, (Yüksek Lisans Tezi), Camiatü El-Arabiyye bin Muheydî, Cezayir.

Îsâvî, A. (2018). *Ed-Divanu 'l-İsbartî*. Daru'l Mim Linneşri, Cezayir.

Kahraman, K. (1993). “Cezayir, Osmanlı Dönemi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 7: 486-487. İstanbul: TDV Yayınları.

Karakaçan, T. (2004). *Cezayir’de Fransız İşgali 1830-1871*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi.

Kayapınar, S. (2017). *Cezayir’in Fransa Tarafından İşgal Edilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kayapınar, S. (2017). Fransa’nın Cezayir’de İlk Dönem İşgal Uygulamaları. Yeni Türkiye Dergisi, 97.

Kutsal Kitap: İncil (2020). Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları.

Lucaks, G. (2018). *Tarihsel Roman*. Epos Yayınları.

Mecelletü ed-Duha “Abdolvahhâb Îsâvî İntema İla Cilin Lâ Yahtemmu bi’t-Tarih Kesiran”. [Erişim: 17.12.23, [مجلّة الدوحة – أنتمي إلى حيل لا يهتم بالتاريخ كثيراً](https://dohamagazine.qa/) (dohamagazine.qa).]

Menemen, Y. M. (2023). *Cezayir’de İslami Hareketler ve İslami Selamet Cephesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi.

Mertoğlu, M. S. (2009). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

NTV Haber “Waterloo Savaşında’nda ölen askerlerin cesetlerine ne oldu? 200 yıl sonra gizem çözüldü”. [Erişim: 07.01.2024, <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/waterloo-savasinda-olen-on-binlerce-asgerin-cesetlerine-ne-oldugu-200-yil-sonra-ortaya-cikti-seker-beyazlatmak-icin-kullanildilar,g5KEPkT4hU219ZPDogmKaQ>.]

Ören, A. (2015). Edebiyatta Kurgusal Gerçeklik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (RTEÜ Journal of Social Sciences)*.

Salimi, Z. & Kuruş, A. (2021). *İadetü Kıraatî't-Tarih ed-Divānu'l-İsbatî li Abdulvahhab İsavi*. (Yüksek Lisans Tezi), Camiatü Muhammed Budiyaf, Cezayir.

Talup, H. (2020). *Cemaliyyatü't- Tefasılı Fi Rivayeti Ed-Divānu'l-İsbatî Li Abdulvahhâb İsavî*. (Yüksek Lisans Tezi), Camiatü Muhammed Budiyaf, Cezayir.

Tarihibilimi.net “Cezayir’in Osmanlı Devletine Katılması”. [Erişim: 19.12.2023, <https://www.tarihibilimi.net/cezayirin-osmanli-devletine-katilmasi/>.]

Tekin, M. (2016). *Roman Sanatı*. Ötüken Neşriyat.

Tolstoy, L. (2020) *Hacı Murat*. Zeplin Kitap.

Türkedebiyatı.org “Tema – Tem Nedir?”. [Erişim: 26.10.2023, <https://www.turkedebiyati.org/etiket/tema-tem-nedir/>.]

Wikipedia “Abdulvahhâb İsâvî” [Erişim: 12.12.2023, [عبد الوهاب عيساوي](https://ar.m.wikipedia.org/wiki/عبد_الوهاب_عيساوي) (ar.m.wikipedia.org).]

Yâmine, Ş. & Zeynep, M. (2020). *Mukavvimâtü's-Serdi Fî Rivayeti ed-Devâir ve'l-Ebvâb li Abdulvahhâb İsâvî*. (Yüksek Lisans Tezi), Câmîatü Boyrah, Cezayir.

Yıldız, A. (2021), Abdulvahhâb ‘İsâvî’nin ed-Dîvānu’l-İsbatî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi. *Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Youtube “er-Ravi İsavi Muhammed Abdulvehhab”. [Erişim: 17.12.2023, [الروائي عيساوي محمد عبد الوهاب](https://www.youtube.com/watch?v=...) (youtube.com).]

Youtube “Kâtib ve Kitâb Mea'r-Ravâi'l-Cezâirî Abdulvahhâb İsâvî” [Erişim: 19.05.2024, [كاتب وكتاب مع الروائي الجزائري عبد الوهاب عيساوي](https://www.youtube.com/watch?v=...) (youtube.com).]